

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Katre Tamp

**KINNISE LASTEASUTUSE TEENUSELE SUUNATUD
ALAEALISTE RETSIDIIVSUSE VÄHENDAMINE**

Magistritöö

Juhendaja:

Uno Traat, MA

Kaasjuhendaja:

Kadri Ann Salla, MA

Tallinn 2018

SISEKAITSEAKADEEMIA MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2018
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Reducing recidivism of minors sent to the closed child care institution service</p> <p>Lühikokkuvõte: Magistritöö on kirjutatud eesti keeles, võõrkeelne resümee on inglise keeles. Töö koosneb 112 leheküljest, millest põhiosa moodustab 77 lehekülge. Töös on kasutatud 57 eesti keelset ja 64 inglise keelset allikat. Töö sisaldab 9 joonist, 26 tabelit ja 9 lisa.</p> <p>Magistritöö eesmärk on selgitada välja meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Magistritöö teoreetilises osas analüüsitakse antisotsiaalset käitumist, kriminaalseid karjääre, noorte õigusrikkumisi mõjutavaid riskitegureid ning kuriteoennetust ja ennetusteooriaid. Magistritöö teises peatükis antakse ülevaade Eesti alaealistest õigusrikkujatest ja Maarjamaa Hariduskollegiumist ning kolmandas peatükis tutvustatakse uurimismetoodikat, valimit, töö empiirilist osa ja esitatakse järeldused. Uurimisstrateegiaks valiti kvalitatiivne uuring ning andmekogumise meetodina kasutati dokumendianalüüsi ja poolstruktureeritud intervjuusid. Kvalitatiivse sisuanalüüsi läbiviimisel kasutati programme NVivo 11 Pro ja NVivo 12 Pro abi.</p> <p>Magistritöö teemast tulenevalt on uurimisküsimusteks:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Millised on rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel? 2. Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes Euroopa Liidu riikides? 3. Millised on ekspertide ja kinnise lasteasutuse töötajate hinnangud Maarjamaa Hariduskollegiumi retsidiivsust vähendavate meetmete plussidest ja miinustest? 4. Millised on täiendavad võimalused toetada kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamist tuginedes ekspertide ning Maarjamaa Hariduskollegiumi töötajate ja õpilaste kogemustele? <p>Magistritöö tulemusena esitati 10 mõjutusmeedet Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks.</p>	
Lisad:	
Võtmesõnad: kinnise lasteasutuse teenus, kinnised lasteasutused, alaealised õigusrikkujad, alaealiste kuritegevus, retsidiivsuse vähendamine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: closed child care institution service, child closed institutions, juvenile offenders youth delinquency, reducing recidivism	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia	
<p>Töö autor: Katre Tamp</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p>	
Allkiri:	Kommentaar:
Vastab magistritöö nõuetele Juhendaja: Uno Traat	Allkiri:
Vastab magistritöö nõuetele Kaasjuhendaja: Kadri Ann Salla	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud Sisekaitseakadeemia rektor Katri Raik	Allkiri:

SISUKORD

Terminite ja lühendite selgitus	5
Sissejuhatus	6
1 Retsidiivsuse, alaealiste õigusrikkumiste ja kuriteoennetuse teoreetilised lähtekohad	10
1.1 Antisotsiaalne käitumine, retsidiivsus ja kriminaalsed karjäärid.....	10
1.2 Noorte retsidiivsust mõjutavad riski- ja kaitsetegurid.....	14
1.3 Kuriteoennetus ja ennetusteooriad	22
2 Eesti alaealised õigusrikkujad ja Maarjamaa Hariduskolleegium	29
2.1 Eesti alaealised õigusrikkujad.....	29
2.2 Maarjamaa Hariduskolleegium.....	31
3 Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine	39
3.1 Uurimismetoodika ja valim	39
3.2 Rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmed Euroopa Liidus	42
3.3 Maarjamaa Hariduskolleegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine.....	54
3.4 Järeldused ja ettepanekud	70
Kokkuvõte	78
Summary	83
Viidatud allikate loetelu	84
Õigusaktid.....	97
Lisad.....	98
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused ekspertidele.....	98
Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused MHK õpilastele.....	99
Lisa 3. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused MHK töötajatele	100
Lisa 4. Lapsevanema nõusoleku vorm õpilase intervjuueerimiseks.....	101
Lisa 5. Dokumentide (rahvusvahelised standardid) sisuanalüüsi kodeerimine.....	102

Lisa 6. Dokumendianalüüsi (EU riikide praktikad) sisuanalüüsi kodeerimine	103
Lisa 7. Intervjuude sisuanalüüsi kodeerimine	106
Lisa 8. Dokumendianalüüsi sisuanalüüsi uurimisküsimuste seosed kategooriate ja koodidega.....	109
Lisa 9. Intervjuude sisuanalüüsi uurimisküsimuste seosed kategooriate ja koodidega ...	111

TERMINITE JA LÜHENDITE SELGITUS

KarS – karistusseadustik

Kinnine lasteasutus – asutus, mis pakub kinnise lasteasutuse teenust ning kuhu on suunatud juba varasemalt õigusrikkumisi sooritanud alaealised, et toetada nende taasühiskonnastamist ja edaspidist toimetulekut tavaühiskonnas

Kinnise lasteasutuse teenus – ööpäevaringne teenus, mida osutatakse lapsele, kelle vabadust on piiratud kohtumääruse alusel ning mille eesmärk on „toetada lapse psühholoogilist, emotsionaalset, sotsiaalset, hariduslikku ja kognitiivset arengut, et saavutada püsivad muutused, mis võimaldavad lapsel pärast vabaduse piiramise lõppu tulla edukalt toime tavakeskkonnas tema enda elu, tervist ja arengut ning teiste isikute elu ja tervist kahjustava käitumiseta“ (SHS, 2015, § 130¹, 2018)

KOV – kohalik omavalitsus

MHK – Maarjamaa Hariduskolleegium

Maarjamaa Hariduskolleegium – Eestis tegutsev erikool kasvatuse eritingumusi vajavatele õpilastele ning tundeelu- ja käitumishäirega õpilastele (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015)

Retsidiivsus – juba süüteo sooritanud ja selles süüdi mõistetud indiviidi tagasipöördumine kriminaalse käitumise juurde (Maltz, 1984, p. 1)

SHS – sotsiaalhoolekande seadus

SISSEJUHATUS

Magistritöö keskseks teemaks on kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine ning selleks sobilike meetmete leidmine. Hetkel osutatakse Eestis kinnise lasteasutuse teenust ainult Maarjamaa Hariduskolleegiumis, mistõttu lähtutakse antud magistritöös just selle asutuse praktikast alaealiste korduvkuritegevuse ennetamisel. Käesoleva uuringu fookuses on kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilased ehk alaealised, kes on tavaliselt juba enne Maarjamaa Hariduskolleegiumisse jõudmist pannud toime mitmeid õigusrikkumisi ja on ka tulevikus potentsiaalsed õigusrikkujad. Seetõttu lähtutakse magistritöös seisukohast, et noorte kurjategijate ühiskonda resotsialiseerimine vähendab korduvkuritegevust ning aitab panustada ühiskonna turvalisuse tagamisse (Eesti kriminaalpoliitika arengusuunad, 2010).

Alaealiste korduvkuritegevus ja selle vähendamine on ühiskonna turvalisuse seisukohalt tähtis ja tähelepanu nõudev teema. Ka Eesti kriminaalpoliitika esmasteks eesmärkideks on just korduvkuritegevuse ja alaealiste õigusrikkumiste ennetamine. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ kohaselt tuleb alaealiste õigusrikkumiste vältimiseks ning riskilaste varjase tuvastamise tagamiseks välja töötada kasvukeskkonnas esinevate probleemide varajase tuvastamise süsteem – selleks on vajalik arendada lapsevanemate vanemlikke oskusi ning parandada valdkonna spetsialistide koostööd. Alaealiste antisotsiaalset käitumist aitab vältida koolikeskkonnas esinevate probleemidega tegelemine, mille toetamiseks peab rakendama meetmeid, mis aitavad vältida koolikohustuse mittetäitmist, koolikiusamist ning teisi koolikeskkonnas esinevaid õpilaste vaimset ja füüsilist turvalisust mõjutavaid probleeme. (Eesti kriminaalpoliitika arengusuunad, 2010)

Viimase kümne aastaga on alaealiste toime pandud süütegude arv küll vähenenud veidi üle kolme korra (Ahven, *et al.*, 2017, lk 26), ent 2017. aastal registreeriti siiski enam kui 1000 alaealiste poolt sooritatud õigusrikkumist (Ahven, *et al.*, 2018, lk 28). Ühiskonna seisukohast on oluline pidurdada õigusrikkumiste sooritamist alaealiste hulgas ning sellega hoida ära tulevaste kurjategijate pealekasv (Graham & Bennet, 1998, lk 26). Üks hetkel rakendatav mõjutusvahend alaealiste retsidiivsuse ennetamiseks on nende suunamine kinnise lasteasutuse teenusele, mille eesmärk on toetada lapse arengut ja edukat toimetulekut tavakeskkonnas (SHS § 130¹, 2018). Paraku on eelnevate uuringute andmetel kinniste lasteasutuste mõju

korduvõigusrikkumiste ärahoidmisele vähene ning sealsete retsidiivsete kasvandike hulk jääb vahemikku 35%-100% (Salla, 2011; Vabariigi valitsus, 2006; Rits, 2009, Riigikontroll, 2010, Hänni, 2010). Korduvatest õigusrikkumistest tulenevalt on kinnistest lasteasutustest lahkunud alaealised koormaks Eesti vanglasüsteemile ning vaid mõni aasta pärast sealt lahkumist on kinnipidamisasutustega kokku puutunud koguni 43% noortest (Riigikontroll, 2010, lk 14). On teada, et isikud, kes alustavad kriminaalset karjääri alaealistena, jätkavad seda ka pikema aja jooksul (Francis, *et al.*, 2007, p. 96; Brame, *et al.*, 2006, p. 496), mistõttu on oluline pöörata noorte õigusrikkumistele suurt tähelepanu ning vältida nende korduvkuritegevust läbi toimivate mõjutusmeetmete rakendamise.

Karistusseadustik (edaspidi *KarS*) toob välja, et „arvestades neljateist- kuni kaheksateistaastase isiku kõlbelise ja vaimse arengu taset ning tema võimet oma teo keelatuselt aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida, võib kohus sellise isiku karistusest vabastada ning kohalda teisi mõjutusvahendeid: hoiatus, allutamine käitumiskontrollile vastavalt käesoleva seadustiku §-s 75 sätestatule, noortekodusse paigutamine, sotsiaalprogrammi suunamine või kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamine“ (*KarS*, 2001, § 87). Eestis tegutseb kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste ning tundeelu- ja käitumishäirega õpilaste koolina Maarjamaa Hariduskolleegium (edaspidi *MHK*), kus õpib alla saja õpilase. *MHK* on loonud õpilastele eakohased ja individuaalsed võimalused haridustee jätkamiseks, tervise, heaolu ja turvalisuse toetamiseks ning resotsialiseerimiseks ühiskonda. (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015; Riigikontroll, 2010, lk 1). Kahjuks pole *MHK* maine siiski positiivne ning õppeasutusega seonduvad probleemid on aktuaalsed juba mitmeid aastaid (näiteks koolist põgenemine, õpilaste kõrge retsidiivsuse tase, õpilastevaheline vägivald) (Tärn, 2015, lk 14).

Antud magistritöö **uudsus** seisneb meetmete välja selgitamises, mille rakendamisel on võimalik vähendada *MHK*-sse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Seni on Eesti kinniste lasteasutuste kontekstis uuritud noorte subkultuuri erikoolis kui totaalses asutuses (Salla, 2011), tütarlaste kriminaalset karjääri ja resotsialiseerimist mõjutavaid tegureid (Kooskora, 2012), alaealiste kuritegude ennetamist ja selle efektiivsust Eestis (Paal, 2012), alaealiste süütegude eest kohaldatavate mõjutusvahendite rakendamist (Vorontkova, 2013), retsidiivsust mõjutavaid tegureid kuriteoliikide näitel (Altmäe, 2015), kodukülastuse funktsiooni erikooli kasvatussüsteemis (Noorkõiv, 2016), alaealiste delinkventsete käitumisviiside levimust ja latentsust Lõuna-Eestis (Kraam, 2017) ning

alaealistele kohaldatavaid karistusi ja mõjutusvahendeid Eestis ja Euroopas (Bormann, 2017), kuid kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust vähendavaid meetmeid ei ole veel analüüsitud ega kajastatud.

Lähtudes eelpool nimetatud andmetest on magistritöö keskne probleem sõnastatud küsimusena: **milliste meetmetega on võimalik vähendada kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust?**

Magistritöö teemast ja kesksest uurimisprobleemist tulenevalt on **uurimisküsimusteks**:

1. Millised on rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel?
2. Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes Euroopa Liidu riikides?
3. Millised on ekspertide ja kinnise lasteasutuse töötajate hinnangud Maarjamaa Hariduskollegiumi retsidiivsust vähendavate meetmete plussidest ja miinustest?
4. Millised on täiendavad võimalused toetada kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamist tuginedes ekspertide ning Maarjamaa Hariduskollegiumi töötajate ja õpilaste kogemustele?

Magistritöö **eesmärk** on selgitada välja meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida erinevaid teoreetilisi allikaid ning seisukohti noorte retsidiivsuse, antisotsiaalse käitumise, retsidiivsuse riskitegurite ja kuriteoennetuse vallas;
2. Koostada uurimismetoodika, määrata eesmärgistatud valimid ja luua poolstruktureeritud intervjuude küsimused, mis toetaksid alaealiste retsidiivsuse tõenäosust vähendavate meetmete leidmist;
3. Viia läbi dokumendianalüüs, et anda ülevaade rahvusvahelistest standarditest ning Euroopa Liidu riikides kasutatavatest praktikatest seoses alaealiste õigusrikkujate kohtlemise ja kinniste lasteasutustega;
4. Viia läbi intervjuude kvalitatiivne sisuanalüüs, et selgitada välja intervjuueeritavate hinnangul Eesti kontekstis sobilikud retsidiivsuse vähendamise praktikad;
5. Teooria ja uuringu tulemuste sünteesi abil esitada meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust.

Empiirilise magistritöö uurimisstrateegiateks on **kvalitatiivne uuring**, mis keskendub inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele (Laherand, 2008, lk 24). Uurimisinstrumentideks on valitud **dokumendianalüüs** ja **poolstruktureeritud intervjuud** kui sobivaimad viisid magistritöö uurimisküsimustele vastuste leidmisel, et selgitada välja retsidiivsuse tõenäosust vähendavaid meetmeid. Dokumendianalüüsi valimi moodustasid Euroopa Liidu ja ÜRO rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning kaheksa Euroopa Liidu riigi (Saksamaa, Sloveenia, Soome, Holland, Tšehhi, Poola, Rootsi ja Portugal) alaealiste õigusrikkujate kohtlemist käsitlevad dokumendid. Intervjuude valimi moodustasid kaks MHK töötajat, kolm kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealist ning kuus eksperti, kes töötavad sisejulgeoleku ja/või kinniste lasteasutuste valdkonna spetsialistidena ning omavad reaalselt kokkupuudet ja isiklikku kogemust antud magistritöös käsitletud valdkonnaga.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist, millest esimene ehk teoreetiline peatükk jaguneb omakorda samuti kolmeks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade antisotsiaalsest käitumisest, retsidiivsusest ja kriminaalsetest karjääridest, teises tutvustatakse noorte õigusrikkumisi mõjutavaid tegureid ning kolmandas kirjeldatakse kuriteoennetust ja ennetusteooriad. Teine peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks, kus keskendutakse Eesti alaealistele õigusrikkujatele ning Maarjamaa Hariduskolleegeiumile. Kolmandas peatükis kirjeldatakse uurimismetoodikat ja valimit, antakse ülevaade dokumendianalüüsi ja intervjuude tulemustest ning pakutakse välja võimalikke meetmeid Maarjamaa Hariduskolleegeiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks.

Magistritöö autor soovib tänada oma perekonda ning inimesi, kes juhendasid ja toetasid teda magistritöö koostamisel – juhendaja Uno Traat, kaasjuhendaja Kadri Ann Salla ja õppeaine uurimisseminar II juhendaja Mairit Kratovitš.

1 RETSIDIIVSUSE, ALAEALISTE ÕIGUSRIKKUMISTE JA KURITEOENNETUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Antisotsiaalne käitumine, retsidiivsus ja kriminaalsed karjäärid

Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsus vähendamiseks on vaja mõista nii retsidiivsus olemust, antisotsiaalset käitumist kui ka kriminaalseid karjääre. Sellest tulenevalt defineeritakse antud alapeatükis lahti retsidiivsus mõiste, analüüsitakse antisotsiaalset käitumist ja selle eripärasid ning lahatakse kriminaalse karjääri olemust.

Retsidiivsus ehk korduvkuritegevus on laialt levinud probleem nii välismaal kui Eestis, mistõttu tuleks seda käsitleda sotsiaalse probleemina. Kõige laiemalt saab retsidiivsus määratleda kui üleüldist süütegevuse juurde tagasipöördumist ehk olukorda, kus isik jätkab seadusrikkumiste sooritamist (Payne, 2007, p. 4). Kuid olenevalt õigusrikkuja võimalikest süüdimõistvatest otsustest on retsidiivsus defineeritud erinevalt: faktiline retsidiivsus ja juriidiline retsidiivsus. Faktilise retsidiivsusega on tegemist, kui isik paneb korduvalt toime õigusrikkumisi nii enne kui ka peale süüdimõistmist. Käesolevas magistritöös lähtutakse juriidilise retsidiivsus definitsioonist, mille kohaselt on retsidiivsusega tegemist, kui inimene on juba kohtulikult karistatud ja paneb toime uue süüteo – ehk olukord, kus juba süüteo sooritanud ja selles süüdi mõistetud indiviid pöördub tagasi kriminaalse käitumise juurde (Maltz, 1984, p. 1; Riigikogu õiguskomisjoni protokoll nr 49, 21.11.2006 ref Lobjak, 2013, lk 18). Seega mõistetakse antud juhul retsidiivsus all juba varasemalt süüdi mõistetud indiviidi poolt uute õigusrikkumiste sooritamist, kusjuures viimasena sooritatud süütegu ei pea olema sarnane eelnevatega (Farrington & Zara, 2016, p. 5).

Retsidiivsus teooria kohaselt sooritab inimene, kes on oma varasemas elus õigusrikkumisi toime pannud, neid suure tõenäosusega ka tulevikus (Brame, *et al.*, 2006, p. 496). Indiviidi retsidiivset käitumist mõjutavad mitmed individuaalsed omadused ning sisemised- ja välimised tegurid, mis võivad tema elu jooksul ka muutuda (Hanson & Bussiere, 1998, p. 16; Kubrin & Stewart, 2006, p. 8), näiteks seadusrikkuja vanus ja sugu, tema varasemalt sooritatud õigusrikkumised ja kriminaalkaristused, varane lapsepõlv, perekonna ja tutvusringkonna kriminaalsus, alkoholi- ja/või narkosõltuvus ja teised riskitegurid (Gendreau,

et al., 1996, p. 576; Mendel, 2000, p. 14). Nendest teguritest tingituna jätkab suur osa inimesi seadusrikkumiste sooritamist ka olenemata nende harjumuste muutmiseks tehtud jõupingutustest (Hanson & Bussiere, 1998, p. 16).

Igal juhul on retsidiivsuse puhul tegemist üldkehtivatest normidest kõrvalekaldumisega – Aimre (2013, lk 176) nimetab sellist kõrvalekaldumist sotsiaalseks hälbivuseks ja Moffitt (1993, p. 676) antisotsiaalseks käitumiseks. Normina käsitletakse ühiskonna poolt loodud käitumisreeglit (Laine, 1997, lk 11) ning sotsiaalsed normid, millest antud juhul kõrvale kaldutakse, on tavad, moraalnormid, religiooninormid, õigusnormid ja korporatsiooninormid (ühinemine vabatahtlikesse ühendustesse) (Auväärt, 1999, lk 178). Sotsiaalse hälbivuse mõiste on väga lai – see võib olla nii lärmamine, laamendamine, ropendamine, nudistlikud väljaasted avalikes kohtades kui ka muud sündsusetud teod või kommete ja etiketi hülgamine. Hälbivus ise on laiem mõiste kui kuritegelik käitumine (Aimre, 2013, lk 177) ning vaid hälbivate tegude väiksem alamhulk on seotud kriminaalse käitumisega (Hilborn, 2007, lk 11). Seega pole kõik hälbivad teod kriminaalsed, vaid tuleb mõelda hälbe ja süüteo suhtele – süütegu on üks alaliik hälbivate tegude suurest hulgast. Õigusrikkumine on alati hälbiv, ent mitte kõik hälbed pole süüteod. (Hilborn, 2007, lk 10) Hälbivalt käituv inimene ei lase end mõjutada sotsiaalsest kontrollist ning eirab norme. Kui mingi hälbiv käitumine on keelatud seadustega, siis võib selline akt tähendada süüteo toimepanekut – kas väärteo või kuriteo sooritamist, olenevalt süüteo raskusastmest ning konkreetsest seadusandjast selles ajas ja ruumis. (KESA-Mauritius, 2007, lk 8)

Antisotsiaalse käitumise ja selle säilimise juures on täheldatud teatavaid individuaalseid erinevusi – näiteks käituvad osad inimesed antisotsiaalselt, aga nende käitumine on ajutine ja sõltub olukorrast, samas kui teiste isikute antisotsiaalne käitumine on väga püsiv ja stabiilne (Moffitt, 1993, p. 674). Antisotsiaalse käitumise uurija Terrie E. Moffitti (1993, p. 676) sõnul ilmneb väikesemal osal inimestel antisotsiaalset käitumist kas ühel või teisel viisil igas eluetapis, kuid enamus inimeste kriminaalne karjäär on ajutine ja kestab lühikest aega. Sellest lähtuvalt on ta jaganud kuritegevuse kaheks: terve elu kestav (ingl k *life-course-present*) ja noorukieaga piirduv (ingl k *adolescence-limited*) antisotsiaalne käitumine. Terve elu kestav antisotsiaalne käitumine kujuneb välja erinevate riskitegurite, sealhulgas neuropsühholoogilise ebastabiilsuse ja kriminaalse keskkonna, koosmõjul. Selline käitumine on saanud tihti alguse juba lapsepõlves ning on püsiv, andes seeläbi tõuke indiviidi kriminaalse karjääri kujunemisele. (Moffitt, 1993, p. 679)

Kriminaalse karjääri uuringute üks eestvedajaid Farrington (1992, p. 521) kirjeldab kriminaalset karjääri kui indiviidi teatud eluperioodil läbiviidud õigusrikkumiste tsüklit. Tema sõnul on igal kriminaalsel karjääril algus, lõpp ja aktiivne kuritegelik tegevus nende kahe punkti vahel ning indiviidi kriminaalne karjäär võib koosneda nii ühest kui paljudest õigusrikkumisest (Farrington, 1992, p. 521). Eesti kriminoloog ja õiguspsühholoog Jüri Saare (2003, lk 53) sõnul alustavad inividid õigusrikkumiste toimepanemist mingis vanuses, mil nad on kriminaalselt aktiivsed ehk sooritavad õigusrikkumisi teatava sagedusega. Kriminaalne aktiivsus kestab kuni viimase süüteoni, mil kriminaalne karjäär lõpeb. Seadusrikkumisi võidakse kriminaalse aktiivsuse perioodi ka mitte toime panna, kui selleks puuduvad võimalused (näiteks kinnipidamisasutuses viibimine). (Saar, 2003, lk 53)

Enamus õigusrikkujatest alustab oma kriminaalset karjääri varases või keskmises murdeas (vanuses 13-15 eluaastat), mil pannakse toime esimene õigusrikkumine, millest tulenevalt puututakse kokku ka õiguskaitse ametkondadega (Saar, 2003, lk 60-63). Varasemast on teada, et inividid, kes alustavad oma kriminaalset karjääri nooremalt kui 15 eluaastat, jätkavad seda ka suurema tõenäosusega kui need, kelle kriminaalne käitumine on saanud alguse 15-17. eluaastal. Kui noor alustab antisotsiaalset käitumist olles vanuses 18 või enam, siis on ka tõenäosus sellest loobumiseks juba märgatavalt suurem. (Francis, *et al.*, 2007, p. 96) Kriminaalse karjääri pikkust seostatakse sageli ka õigusrikkuja sooga (Francis, *et al.*, 2007, p. 92). Meeste seas on õigusrikkumiste levik suurem kui naiste seas ning naised, kelle kriminaalse karjääri algus on olnud sarnane võrdlusgrupi meestega, loobuvad antisotsiaalsest käitumisest suurema tõenäosusega ja varem (Blokland & Palmen, 2012, p. 43), näiteks on naiste kriminaalsed karjäärid harva pikemad kui kümme aastat (Francis, *et al.*, 2007, p. 92)

Võrreldes õigusrikkumiste levikut ja sagedust õigusrikkujate vanusega, siis selgub, et kõige enam sooritavad inividid õigusrikkumisi just noorukieas – kõige kõrgem on kuritegevuse määr enamasti 17-aastaste seas ning see langeb järsult, kui inimene jõuab varasesse täiskasvanuikka. See tähendab, et õigusrikkujate kriminaalne karjäär saab valdavalt alguse just noorukieas. (Moffitt, 1993, p. 675) Samas toob Farrington (1983, pp. 21-22) välja, et teismeliste kõrge kuriteomäär ei väljenda mitte nende individuaalseid õigusrikkumisi, vaid selles vanusegrupis antisotsiaalselt käituvate inimeste hulka. Alaealise antisotsiaalne käitumine algab tihti tunduvamalt varem enne seda, kui õiguskaitseorganid registreerivad tema esimese õigusrikkumise (Moffitt, 1993, p. 675). Õnneks on enamuse kriminaalseid

karjääre lühikesed ning lõppevad juba noorukieas (Saar, 2003, lk 63; Blokland & Palmen, 2012, p. 42) – varastes kahekümnendates väheneb inimeste aktiivne seadusrikkumine enam kui poole võrra (Blumstein & Cohen, 1987, p. 987) ning selleks hetkeks, kui endised õigusrikkujad saavad 28-aastaseks, on valdav osa neist alustanud seaduskuulekat elu (Farrington, 1986 ref Moffit, 1993, p. 675).

Seega on õigusrikkumiste sageduse, raskusaste ja karjääri pikkuse varieeruvus kurjategijate hulgas suur. Esiteks on kurjategijad, kes panevad toime kogu elu jooksul ainult ühe õigusrikkumise ning teiseks on need inividid, kes panevad pikema ajaperioodi jooksul regulaarselt toime erineva raskusastmega süütegusid. (Saar, 2003, lk 54) Õigusrikkujate puhul, kes on sooritanud mitmeid seadusrikkumisi, on võimalik ennustada nende kriminaalse karjääri pikkust ning seda, kui tõsiseks nende süüteod aja jooksul kujunevad (Farrington, 1992, p. 521). Kriminaalse karjääri pikkusest rääkides kasutatakse alternatiivse näitajana karjääri veel alles jäänud kestust ehk selle residuaalset pikkust, mille all mõeldakse eeldatavat aega, mille kestel indiviidi kriminaalne karjäär veel jätkub (Saar, 2003, lk 64). Näiteks 18-aastaste õigusrikkumisi toime pannute jaoks on see 5 aastat, kuid 30-aastaste aktiivsete kurjategijate jaoks juba keskmiselt 10 aastat, jäädes sama kõrgeks ka 40-aastaste õigusrikkujate puhul (Blumstein, *et al.*, 1986, p. 5). Enamus kriminaalseid karjääre lõppevad hoopis varasemas eas ja need vähesed pidevkurjategijad, kes on aktiivsed ka 30ndates eluaastates, lõpetavad oma karjääri selles vanuses väga harva (Saar, 2003, lk 64).

Indiviidi kriminaalse karjääri lõpetamise toetamiseks ja edukate kuriteoennetuse strategiate loomiseks on vajalik mõista, miks inimesed üldse õigusrikkumisi sooritavad (Lamberti, 2007, p. 774). Paraku ei ole olemas teooriat, mis seletaks lahti kõik õigusrikkumiste põhjused, sest kuritegelikule teele minekut võivad põhjustada erinevad riskitegurid või nende kooslused (KESA-Mauritius, 2007, lk 18). On teada, et antisotsiaalse käitumise riskitegurid ei erine olenevalt riskigrupi kuuluva indiviidi soost (Caspi, *et al.*, 2002, p. 230) ning enamus inimesi puutuvad antisotsiaalse käitumisega kokku vaid noorukieas ega soorita õigusrikkumisi oma edaspidises elus (Moffitt, 1993, p. 678).

Kokkuvõtvalt on retsidiivsuse näol tegemist ühiskonnas kehtivatest õigusnormidest korduva kõrvalekaldumise ehk antisotsiaalse käitumisega. Enamustel inimestel piirdub antisotsiaalne käitumine noorukieaga ehk nende kriminaalne karjäär on ajutine ja kestab tavaliselt vaid lühikest aega teismeeas. Väiksema hulga inimeste kriminaalne karjäär kestab kogu elu,

mistõttu esineb neil antisotsiaalsed käitumised kas ühel või teisel viisil igas eluetapis. Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamise seisukohast on oluline tagada, et MHK õpilaste antisotsiaalne käitumine piirduks nende noorukieaga ning nad oleksid võimelised tavaühiskonnas edukalt toime tulema ilma kahjustamata kas enda või teiste heaolu.

1.2 Noorte retsidiivsust mõjutavad riski- ja kaitsetegurid

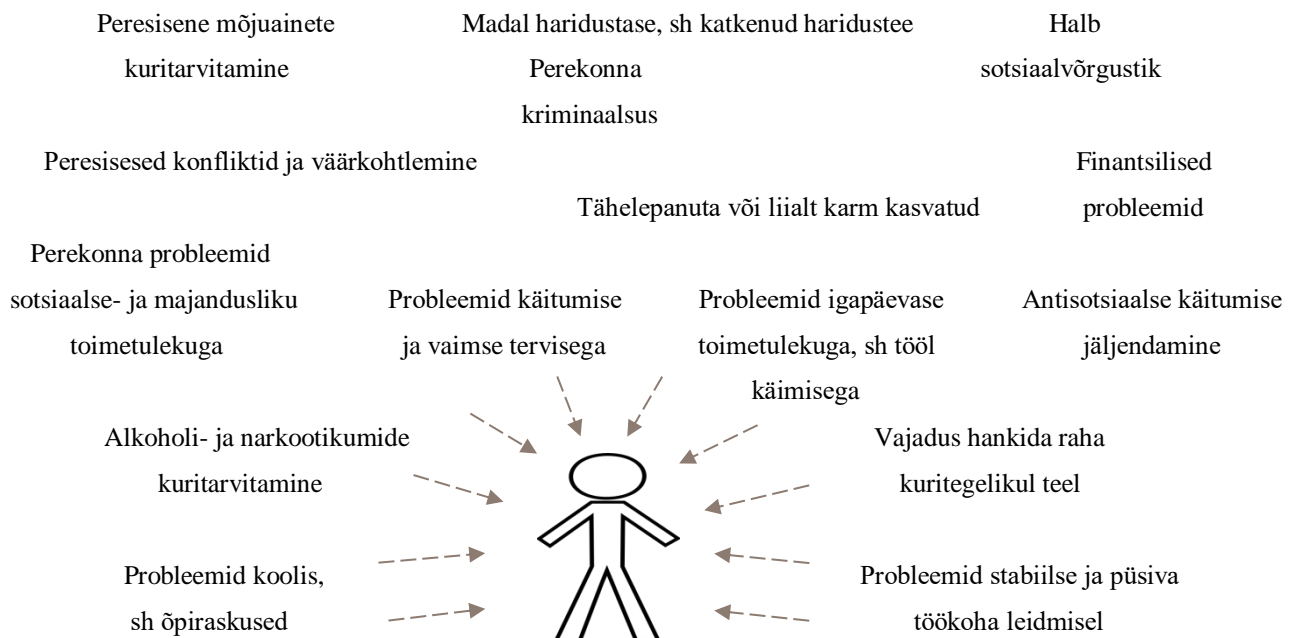
Noorte korduvkuritegevust võivad soodustada mitmed erinevad ja sageli ka omavahel seotud riskitegurid. Antud peatükis defineeritakse lahti riski- ja kaitsetegurid, lahatakse alaealiste retsidiivsust mõjutavaid riski- ja kaitsetegureid, mis võivad mõjutada noore antisotsiaalset käitumist peale kinnise lasteasutuse teenuselt lahkumist ning analüüsitakse terve elu kestva antisotsiaalse käitumise ja noorukieaga piirduva antisotsiaalse käitumise erinevusi.

Farrington ja Murray (2010, p. 635) defineerivad riskitegureid kui muutujaid, mis ennustavad suuremat tõenäosust käitumishäirete või õigusrikkumiste ilmnemiseks. Need on kas inimese suhtlusringkonnast, individuaalsetest eripäradest või keskkonnast tingitud tegurid, mille puhul on leitud seoseid antisotsiaalse käitumisega, sealhulgas õigusrikkumiste sooritamisega (Lab, 2014, p. 352). Olenemata sellest, et riskitegureid kasutatakse indiviidi hilisemate õigusrikkumiste potentsiaalseks tuvastamiseks, ei tingi nende olemasolu koheselt antisotsiaalset käitumist – paljud noored, kellel on kas üks või mitu riskitegurit, ei puutu oma elus kokku ei antisotsiaalse käitumise ega õigusrikkumistega (Shader, 2001, p. 2). Seega on riskitegurite mõju inimestele individuaalne, näiteks võib juba niigi riskirühma kuuluvate alaealiste antisotsiaalne käitumine veelgi süveneda kui nad puutuvad kokku täiendavate riskiteguritega (Cullen, *et al.*, 2012, p. 25).

Alaealiste õigusrikkumiste edukaks ennetamiseks tuleb tuvastada nii riski- kui kaitsetegurid (Farrington & Welsh, 2007, p. 23) – see on hädavajalik sekkumismeetmete väljatöötamiseks, mille abil on võimalik vältida alaealise kriminaalse käitumise süvenemist läbi riskitegurite ja nende mõju vähendamise ning kaitsetegurite mõju suurendamise (Coie, *et al.*, 2003, p. 1). Ühe definitsiooni kohaselt ongi kaitsetegurid lihtsalt riskitegurite otsesed vastandid (Farrington & Welsh, 2007, p. 23), näiteks on puudulik vanemlik järelevalve riskitegur, ent eeskujulik vanemlik järelevalve just kaitsetegur (Farrington, *et al.*, 2012, p. 47). Teise lähenemise järgi

on kaitsetegurite eesmärk hoopis minimaliseerida riskifaktorite mõju (Rutter, 1985, ref Farrington, *et al.*, 2012, p. 47). Igal juhul aitavad kaitsetegurid kompenseerida riskitegurite mõju alaealise käitumisele (Coie, *et al.*, 2003, p 2) ning kaitsetegurite abil on võimalik vähendada noore antisotsiaalse käitumise esinemise tõenäosust tulevikus (Doreleijers, *et al.*, 2010, pp. 569-570).

Riskitegureid, mis soodustavad alaealise sattumist kuritegelikule teele, on palju (Joonis 1). Pitts (1999, pp. 85-86) tõi välja, et kriminogeensed noored on sagedamini vanemate poolt füüsiliselt- ja seksuaalselt väärkoheldud, kasvanud ilma vanemate poolse tähelepanuta või on sootuks hüljatud, madala haridustasemega, koolist välja arvatud, veetnud aega hoolekandeaustustes, elanud allpool vaesuspiiri ning olnud kodutud ja töötud. USA näitel on suur osa kõnealustest alaealistest ka tumedanahalised ning kogenud rassismiga seotud probleeme ja viha, mis võivad omakorda soodustada abitust ja puuduses elamist (Pitts, 1999, pp. 85-86). Antud magistritöö kontekstist tulenevalt analüüsitakse lähemalt perekondlike, hariduslike, sotsiaalseid, individuaalseid ning kogukondlike riski- ja kaitsetegureid. Järgneva puhul on oluline pidada meeles, et sugugi mitte kõikidest riskigruppi kuuluvatest noortest ei saa õigusrikkujaid (Quinsey, *et al.*, 2004, p. 145).

Joonis 1. Noore retsidiivust soodustavad riskitegurid teooriast lähtuvalt (autori koostatud toetudes Mendel, 2000, p. 14; KESA-Mauritius, 2007, lk 18-79; Moffitt, 1993, pp. 685-689; Cullen, *et al.*, 2012, p. 25; Farrington, *et al.*, 2012, pp. 48-57)

Perekondlikud riski- ja kaitsetegurid

Moffitti (1993, p. 675) sõnul ilmnevad antisotsiaalse käitumise ilmingud juba väga varases eas – soodumus selleks võib saada alguse lapsepõlves, kui nooruk näeb kõrvalt oma perekonnas toimuvat. Peresisene mõnuainete kuritarvitamine, kriminaalsus, vanemate väärkohtlemine (sh perevägivald), tihedad perisesed konfliktid ning puudulik kasvatustegevus (sh nii tähelepanuta kui liialt karm kasvatus) võivad last negatiivselt mõjutada (Farrington, *et al.*, 2012, pp. 55-56; Cullen, *et al.*, 2012, p. 41, Mendel, 2000, p. 14). Lapse ühiskonnas aktsepteeritavate väärtushinnangute kujunemist soodustab pidev ja toetav kasvatustegevus ning hea läbisaamine ja usalduslik suhe vähemalt ühe lapsevanemaga. (Mendel, 2000, p. 14) Antisotsiaalse käitumise ennetamiseks on oluline tagada vanemlik järelevalve ja kontroll alaealise käitumise üle, distsipliin, vanemlik toetus, soojad ja emotsionaalsed perisesed suhted ning laste kaasamine igapäevastesse toimingutesse. Alaealiste kontrollimine eeldab ülevaate omamist laste igapäevastest tegevustest ning vanemate poolset tähelepanelikkust ja laste probleemide märkamist. (Farrington, *et al.*, 2012, p. 52)

Seega on alaealise kuritegelikule teele mittesattumiseks oluline perekonna sotsiaalne toimetulek ning head perekondlikud suhted ja eeskujud. Kahjuks on paljud noored õigusrikkujad pärit perekondadest, kus on olnud nii majanduslikud kui sotsiaalsed probleemid ning kus kontroll lapse ja tema käitumise üle on olnud puudulik (KESA-Mauritius, 2007, lk 18; Smith & Stern, 1997, p. 384). Olukorras, kus lapsele ei pöörata perekonnas piisavalt tähelepanu, üks (või ka mõlemad vanemad) on pannud toime õigusrikkumise või ei ole lapsevanemad oma põhimõttelistes nõudmistes järjekindlad, võib õigusrikkumisele kalduda ka nende noorukiikka jõudev laps (Graham & Bennet, 1998, lk 7). Ebakindel ja järjepidematu kasvatustiil tähendab nii kõhklevat distsipliini (ehk selgete reeglite puudumist, sh mõnikord teatud käitumise tolereerimist, ent teinekord selle eest karistamist) kui ka vastuolu kahe lapsevanema seisukohtade vahel, näiteks olukorda, kus üks lapsevanem tolereerib teatud käitumist, ent teine mitte. Alaealisest võib tulevikus suurema tõenäosusega sirguda õigusrikkuja kui lapsevanemad ei reageeri korrektselt tema antisotsiaalsele käitumisele või kui lapsevanemad (või üks neist) ise käituvad antisotsiaalselt. (Farrington, *et al.*, 2012, pp. 52-53) Nimelt on alaealiste õigusrikkumiste ja lastekasvatuste meetodite omavahelised seosed

enamasti tingitud sotsiaalse õppimise teooriast, mille kohaselt jälgendavad lapsed oma vanemate käitumismudeleid (Patterson, 1995, p. 82).

Oht sattuda kuritegelikule teele on seda suurem, mida kehvem on perekonna varaline seisund ja mida rohkem on perekond ühiskonnas tõrjutud (Graham & Bennet, 1998, lk 7; Farrington, *et al.*, 2012, p. 57). Kehv sotsiaalökonomiline staatus varases lapsepõlves (kuni kuuenda eluaastani) võib soodustada indiviidi kriminaalset käitumist teismeeas (Fergusson, *et al.*, 2004, p. 958). Paljulapselistest peredest pärit noortel on samuti suurem risk kalduda antisotsiaalsele käitumisele, mis on sageli tingitud suurte perede väiksemast kontrollist ja järelevalvest iga lapse üle (Coie, *et al.*, 2003, p 6). Lisaks võib lapse kujunemist mõjutada ka perekonna kooslus – lapsed, kes kasvavad mõlema vanemaga, sooritavad väiksema tõenäosusega õigusrikkumisi kui need, keda kasvatab üksikvanem või vanem koos kasuvanemaga (Pitts, 1999, p. 26). Üksikvanemaga kasvavate laste suurem oht antisotsiaalsele käitumisele on enamasti tingitud lapsevanema väiksemast kontrollist oma lapse käitumise üle, vähesest lähedusest lapsevanema ja lapse vahel ning vähesest lapse kaasamisest igapäevastes toimingutesse (Demuth & Brown, 2004, pp. 61-62).

Hariduslikud riski- ja kaitsetegurid

Madal haridustase ja probleemid koolis võivad olla üheks noorte retsidiivsuse põhjuseks. Varane haridustee katkemine (sh vaid põhihariduse omandamine), madal intelligentsus, õpiraskuste esinemine ja puudlik koolikeskkond soodustavad kriminaalse käitumise väljakujunemist, samas kui edukas hariduskäik, kõrge õpimotivatsioon ja kooli positiivne sisekliima annavad eeldused lapse õiguskuulekaks toimetulekuks tulevikus (Mendel, 2000, p. 14; Farrington, *et al.*, 2012, p. 50; Lab, 2014, p. 202; Shader, 2001, p. 4). Sageli on õigusrikkujad esmalt jätnud pooleli koolitee, millele on järgnenud antisotsiaalne elustiil, mis on kulmineerunud õigusrikkumiste ja vangistusega. Õpiraskused võivad olla tingitud ka ebaregulaarsest õppetegevuses osalemisest ja madalast sotsiaal-ökonomilistest taustast (Christle, *et al.*, 2005, p. 82-84), millest viimane tõestab, et erinevad antisotsiaalse käitumise riskitegurid on sageli omavahel seotud.

Ei saa kindlalt väita, et madal haridustase ja kriminaalne käitumine on omavahel seotud (Graham & Bennet, 1998, lk 42), kuid see on oluline kaasfenomen, mis soosib antisotsiaalset elustiili – näiteks tekivad sama haridustasemega sõbrad ja tuttavad ning tulevikus on stabiilse

ja/või tasuva töökoha leidmine raskendatud (KESA-Mauritius, 2007, lk 64). Ka krimogeensete noortega töötavad spetsialistid puutuvad oma igapäevatoos kokku madala haridustasemega noortega, kes tunnevad, et nad on rumalad ja vähem vääruslikumad kui teised ning nende oskused ja võimed on kasutamata või alahinnatud (Pitts, 1999, p. 86).

Sotsiaalsed riski- ja kaitsetegurid

Tähtis roll riskitegurite ja kaitsetegurite mõjutamisel on ka sotsiaalvõrgustikul. Kui noor suhtleb eakaaslastega, kes kuuluvad mõnda kuritegelikku ja antisotsiaalselt käituvasse suhtlusringkonda, on tal suur tõenäosus ka ise seadusrikkumisi sooritada. (Mendel, 2000, p. 14) Kui antisotsiaalselt käituv suhtlusvõrgustik mõjub riskitegurina, siis antisotsiaalselt käituvate sõprade puudumine või hea käitumisega ja õiguskuulekate sõprade olemasolu võib toimida hoopis kaitsetegurina, kuna positiivne, seaduskuulekas ja ühiskonna väärtusi tolmereeriv sõpruskond aitab noorel inimesel elada õiguskuulekat elu (Mendel, 2000, p. 14; Farrington, *et al.*, 2012, p. 58).

Sotsiaalvõrgustiku roll on eriti tähtis sel ajal, kui varasemalt õigusrikkumisi sooritanud isik vabaneb kinnipidamisasutusest (sh MHK-st), et oleks võimalik kergendada tema esialget vabaduses toimetulekut ja kohanemist (KESA-Mauritius, 2007, lk 73). Suhtlusringkonna kriminaalsus mõjutab oluliselt indiviidi retsidiivsust – kui suhtlusringkond, kellega pidevalt kokku puututakse, on kriminaalselt aktiivne ja õigusrikkumisi soosivate hoiakutega, siis mõjutab selliste sotsiaalsete suhete olemasolu ka uute süütegude toimepanemist. (KESA-Mauritius, 2007, lk 77). Samas ei saa kindlalt väita, et õigusrikkumisi soosivate hoiakutega suhtlusringkonda omav noor kindlasti ka ise õigusrikkumisi sooritab. Taolise indiviidi peamiseks kaitsefaktoriks õigusrikkumiste vältimisel võib olla tema madal impulsiivsus, millest tulenevalt ta ei pruugi olenemata antisotsiaalselt käituvate kaaslaste olemasolust ise õigusrikkumisi sooritada. (Fergusson, *et al.*, 2007 ref Farrington, *et al.*, 2012, p. 57)

Individaalsed riski- ja kaitsetegurid

Retsidiivsusriski suurendavad ka erinevad käitumis- ja vaimse tervise probleemid, mässumeelsus, impulsiivsus ning vähesed sotsiaalsed oskused (Mendel, 2000, p. 14). Näiteks on alaealiste õigusrikkumised sageli tingitud hüperaktiivsusest ning tähelepanu- ja aktiivsushäiretest (Farrington, *et al.*, 2012, p. 48; Cullen, *et al.*, 2012, p. 31).

Neuropsühholoogiliste häiretega lapsed, kes kasvavad probleemsetes peredes, puutuvad kokku mitmete väga tõsiste probleemidega – sageli ei tunne lapsevanemad ära oma laste probleeme või ei tea, millist abi lapsed vajavad. Neuropsühholoogiliste häiretega noorte tegelike probleemide ja vajaduste mitteteadmisesest tulenevalt võivad noored muutuda väga implusiivseteks, kuna lapsevanematel puuduvad vastavad oskused ja teadmised nende toetamiseks. (Cullen, *et al.*, 2012, p. 28) Lisaks esinevad kriminogeensetel noortel sageli identiteediprobleemid ja madal enesehinnang ning nad on kogenud füüsilist ja vaimset vägivalda (sh kahtlused seoses oma seksuaalse- ja soolise identiteediga ning mehelikkuse ja naiselikkusega), mistõttu puutuvad nad kokku isolatsiooni, üksinduse, kurbuse ja meeleheiteliga, millega võivad kaasneda ka ennasthävitavad mõtted. (Pitts, 1999, p. 86)

Retsidiivsuse riskiteguriteks on ka alkoholi- ja narkootikumide kuritarvitamine (Mendel, 2000, p. 14). Sõltuvusprobleemides vaevlevad inimesed ei tule toime igapäevaste toimetustega ning valdav enamus narkosõltlastest saavad raha narkootikumide ostmiseks just kuritegelikul teel. Kinnipidamisasutus hoiab inimest sõltuvusprobleemidest eemale, kuid vabanedes puututakse taaskord kokku kriminaalse taustaga sõprade ja tuttavatega ning proovitakse uuesti uimasteid ega suudeta neist tihti enam vabaneda. Uimastisõltuvus viib jällegi seadusrikkumiseni, sest päevast-päeva narkootikume tarvitav inimene ei ole võimeline käima igapäevaselt tööl ega teenima sõltuvusele kuuluvaid summasid. (KESA-Mauritus, 2007, lk 79) Eelnevast tulenevalt nõrgestavad sõltuvusprobleemid inimese enesekontrolli ning madala enesekontrolliga inimesed sooritavad suurema tõenäosusega õigusrikkumisi, kuna enamus süütegusid ei eelda pikka ega põhjalikku planeerimisprotsessi või suurt pingutust ning pakuvad kiiret ja kindlat tulemust. Lisaks pole madala enesekontrolliga inimesed sageli piisavalt empaatiavõimelised mõistmaks läbi õigusrikkumise ohvrile tehtavat kahju ega teadvusta sooritatud õigusrikkumise pikaajsemaid tagajärgi. (Cullen, *et al.*, 2012, p. 27) Ka prokurörid ja kohtunikud peavad alkoholi- ja uimastisõltuvust retsidiivsusele kallutavaks teguriks (Ahven, *et al.*, 2010, lk 90).

Individuaalseteks kaitseteguriteks võivad lisaks madalale impulsiivsusele, kõrgele enesekontrollile ning sõltuvus- ja käitumis- või vaimse tervise probleemide puudumisele (Mendel, 2000, p. 14; Cullen, *et al.*, 2012, p. 27) olla ka alaealise isikuomadused ja igapäevased kohustused. Mitmed teismelised on sunnitud antisotsiaalsest käitumisest hoiduma seetõttu, et nad on oma isikuomaduste (nii füüsilised- kui vaimsed eripärad) tõttu teistele noortele mitteatraktiivsed ning seetõttu on neil raskusi kriminaalselt käituvate

seltskondadega liitumisel. Samuti võib õigusrikkumistest täielik hoidumine olla seotud ka vajadusest tulla toime täiskasvanu rollidega. (Moffitt, 1993, pp. 689-890)

Kogukondlikud riski- ja kaitsetegurid

Õigusrikkumiste sooritamine või neist hoidumine võib olla tingitud ka noore geograafilisest asukohast – maapiirkondades on kuritegevus tunduvamalt madalam kui linnades, näiteks 2016. aastal tajus linnades kuritegevust probleemina 12% sealsetest leibkondadest, aga maapiirkondades vaid 4% (Ahven, *et al.*, 2016, lk 11). Hõredalt asustatud piirkondade noored on tihti teistest isoleeritud, samas kui linnastunud piirkondades elavad noored on ümbritsetud eakaaslastest, kellega on võimalik tänu ühistranspordile ja erinevate kogunemiskohtade olemasolule (kaubanduskeskused, pargid jne) pidevalt kohtuda (Moffitt, 1993, pp. 689-690). Alaealiste antisotsiaalne käitumine leiab enamasti aset just väikestes gruppides (2-3 inimest), mida ilmestab ka asjaolu, et noored veedavad oma vaba aega samuti pigem väiksemates rühmades kui üksinda (Farrington, *et al.*, 2012, p. 58). Kogukondlikeks riskiteguriteks on ka alaealise kodupiirkonnas tegutsevad kriminaalsete käitumismustritega suhtlusringkonnad ning narkootikumide levik (Hill, *et al.*, 1999, p. 308; Shader, 2001, p. 7; Messner & Zimmerman, 2010, pp. 3-4).

Geograafilise asukoha muutus võib samuti mõjutada alaealise kuritegevust. Näiteks probleemsest piirkonnast lahkumine võib vähendada või sootuks lõpetada noore antisotsiaalse käitumise, kuna paremas naabruskonnas võivad puududa võimalused õigusrikkumiste sooritamiseks ning noor võib alustada suhtlust seaduskuulekate kaaslastega. Vastupidiselt eelnevale võib aga probleemsesse piirkonda kolimine toimida just retsidiivsuse riskitegurina (Farrington, *et al.*, 2012, pp. 50-60) – teatud piirkondades elamine võib soodustada alaealise antisotsiaalset käitumist, kuna probleemseid rajoone iseloomustab sageli kõrge kuritegevuse määr ning antisotsiaalsed grupid kaasavad noori seadusrikkumistesse (Coie, *et al.*, 2003, p 8).

Seega on antisotsiaalne käitumine teismeeas enamasti tingitud perekondlikest-, hariduslikest- ja kogukondlikest teguritest ning indiviidi sotsiaalse- ja bioloogilise küpsuse tasemete erinevustest, antisotsiaalsetest eeskujudest ning oma eakaaslaste antisotsiaalse käitumise jäljendamisest (Moffitt, 1993, pp. 685-689; Farrington, *et al.*, 2012, pp. 58-59). Osad teismelised sooritavad vähem õigusrikkumisi kui teised ning veel väiksem osa hoidub seadusrikkumistest täielikult. Noorte täielik hoidumine antisotsiaalsest käitumisest võib olla

tingitud eakaaslastest erinevast küpsustasemest, mis omakorda vähendab nende huvi ja motivatsiooni õigusrikkumistega eksperimenteerida. Kõnealustel noortel saabub puberteet tavapärasest tundavamalt hiljem ning nad tajuvad sotsiaalse- ja bioloogilise küpsuse lõhet alles varases täiskasvanueas, mil mõistetakse seadusrikkumistega kaasnevat riski ja/või eakaaslased neid enam ei soorita. (Moffitt, 1993, p. 689).

Täielikult õigusrikkumistest hoiduvad alaealised on pigem erand, sest enamus noori puutuvad teismeeas kas väiksemal või suuremal määral seadusrikkumistega kokku, ent loobuvad antud käitumisharjumustest varasesse täiskasvanuikka jõudes – sel juhul on tegemist juba eelpool kirjeldatud noorukieaga piirduva antisotsiaalse käitumisega (Moffitt, 1993, p. 690). Moffitti (1993, p. 690) sõnul on õigusrikkumistest loobumine varasesse täiskasvanuikka jõudes tihti seotud kuritegeliku motivatsiooni vähenemisega ja vanusega kaasnevate elumuutustega, mida on tinginud keskkooli lõpetamine, sõjaväkke astumine, seaduskuuleka kaaslasega tutvumine, uude keskkonda kolimine ja/või täiskohaga tööle asumine.

Vanuse suurenedes puutuvad noored aina enam kokku täiskasvanute rollidega, mis eeldavad teatud seaduskuulekust ja materiaalselt stabiilsust. Nad peavad täitma kindlaid kohustusi ja saavad osa privileegidest, mis teismelistena neile kättesaamatud olid ning nad mõistavad, et illegaalsete tegevuste sooritamisel võivad tehtule järgneda negatiivsed tagajärjed. Näiteks vähendavad varasemad õigusrikkumised nende töövõimalusi, narkootikumide tarvitamine takistab töötamist, joores autojuhtimise tagajärjed on kulukad ning baarikaklused võivad lõppeda süüdistusega või vanemaõiguse kaotamisega. Endised õigusrikkujad loobuvad antisotsiaalsest käitumisest, sest võrreldes teismeeaga, on neil vanuse suurenedes kohustusi, rolle ja privileege, millest nad võivad kriminaalse käitumise tõttu ilma jääda. (Moffitt, 1993, p. 690) Varasesse täiskasvanuikka jõudnud indiviidi mõjutavad antisotsiaalsest käitumisest loobuma nii informaalset (perekonna, kaaslase, ühiskonna ja tööandja pahameel) kui ka formaalsed (vangistus või süüdimõistev otsus) sanktsioonid (Moffitt, 1993, p. 690; Cullen, *et al.*, 2012, p. 38).

See ongi kahe antisotsiaalselt käituvate inimeste rühma peamine erinevus: terve elu kestva antisotsiaalse käitumise korral ei loobu noored oma väljakujunenud harjumus- ja käitumismustritest ega õigusrikkumistest ning jätkavad nende sooritamist ka täiskasvanueas, samas kui noorukieaga piirduva antisotsiaalse käitumisega indiviidid on valmis uuteks väljakutseteks ning panustavad oma sotsiaalsete oskuste arengusse ja hariduse

omandamisesse – need oskused ja akadeemilised saavutused võimaldavadki neil omandada kõrgharidust, olla õnnelikus paarisuhes ja teha soovitud tööd. (Moffitt, 1993, pp. 690-691)

Kokkuvõttes võivad alaealiste retsidiivsust soodustada mitmed väga erinevad perekondlikud, hariduslikud, sotsiaalsed, individuaalsed ning kogukondlikud riski- ja kaitsetegurid. Sellest tingituna on tähtis riskitegureid teada, mõista ja märgata, et võimalusel vähendada riski lapse antisotsiaalse käitumise kordumiseks läbi riskitegurite kindlaksmääramise, vastavate kaitsetegurite tugevdamise ja mõjutusmeetmete rakendamise. Kui alaealine on suunatud juba kinnise lasteasutuse teenusele, siis on võimalik läbi sobivate kuriteoennetuse meetmete vältida tema korduvkuritegevust.

1.3 Kuriteoennetus ja ennetusteooriad

Maarjamaa Hariduskolleegeiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine läbi selleks sobivate mõjutusmeetmete aitab vältida täiskasvanud õigusrikkujate väljakujunemist tulevikus. Eelnevast tulenevalt analüüsitakse käesolevas peatükis kuriteoennetust ning antud magistritöö seisukohast olulisi kuriteoennetuse teooriaid.

Erialases kirjanduses määratletakse kuriteoennetust kui praktilist tegevust kuritegevuse ärahoidmiseks ja kontrollimiseks (Graham & Bennet, 1998, lk 18) ning enamus kuriteoennetamise strateegiaid ja meetmeid keskenduvadki sellele, kuidas vähendada õigusrikkujate kalduvust sooritada õigusrikkumisi (Tilley, 2002, p. 96). Raska (2002, lk 171) sõnul ei ole kuriteoennetuse eesmärk kindlasti kuritegevuse lõpetamine, vaid sellega taotletakse üksnes õigusrikkumiste üle kindla ja stabiilse kontrolli saavutamist ja selle hoidmist üldsusele talutavates raamides.

Kõige laiemas plaanis hõlmab kuriteoennetus ühiskonnakorraldust tervikuna. Harjumuspärane on siduda kuriteoennetus selliste institutsioonidega nagu seda on politsei, kohtud, kinnipidamisasutused ning ka erinevad omaalgatuslikud kodanikuühendused (näiteks naabrivalve, vabatahtlik patrullimine jms). Riigi ja selle institutsioonid on rahvas loonud selleks, et esimene võtaks enda kanda ühishuvid kaitsmise. Kui riigi institutsioonid neile seatud ülesannetega mingil arusaadaval põhjusel toime ei tule, siis on mõeldav nende tugevdamine või nende abistamine mitteriiklike struktuuride (ehk kodanikuühenduste) kaudu.

(Raska, 2002, lk 171) Seega on seadusrikkumiste ennetamine justkui erinevate riiklike ja mitteriiklike abinõude rakendamine, mis lühema või pikema aja jooksul vähendavad õigusrikkumiste arvu, kuna indiviidi valmidus ja võimalused süütegusid toime panna vähenevad. (Alexandresson, *et al.*, 2002, lk 15)

Kuriteoennetuse valdkonnas on palju erinevaid teoreetilisi lähenemisi, mis käsitlevad noorte õigusrikkumiste ennetamist ja kontrollimist. Näiteks sotsiaalne kuriteoennetus, mis on suunatud õigusrikkumisi põhjustavatele faktoritele, sealhulgas õigusrikkuja madalale enesekontrollile ja nõrkadele sidemetele seaduskuuleka ühiskonnaga (Alexandresson, *et al.*, 2002, lk 16). Sotsiaalses kuriteoennetuses eristatakse kolme põhisuunda: ühiskonna elukorralduse parandamine, ühiskonna turvalisuse suurendamine ja ühiskonna üldine arendamine (Graham & Bennet, 1998, lk 93-95). Veel rakendatakse kohaliku tasandi kuriteoennetust, mille raames kaasatakse politseid, kelle ülesandeks on igapäevaste tööülesannete täitmine ja konkreetsete probleemide lahendamine ning tagatakse noortele vaba aja veetmise võimalusi (Graham & Bennet, 1998, lk 13; Alexandresson, *et al.*, 2002, lk 71). On teada, et kindlale sihtgrupile suunatud ja hästi organiseeritud vaba aja tegevused probleemsetes piirkondades aitavad ennetada nii õigusrikkumisi kui narkomaaniat (Alexandresson, *et al.*, 2002, lk 71).

Tuntud kuriteoennetuse strateegia on ka situatsiooniline kuriteoennetus (ehk olustikuline kuriteoennetus), mis põhineb eeldusel, et läbi keskkonna muutmise on võimalik mõjutada indiviidi soovi ja/või võimalikkust süütegu toime panna (Tilley, 2002, pp. 134-135; Greason & Wilson, 1989, pp. 2-6). Antud kuriteoennetuse liigi eesmärgiks on vähendada potentsiaalse õigusrikkuja motivatsiooni süütegu toime panna muutes huvipakkuva objekti raskesti ligipääsetavaks, vähendades läbi õigusrikkumise saadavat kasumit või suurendades vahelejäämise riski (näiteks valvekaamerate paigaldamine) (Alexandresson, *et al.*, 2002, lk 16; Clarke, 1997, pp. 4-5).

Eelnevalt väljatoodust on näha, et kuriteoennetust on liigitatud väga erinevalt, kuid esimesed katsed selles vallas tegid Brantingham ja Faust (1976, pp. 288 – 289) – nende klassifikatsioon põhineb tervishoiu profülaktika mudelil (ingl k *crime prevention public health model*), mille kohaselt on tegevus jagatud kolme rühma: esmatasandi, teise tasandi ja kolmanda tasandi ennetus (tuntud ka kui primaarne, sekundaarne ja tertsiaarne ennetus).

Esmatasandi kuriteoennetuses pööratakse tähelepanu sellistele süütegude toimepanemist mõjutavatele teguritele nagu elamurajooni planeering ning elanike turvalisus ja toimetulek (Graham & Bennet, 1998, lk 20). See sarnaneb esmatasandi profülaktikaga tervishoius, kus haiguste vältimiseks püütakse parandada elukeskkonna üldseisundit näiteks heitvee puhastamise, sääskede hävitamise, rõugevaktsiinide, tööalaste ohutusnõuete ja hügieenialaste teadmiste kaudu (Brantingham & Faust, 1976, p. 288). Esmatasandi kuriteoennetuse eesmärk ei ole tegeleda võimalike ohvritega, vaid üldisi elutingimusi parandades vältida õigusrikkumiste riskitegurite mõju. (Graham & Bennet, 1998, lk 20)

Seega keskendub esmatasandi kuriteoennetus valdavalt niisugustele asjaoludele, mis võivad tingida inimeste kriminaalse motivatsiooni teket, näiteks elutingimused, enesetäiendamise võimalused, uute töökohtade loomine, eneseabiprogrammid ning muud taolised riski- ja kaitsetegurid (Raska, 2002, lk 173; Lab, 2014, p. 28) – see tähendab panustamist keskkonna kujundamisesse ja korrashoidu, üldistesse sotsiaalset- ja füüsilist heaolu tagavatesse programmidesse ning kuriteoennetusega seotud teadmiste tagamise (Brantingham & Faust, 1976, p. 289). Esmatasandi kuriteoennetust peetakse edukaks ka noorte puhul ning Dishion ja Loeber (1987, p. 76) on seisukohal, et edukaks alaealiste kuritegevuse ennetustegevuseks tuleb rakendada kolme järjestikku organiseeritud strateegiat: riskide kindlaksmääramine; sõelumisprogrammide arendamine riskiteguritega laste leidmiseks; ennetava sekkumise rakendamine riskitegurite muutmiseks ja laste antisotsiaalse käitumise väljakujunemise tõenäosuse vähendamiseks.

Teise tasandi kuriteoennetusena käsitletakse tööd nende isikutega, kellel on kalduvus saada õigusrikkujaks ning selle eesmärk on inimese mõjutamise kaudu vähendada seadusvastaste tegude toimepanemist. Näiteks on võimalik toetada lahutuse äärel olevaid peresid ning õpiraskustes lapsi ja noorukeid, keda võib ähvardada kodutus või töötus. (Graham & Bennet, 1998, lk 20-21) Teise tasandi ennetus on sarnane teise tasandi profülaktikaga tervishoius, kus tegeletakse nendega, kellel on oht nakatuda mõnda teatavasse haigusesse või kellel esineb juba selle ilminguid. Näiteks saadetakse linna vaesematest piirkondadest pärit inimesi tasuta kopsuröntgenisse, ülekaalulistele määratakse dieet, tulevasi emasid vaktsineeritakse punetiste vastu ja korraldatakse tasuta hambaravi. (Brantingham & Faust, 1976, p. 288)

Riskirühma kuuluvaid noori (ja ka täiskasvanuid) on võimalik terve elu kestva antisotsiaalse käitumise vältimiseks mõjutada just riskiteguritel põhineva ja hoolikalt planeeritud sekkumise

abil (Cullen, *et al.*, 2012, p. 26) Sellest tulenevalt on antud tasandi ennetustegevuses tähelepanu keskmes just need indiviidid ja grupid, kelle käitumises transformeeruvad õigusrikkumiste põhjused ja riskitegurid kõige tõenäolisemalt tegelikuks kriminaalsuseks – keskendutakse alaealistele, kellel puhul on märgata riskitegurite olemasolu, näiteks probleemid koolis, kriminaalsed vanemad, erinevad sõltuvusprobleemid ja muud süütegusid soodustavad tegurid. Vastavate meetmetega püütakse vähendada riskigruppidesse kuuluvate noorte kuriteovalmidust ning suunata nende aktiivsus mittekriminaalsesse vormi. (Raska, 2002, lk 173; Dishion ja Loeber, 1987, p. 76) Alaealiste antisotsiaalse käitumise vältimiseks rakendatavateks meetmeteks sobivad näiteks õigusrikkujate varane tuvastamine, individuaalsed sekkumisprogrammid, probleemide väljaselgitamine ja naabruskonnapõhised programmid (Brantingham & Faust, 1976, p. 289; Lab, 2014, p. 28).

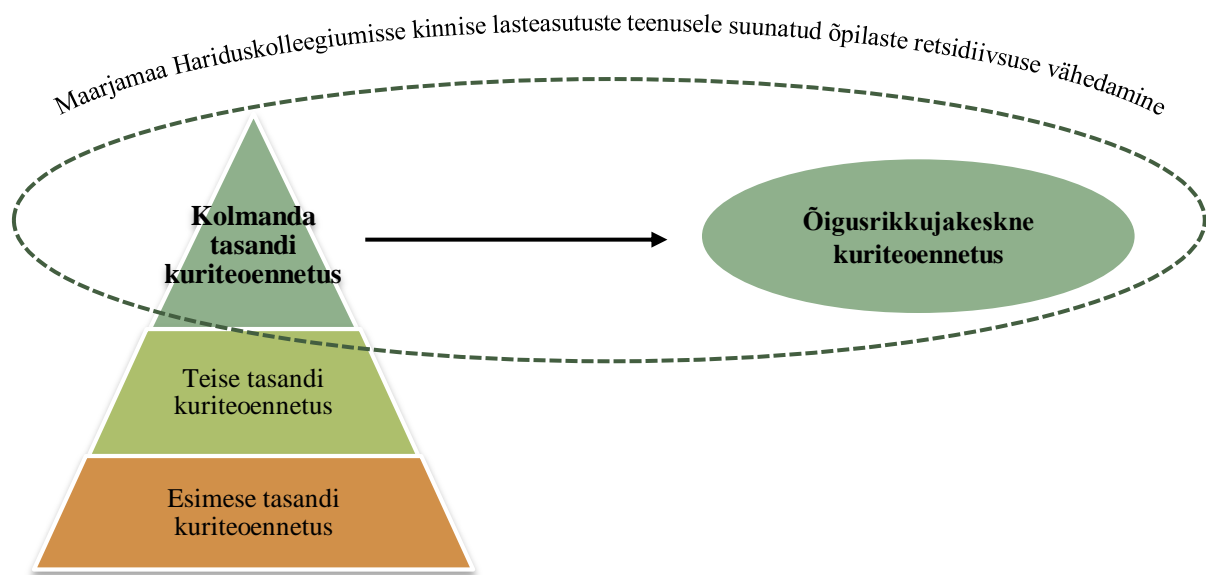
Kolmanda tasandi kuriteoennetus keskendub õigusrikkumise toimepannud isikule. Sel tasandil kasutatav ennetusmeede on individuaalne lähenemine, mis tähendab õigusrikkuja õiget kohtlemist ja rehabiliteerimist või ka tema isoleerimist edaspidiste õigusrikkumiste ärahoidmiseks. (Graham & Bennet, 1998, lk 21) Tervishoius samal tasandil tegeletakse isikuga, kes on juba haigestunud ning vajab kirurgilist sekkumist, taastus- või muud ravi vältimaks surma või püsivate vigastuste teket (mürgi väljapumpamine maost, südameoperatsioonid ja kiiritusteraapia vähihaigetele), pakkudes rehabilitatsiooniteenuseid püsiva vigastuse/puudega inimestele (koolitused pimedatele, proteeside valmistamine) ning nende kannatuste vähendamine ravimatute haiguste korral (erinevad valuvaigistid) (Brantingham & Faust, 1976, p. 288). Kolmanda tasandi kuriteoennetus on orienteeritud nendele, kes juba on toime pannud õigusrikkumise, enamasti ka selle eest karistatud ja keda vastava kohtlemise (resotsialiseerimise) abil püütakse taaslülitada seaduskuulekate inimeste keskkonda (Raska, 2002, lk 173).

Seega hõlmab antud tasandi kuriteoennetus noori, kes on juba sooritanud õigusrikkumisi ja kelle korduvkuritegusid proovitakse vältida (Dishion ja Loeber, 1987, p. 76). Kolmanda tasandi kuriteoennetuse eesmärk on vältida noorte õigusrikkujate antisotsiaalset käitumist tulevikus ning sellest tulenevalt rakendatakse nii õigusrikkujate ümberkasvatamist eesmärgiga muuta nende käitumist, rehabilitatsiooniprogramme (näiteks koolitused, teraapiad, nõustamised, probleemilahendamise- ja kognitiivsete oskuste õpetamine, järelevalve jms) kui ka ühiskonnast isoleerimist läbi nende vabaduse piiramise (Brantingham & Faust, 1976, p. 289; Lab, 2014, pp. 325; Cherney, *et al.*, 2014, pp. 23-25). Antud tasandi kuriteoennetuse

edukaks meetmeks nii alaealiste kui täiskasvanud õigusrikkujate mõjutamisel peetakse ka taastavat õigust (ingl k *restorative justice*), mille eesmärk on õigusrikkuja karistamise asemel suunata teda mõistma ning heastama oma õigusrikkumisega ohvrile ja/või kogukonnale tehtud kahju (Lab, 2014, pp. 325).

Brantinghami ja Fausti (1976, pp. 288 – 289) klassifikatsiooni tugevuseks peetakse arusaadavat liigitust, kuid selle puudujäägina tuuakse välja, et õigusrikkumiste põhjuseid ei ole võimalik selgitada välja nii täpselt kui haiguste põhjuseid (Graham & Bennet, 1998, lk 20). Olenemata eelnevast puudujäägist ja sellest, et antud lähenemine on enam kui nelikümmend aastat vana, on see endiselt aktuaalne ja seda rakendatakse aktiivselt ka tänapäeval nii teadusartiklites, õppematerjalides kui akadeemilistes töodes (Lab, 2014, pp. 28-31; Cherney, *et al.*, 2014, pp. 23-25; Paal, 2012, lk 12; Andresen & Jenion, 2008, pp. 165-167; Fitzgerald, *et al.*, 2017, p. 2). Antud magistritöös lähtutakse samuti just kolmanda tasandi kuriteoennetusest, kuna selle raames keskendutakse juba õigusrikkumisi sooritanud noortele, kelle korduvkuritegusid proovitakse ennetada läbi nende ümberkasvatamise ja taasühiskonnastamise (Brantingham & Faust, 1976, p. 289; Dishion ja Loeber, 1987, p. 76). Eelnevast tulenevalt on ka alaealiste suunamise kinnise lasteasutuse teenusele just kolmanda tasandi kuriteoennetus.

Selgelt eesmärgistatud ja süsteemselt korraldatud kuriteoennetus on kindlasti programmiline tegevus, sest kuritegevust kui süsteemset protsessi pole võimalik tõkestada või ära hoida üksikute omavahel koordineerimata meetmete või aktsioonide abil (Raska, 2002, lk 174). Kuriteoennetus kui süsteemne tegevus eeldab hoolikalt läbimõeldud ja üksikasjadeni viimistletud alusstruktuuri ehk ennetusprogrammi olemasolu. Oma olemuselt pole ennetusprogramm midagi erilist või erandlikku ning selle sisu ja eesmärgid on ühel või teisel viisil seotud sotsiaalse tegelikkuse korrastamise ja muutmisega, mistõttu tohibki astuda seisukohale, et tegemist on sotsiaalse juhtimise programmi spetsiifiliselt eesmärgistatud liigiga. Kõik, mis vastavas erialakirjanduses on öeldud sotsiaalse juhtimise sihtprogrammide kohta, laieneb ka kuriteoennetuse programmidele. Raska (2002, lk 174) sõnul on oluline, et ennetusprogramm oleks konkreetne ja kooskõlas kindla paikkonna või (sotsiaalse) keskkonna jaoks iseloomulike tunnuste ja eripäradega, kus programmilisi ülesandeid lahendama hakatakse. (Raska, 2002, lk 174)

Joonis 2. Magistritöö seisukohast olulised kuriteoennetuse strateegiad (autori koostatud toetudes Graham & Bennet, 1998, lk 21-22; Raska, 2002, lk 173; Brantingham & Faust, 1976, p. 288-289; Dishion ja Loeber, 1987, p. 76; Tilley, 2002, p. 135)

Antud magistritöö seisukohast olulisi kuriteoennetuse meetmeid kajastatakse Joonis 2. Alaealiste õigusrikkujate ja MHK õpilaste retsidiivsuse vähendamiseks on väga oluline just õigusrikkujakeskne kuriteoennetus ehk kuritegelike kalduvuste mõjutamise meede (Graham & Bennet, 1998, lk 22). Selline kuriteoennetus põhineb ideel, et korduvkuritegevust saab vähendada mõjutades õigusrikkujat ennast. Selleks tuleb muuta õigusrikkuja iseloomu, suunata tema motivatsiooni ning parandada teadmisi ja oskusi, et indiviid keskenduks oma isiklikule arengule ning sooritaks vähem õigusrikkumisi. (Tilley, 2002, p. 135) Oluline on vähendada inimese retsidiivsusrisiki läbi seda põhjustavate tegurite väljaselgitamise ning seejärel nende põhjustega tegelemise. See tähendab, et tuleb tegeleda noorte õigusrikkujate hoiakutega – parandada ja taastada perekondlikud suhted, et tekiks huvi õppimise (hiljem ka palgatöö) vastu ning sellest tulenevalt paraneks ka sotsiaalne toimetulek. (KESA-Mauritius, 2007, lk 18)

Vanuse suurenedes on alaealistel õigusrikkujatel aina keerulisem loobuda kriminaalsetest harjumustest, kuna neil puuduvad vastavad oskused ja teadmised ühiskonnas edukaks toimetulekuks (Cullen, *et al.*, 2012, p. 38). Selle ennetamiseks on oluline anda noorele õigusrikkumiste vältimise oskused ehk õpetada talle sotsiaalseid- ja tööoskusi ning vähendada tema kriminaalsust läbi varase sekkumise, teadaolevate riskitegurite vähendamise ja teadaolevate kaitsetegurite (näiteks perekond, kool, suhtlusringkond) tugevdamise (Hilborn,

2007, lk 33). Seega on ennetustöö tulemustlikkuse seisukohast oluline vältida alaealise korduvkuritegevust läbi kaitsetegurite tõhustamise ning mõjutusmeetmete rakendamise enne kui tema kriminaalne karjäär ja kriminaalsed käitumisharjumused on väljakujunenud (Cullen, *et al.*, 2012, p. 41).

Toimivate mõjutusmeetmetena alaealiste kriminaalsete kalduvuste mõjutamisel tuuakse välja eelkõige õigusrikkujate käitumise mõjutamisele suunatud meetmeid, näiteks üld- ja kutsehariduse omandamist, kognitiivsete oskuste õpetamist, sõltuvusravi tagamist, erinevate teraapiate pakkumist ning multisüsteemse teraapia (ehk käitumisprobleemidega noorte ja nende perede abistamine) rakendamist (Francis, *et al.*, 2008 ref Ahven, *et al.*, 2010, lk 29; MacKenzie, 2012, pp. 478-479). Oluline on pakkuda õigusrikkujale toetust enesega toimetulekuks, mis võib tähendada nii tööalast väljaõpet, töövõimaluste loomist, järelhooldust, sotsiaaltoetus elukoha leidmiseks, noortele sotsiaalsete oskuste õpetamist kui ka lepitusmeetmeid vägivalla ennetamiseks (Francis, *et al.*, 2008 ref Ahven, *et al.*, 2010, lk 29). Retsidiivsusrisiki aitab vähendada ka õigusrikkuja vajadustest lähtuv ja usalduslikel suhtel põhinev mitmekülgne ravi (Francis, *et al.*, 2008 ref Ahven, *et al.*, 2010, lk 29) – enamasti on retsidiivsuse vähendamise programmid osutunud edukaks sel juhul, kui nad on suunatud mitmele, mitte ühele riskitegurile (Chavez & Dawe, 2007, p. 30). Mittetoimivateks meetmeteks alaealiste kuriteoennetuses peetakse vanglakaristust, range režiimiga noortelaagreid (ingl k *boot camps*), hirmul ja vägivallal põhinevaid meetmeid ning intensiivset järelevalvet ilma ravita (MacKenzie, 2012, pp. 478-479; Cullen, *et al.*, 2012, p. 26; Francis, *et al.*, 2008 ref Ahven, *et al.*, 2010, lk 29).

Kokkuvõttes on alaealiste kuritegevuse ennetamise juures oluline mõista, et nende kuritegelikule teele sattumist saab vältida toetudes nii esimese-, teise- kui ka kolmanda tasandi kuriteoennetuse põhimõtetele. MHK-s tegeletakse juba kolmanda taseme kuriteoennetusega ehk korduvkuritegevuse vältimisega. Retsidiivsust saab vähendada mitmel moel, ent kõige paremini toimivad meetmed, mis on seotud õigusrikkujakeskse kuriteoennetusega ja mõeldud indiviidi kriminaalsete kalduvuste mõjutamiseks, et vältida tema antisotsiaalset käitumist tulevikus.

2 EESTI ALAEALISED ÕIGUSRIKKUJAD JA MAARJAMAA HARIDUSKOLLEGIUM

2.1 Eesti alaealised õigusrikkujad

Eestis on alaealiste poolt toime pandud registreeritud süütegude arv vähenenud: 2006. aastal oli 14-17-aastaste õigusrikkumistes kahtlustatavate suhtarv 10 000 samaealise inimese kohta 263, ent 2017. aastal oli see juba 116. (Ahven, *et al.*, 2017, lk 26-27; Ahven, *et al.*, 2018, lk 26-28). Seos vanuse ja üldiste õigusrikkumiste vahel on selgelt märgatav – enamus süütegusid on sooritatud just noorte poolt ning politseisse teatatud õigusrikkumiste puhul on enamus kahtlustatavaid vanuses 16-18 eluaastat (Hanson, 2002, p. 1046). Vanus kuritegelikule teele sattumise hetkel on oluline punkt retsidiivsuse kujunemisel (Voronkova, 2013, lk 45) ning üldiselt kehtib seos, et mida noorem on kurjategija oma esimese õigusrikkumise ajal, seda suurema tõenäosusega käitub ta tulevikus retsidiivselt (Altmäe, 2015, lk 5).

Tavaliselt ei vahistata alaealisi mitte pärast esimest õigusrikkumist, vaid siis kui neil on kujunenud välja juba teatav kriminaalne karjäär. Alaealiste õigusrikkumistest rääkides peetakse tavaliselt silmas registreeritud süütegusid, kuid paraku moodustavad need ainult väikese osa kõigist süütegudest. Paljudest õigusrikkumistest ei teatata, mistõttu politsei neid ei registreeri ja seega ei kajastu need statistikas. Kindlasti võib öelda, et varjatud õigusrikkumiste osakaal on suurem, kuna paljude süütegude puhul puudub kannatanu (sõidukiiruse ületamine, keelatud kohas tee ületamine) – tihti laekub info süüteo toimepanemisest läbi kannatada saanud isiku, kellele on tekitatud moraalset, füüsilist või materiaalselt kahju. Ka registreeritud süütegudest on vaid osa politsei poolt avastatud (on teada süüteo toimepannud isik/isikud) ja seetõttu ongi raske omada täpset ülevaadet, kui palju süütegusid on sooritanud kindel kurjategija oma kriminaalse karjääri jooksul. (KESA-Mauritius, 2007, lk 11)

Peamised registreeritud alaealiste sooritatud süüteod Eestis on isikuvastased- ja varavastased õigusrikkumised (Tabel 2) – isiku- ja varavastased süüteod moodustasid 2017. aastal enamuse (77%) kõigist alaealiste õigusrikkumistest (Ahven, *et al.*, 2018, lk 29). Isikuvastased süüteod on seotud ka alkoholi liigtarvitamisega, kuna just viimane on peamine isikuvastaste kuritegude toimepanemist soodustav tegur (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, 2010). Võrreldes 2016. aastaga registreeriti isikuvastaseid süütegusid ligi kümnendiku võrra

vähem (2016. aastal 490 ja 2017. aastal 445) ning varavastaseid süütegusid nelja võrra vähem. Kui alaealiste toimepandud isikuvastastest süütegudest moodustavad suurima osa (89%) kehaline väärkohtlemine, siis varavastastest õigusrikkumistest on enamus (68%) vargused. Valdava osa alaealiste väärtegudest moodustavad alkoholiseaduse rikkumised (44%), sellele järgnevad karistusseadustikus sätestatud väärteod (17%) ning tubakaseaduse (16%) ja liikluseaduse rikkumised (16%) (Ahven, *et al.*, 2018, lk 32). Ka kinnisest laseasutusest lahkunud alaealiste väärtegude seas on enamlevinumateks alkoholiseaduse ja tubakaseaduse rikkumised (Riigikontroll, 2010, lk 13).

Siiski on noorte kuritegevuse ametlikust statistikast rääkides tähtis rõhutada, et erinevus registreeritud süütegude ja eneseteadus-uuringute andmete vahel on suur. Eneseteadustus-uuring on põhiline viis delinkventse käitumise kohta informatsiooni kogumiseks ning selle raames pööratakse inimeste poole individuaalselt, et uurida nende võimalike kokkupuudete kohta taoliste käitumisviisidega. (Thornberry & Krohn, 2000, p. 33) Ka Markina ja Žarkovski (2014, lk 24) toovad Eestis läbi viidud eneseteadus-uuringus välja, et nendest lastest, kes aasta jooksul õigusrikkumisi toime panevad, jäävad vaid veidi alla neljaniku samal aastal politseile vahele. Uuringust selgub samuti, et õigusrikkumiste levik laste seas on vähenenud, ent erinevalt ametlikust statistikast on eriti märgatavalt vähenenud just vägivallaga seotud õigusrikkumiste arv (Markina & Žarkovski, 2014, lk 4). Isikuvastaste süütegude ametliku statistilise tõusu põhjused on suure tõenäosusega seotud vastavate muudatustega seadustes selle kümnendi alguses, politsei ja inimeste poolt suurenenud vägivallakuritegudele reageerimisega ning inimeste teadlikuse tõusuga oma õigustest (Justiitsministeerium, 2014).

Tabel 1. Levinumad registreeritud laste toime pandud süüteod (Ahven, *et al.*, 2016, lk 20; Ahven, *et al.*, 2017, lk 29; Ahven, *et al.*, 2018, lk 30)

	2005	2009	2012	2014	2015	2016	2017
Kehaline väärkohtlemine	276	479	574	463	575	429	379
Vargus	1889	640	629	422	407	220	228
Asja omavoliline kasutamine	212	86	77	54	78	34	46
Röövimine	166	59	32	33	54	35	20
Avaliku korra raske rikkumine	342	199	44	27	42	86	115
Omastamine	88	33	27	30	15	17	14
Narkokuriteod	76	34	26	27	12	21	27
Kelmus	88	72	12	3	3	-	-
Mootorsõiduki joobes juhtimine	47	17	19	14	12	9	10
Väljapressimine	43	16	23	11	21	11	11

Mõnikord ennetavad meetmed kahjuks ei toimi ja noored satuvad oma õigusrikkumiste tõttu kinnipidamisasutusse. Vangistusseaduse § 78 kohaselt toimub noore kinnipeetava kinnipidamine selleks eraldi ettenähtud kinnises või avavanglas (noortevangla) või kinnise vangla eraldi osakonnas (noorteosakond). Meessoost noored kinnipeetavad suunatakse Viru Vanglasse – sealse kolmanda üksuse ülesanne on korraldada alaealiste vahistatute ning alaealiste noorte süüdimõistetute järelevalvet. Naissoost kinnipeetavad, sh noored, suunatakse Tallinna Vanglasse. (Vangistusseadus, 2018; Justiitsministeerium, 2008; Justiitsministeerium, 2006) 2017. aasta lõpus viibis Eesti vanglates kokku 20 alaealist (14 süüdimõistetut, 6 vahistatut): 15-aastaseid oli kaks, 16-aastaseid neli, 17-aastaseid neliteist. Valdavalt sattusid alaealised kinnipidamisasutusse seoses varavastaste süütegudega (kokku 15 juhul). (Ahven, *et al.*, 2017, lk 98)

Seega alaealiste poolt toime sooritatud registreeritud õigusrikkumiste arv vähenenud, kui tähtis on pidada meeles, et sageli ei vahistata noori suguti mitte pärast esimest õigusrikkumist ning tegu on juba mõnda aega kestnud kriminaalse karjääriga. Lisaks peetakse alaealiste õigusrikkumistest rääkides tavaliselt silmas registreeritud õigusrikkumisi, kuid paraku moodustavad need ainult väikese osa kõigist süütegudest ning erinevus registreeritud süütegude ja eneseteadus-uuringute andmete vahel on märgatav.

2.2 Maarjamaa Hariduskolleegium

Üks võimalik alternatiiv kinnipidamisasutusele ja mõjutusvahend alaealiste õigusrikkujate käitumise muutmiseks on nende suunamine kinnise lasteasutuse teenusele, mida Eestis osutab Maarjamaa Hariduskolleegium, kus õpivad haridusliku ja kasvatusliku erivajadusega ning tundeelu- ja käitumishäirega õpilased põhihariduse statsionaarses õppes (Saksing, 2015, lk 9; Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015). Antud peatükis käsitletakse MHK eesmärke ja ülesandeid, alaealiste suunamist kinnise lasteasutuse teenusele, antud teenuse eesmärke ja MHK-s rakendatavaid mõjutusmeetmeid ning analüüsitakse alaealiste mõjutamise ja taasühiskonnastamise tulemuslikkust lähtuvalt varasematest uuringutest.

Eestis tegutseb Maarjamaa Hariduskolleegium, mille õppe-ja kasvatusetegevus toimub nii Emajõe õppekeskus (endine Kaagvere erikool) kui ka Valgejõe õppekeskus (endine Tapa erikool). MHK ülesanne on olla kool-kompetentsikeskus õpilastele, lapsevanematele,

õpetajatele ja koostööpartneritele, et toetada alaealiste arengut isiksuse, töö- ja ühiskonnaelus vajalike teadmiste, oskuste, hoiakute ja valmisolekute kujundamiseks, kasutades selleks koordineeritult nii haridus-, sotsiaal- kui ka tervishoiuvaldkonna meetmeid. (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015) Erikoolid on kasvatus eritingimusi pakkuvad koolid, kus õpivad 12-17-aastased (erandina 10-12-aastased) lapsed. Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilaste haridus- ja kasvatuslik erivajadus tuleneb korduvatest õigusrikkumistest, millega kaasnevad pikemaajaline koolist puudumine, õpi- ja suhtlemisraskused, tervise nõrgenemine ning eemaldumine kodust ja ühiskonnast. (Tärn, 2015, lk 12-13)

Alaealist saab paigutada kinnise lasteasutuse teenusele juhul kui ta kujutab ohtu enda või teiste elule, tervisele või arengule ning seda ohtu ei ole võimalik teiste mõjutusmeetmete abil ära hoida. Kui KOV lastekaitse spetsialist peab vajalikuks alaealise suunamist kinnise lasteasutuse teenusele, võtab ta ühendust Sotsiaalkindlustusametiga ja saadab teenuse pakkujale vajalikud dokumendid koos broneeringu taotlusega. Seejärel langetatakse otsus ja kui nooruk on kinnise lasteasutuse teenuse jaoks sobilik, siis saadetakse lastekaitsetöötajale vastuseks info kas broneeringu kinnitamise ja lapse järjekorda panemise kohta või vabade kohtade olemasolul juba nõusolek lapse teenusele suunamiseks. (SHS, 2015; Sotsiaalkindlustusamet, 2017) Kinnise lasteasutuse teenus toetab kooli suunatud õpilase psühholoogist, emotsionaalset, sotsiaalset, hariduslikku ja kognitiivset arengut, aitamaks saavutada püsivaid muutusi ning võimaldamaks seeläbi lapsel edasises elus tulla edukalt toime kahjustamata nii enda kui teiste heaolu (SHS, 2015). Oluline on võimaldada kasvatus eritingimusi vajavatel õpilastel täita koolikohustust ja omandada põhiharidust, kujundada õpilastes igapäevase eluga toimetulekuks vajalikke oskusi, hoida ära edasisi õigusrikkumisi ning toetada resotsialiseerimist ühiskonda läbi nende toimetulevaks ja seadusekuulekaks kodanikuks kujundamise (Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015; Haridus- ja Teadusministeerium, 2012 lk 6-12; Riigikontroll, 2010, lk 5).

Lapse kinnise lasteasutuse teenusele suunamise põhjuseks on enamasti see, et vabaduses ei tulda toime tema käitumise kontrollimise ja suunamisega. Kuid lisaks eelnevale, tuleb noort kinnise lasteasutuse teenusele suunates mõelda ka sellele, kas antud asutus on lapse jaoks turvaline ega tekita juurde uusi riske – näiteks kui MHK-s (ja ka kinnipidamisasutuses) puutuvad omavahel kokku kõrge- ja madala riskiga noored, siis suurendab see kahjuks madala riskiga noorte kriminoogeensust. (Salla, 2017) Ka „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ sõnul on kuriteoennetuse seisukohalt väga tähtis, et kinnised lasteasutused ei

soodustaks alaealiste korduvõigusrikkumisi, vaid toetaksid nende iseseisvat õiguskuulekat toimetulekut (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, 2010).

MHK-s rakendatakse noorte õigusrikkumistest hoidumise ja resotsialiseerimise eesmärgil mitmeid erinevaid mõjutusmeetmeid. Esmalt on õpilaste üle tagatud **pidev järelevalve** (Haridus- ja Teadusministeerium, 2012, lk 6) ning kõik kooli territooriumil aset leidvad tegevused toimuvad vastavalt kinnitatud **raampäevakavale** (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2018b). Õpilased elavad selleks ettenähtud **õpilaskodus** ning on kohustatud järgima **MHK kodukorda** (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2018b; Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2015). Lisaks kasutatakse kooli territooriumil ja avalikes ruumides **valvekaameraid**, mis aitavad tagada nii töötajate kui õpilaste turvalisust (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2018b). Koolis toimub **õppetöö** põhikooli riikliku õppekava (ja vajadusel lihtsustatud õppekava) alusel ning igal õpilasel on oma õpivõlgnevustega toimetulekuks ja õpioskuste arendamiseks õigus võimetekohasele individuaalsele õppekavale. Õppetegevuse hõlbustamiseks õpivad lapsed **väikeklassides** (Haridus- ja Teadusministeerium, 2012, lk 6; Salla & Tamm, 2008, lk 14-16). Õpilaste toetamiseks tegutsevad koolis ka erinevad **hariduslike erivajadustega õpilaste klassid ja rühmad** – näiteks klassid käitumisprobleemidega õpilastele, klassid õpiraskustega õpilastele, klassid tundeelu- ja käitumishäiretega õpilastele jne (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2015). Lisaks teadmistepõhisele õppele on noortel võimalus ka laiendatud praktiliseks õppeks kodunduse-, käsitöö ja üldtöö vilumuste omandamiseks, sotsiaalsete oskuste kujundamiseks ning elukutsevalikuks ja eelkutseõppes osalemiseks (Haridus- ja Teadusministeerium, 2012, lk 6).

Ebakorrektse käitumise korral **võetakse õpilaselt ära isiklikud vahendid ja ained**, mis on seadusega keelatud ja võivad ohustada koolikeskkonna turvalisust (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2018b). Vajadusel võib õpilast ka **paigutada eraldusruumi**, näiteks olukorras, kus on ilmnenud otsene oht enesevigastuseks või vägivallaks teiste isikute suhtes või millal suusõnaline rahustamine ei ole osutunud küllaldaseks. Õpilast hoitakse eraldusruumis kuni tema rahunemiseni, kuid mitte mingil juhul kauem kui 24 tundi. Eraldusruumis on õpilane valvespetsialisti pideva järelevalve all. (Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2018b; Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2017c) Õpilaste suitsetamiste, vägivallajuhtumite, põgenemiste ja muude seadusrikkumiste korral rakendatakse ka **politseisse pöördumist** (Salla & Tamm, 2008, lk 51).

MHK-s pakutakse **sotsiaalsed rehabilitatsioonid**, mille eesmärgiks on õpetada ja arendada noore igapäevaelu oskusi, suurendada tema võimalusi ühiskonnaelus osaleda, toetada õppimist ja arendada eeldusi töövõime teatud tasemel omandamiseks või taastamiseks. Sotsiaalse rehabilitatsiooni raames toimub näiteks rehabilitatsioonivajaduse hindamine ja rehabilitatsiooni planeerimine, rehabilitatsiooniprotsessis osalemise juhendamine ja selle tulemuste hindamine ning loovterapeudi-, sotsiaaltöötaja-, eripedagoogi-, psühholoogi- ja teistes teenustes osalemine. (Maarjamaa Hariduskolleegeium, 2017a) Tähtsad on ka õpilase arengut ja toimetulekut toetavad **tugisüsteemid**, mille raames tagatakse õpilasele vähemalt eripedagoogi, psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi teenus. Kord aastas osaleb õpilane ka koos lapsevanema, kooli esindaja (tavaliselt tugispetsalistiga) ja tema elukohajärgse valla- või linnavalitsuse esindajaga **arenguvestlused**. Tugisüsteemide eesmärk on toetada lapse eakohast taasühiskonnastamist, sealhulgas tema suhete parandamist vanematega, vaba aja sisustamise võimaluste avardumist, enesejuhtimise parandamist, riskiolukordadega toimetuleku suurendamist, põhiväärtuste korrigeerimist kui ka õpilaste normaalse minapildi taastamist. Õpilastel on võimalus resotsialiseerimise eesmärgil osaleda ka erinevates **haridus- ja sotsiaalprogrammides**, näiteks külastada teadusparki, minna teatrisse või kinno, võtta osa erinevatest treeningutest ja laagritest ning käia huvialakoolis. Rõhku pannakse ka noore inimese **sotsiaalsete oskuste kujundamisele**. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2012, lk 6)

Oluliseks mõjutusmeetmeks MHK-s on ka **vestlused** – tegu on kõige igapäevasema mõjutusvahendiga ning erinevad vestlused õpilase ning kasvataja, õpetaja ja/või turvatöötaja vahel kannavad selgitamise, motiveerimise ja veenmise eesmärki. MHK korraldab ka mitmesuguseid **väljasõite**, mille raames külastatakse näiteks teatrit, ujulat, muuseumi, spordivõistluseid või võetakse osa matkadest ja laagritest. Erinevad väljasõidud toetavad noore arengut, tekitavad positiivseid emotsioone, maandavad pingeid, arendavad sotsiaalseid oskusi ja ennetavad probleemset käitumist. Ebakorrekse käitumise korral võidakse õpilasel keelata väljasõidul osalemine. (Salla & Tamm, 2008, lk 43-51) Õpilaste mõjutamiseks kasutatakse ka **kommunikatsioonivahendeid** – võimalused nende kasutamiseks on piiratud, ent õpilased saavad kindlaks määratud aegadel kasutada telefoni ning arvutit ja internetti (Maarjamaa Hariduskolleegeium, 2018b; Salla & Tamm, 2008, lk 43-51). Omamoodi mõjutusmeede on ka **töö tegemine**, mida peetakse kasvatusliku iseloomuga tegevuseks: õpilased hoiavad korras kooli ruume, territooriumi ja oma tuba. Lisaks kasutatakse õpilaste mõjutamiseks ka **kiituseid, märkuseid, ettekandeid ja käskkirjasid**. Kiitusega tunnustatakse õpilast hea käitumise eest, samas kui märkusega juhitakse tähelepanu just

ebasobivale käitumisele. Käskkirjaga saab avaldada õpilasele nii kiitust kui laistust, ent ettekandeid juhtkonnale tehakse juba õpilase väga raskete korrarikkumiste puhul. Samamoodi on õpilastel võimalus **kodukülastusteks**, kuhu nad võivad minna kooli loal kindlaks määratud ajaks. Kodukülastused toimuvad kas puhkepäevadel või koolivaheaegadel. (Maarjamaa Hariduskollegium, 2018a; Salla & Tamm, 2008, lk 43-51)

Kuigi MHK missioon on luua sinna suunatud õpilastele sobivad tingimused õppe- ja kasvatustegevuseks, kus õpilaste igakülgne toetamine õppimise ja arenemise eesmärgil aitab neid ette valmistada ühiskonnas taaskohanemiseks ja oma haridustee jätkamiseks (Hänni, 2010, lk 11), on asutuse roll kahetine: ühelt poolt on nende eesmärk ära hoida noorte kuritegelikule teele sattumist, aga teisest küljest suunatakse sinna noori, kes on juba õigusrikkumisi toime pannud (Rits, 2009, lk 4). See on üheks põhjuseks, miks olenemata positiivsetest eesmärkidest on MHK kuvand varasemalt olnud negatiivne ja seda on peetud kurjategijate kasvulavaks – kinniseid lasteasutusi on samastatud vanglaga nii noorte käitumise kui ka nende hilisemate tegude poolest (Rääsk, 2015, lk 9). MHK õppekeskused on küll viimastel aastatel püüdnud vabaneda sõnaga „erikool“ kaasnevast negatiivsest mainest ning pakkunud lisaks uuele nimele ka õppehoonetes uut sisu, kuid õiguskantsleri kontrollkäikude viimase kümnendi raportid ning skandaalsed lood meedias (näiteks mässud Puiatus 2006. ja 2009. aastal, Tapal 2014. aastal, probleemid Kaagveres 2017. aastal) on seda raskendanud (Salla, 2017).

Alaealiste õigusrikkujate suunamine kodukohast eemale ja nende paigutamine MHK-sse on korrektsioonilise iseloomuga kuriteoennetamisstrateegia korduvkuritegude ärahoidmiseks ja noorte resotsialiseerimiseks (Hänni, 2010, lk 9-10). Tegu on kolmanda tasandi kuriteoennetusega, kuna MHK-s keskendutakse juba õigusrikkumise toime pannud isikule (Graham & Bennet, 1998, lk 21), keda püütakse resotsialiseerida seaduskuulekate inimeste keskkonda (Raska, 2002, lk 173). Alaealiste korduvkuritegude ennetamine ja sellega võitlemine aitab ära hoida suure hulga tulevase süütegusid, hoiab kokku ressursse ning riigi seisukohast on oluline pidurdada süütegude toimepanemise kasvu alaealiste hulgas ning sellega hoida ära tulevaste kurjategijate pealekasvu (Riigikontroll, 2010, lk 1).

Sellest hoolimata on varasemalt levinud seisukoht, et noorukite kinnipidamine kinnistes lasteasutustes kiirendab nende kriminaalse käitumise välja kujunemist täiskasvanueas (Sampson & Laub, 1993 ref Tärn, 2015, lk 13) ning lastel avaneb uusi võimalusi

õigusrikkumisteks tänu koolikaaslastele, kes on valmis uuesti seaduserikkumisi sooritama. (Hänni, 2010, lk 11.) Varasemate uuringute põhjal on kinnisesse lasteasutusse suunatud noorte retsidiivsuse näitajad kõrged, kasutatavad mõjutusvahendid ei anna soovitud tulemusi ning õpilase käitumise korrigeerimine ei ole järjepidev ega tõhus (Riigikontroll, 2010, lk 1; Salla & Tamm, 2008, lk 67-71). Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelauditist (Riigikontroll, 2010, lk 1) selgus, et suur hulk kinnisest lasteasutusest lahkunud noortest pani endiselt toime süütegusid – ligi 4/5 õpilastest pani kahe aasta jooksul toime uue väärteo ja 2/5 kuriteo ning vaid mõne aasta jooksul pärast kinnisest lasteasutusest lahkumist jõudis kinnipidamisasutustesse 43% noorukitest. Kinnise lasteasutuse õpilastest on 81% õpingute ajal või pärast asutusest lahkumist kahe aasta jooksul mõne süüteo toime pannud – 74 % õpilastest pani toime väärteo ja 51% kuriteo (Rits, 2009, lk 31). Seejuures on märkimisväärne, et kõige kiiremini sooritati toona esimene väärtegu vaid 5 päeva pärast kinnisest lasteasutusest lahkumist ning pikim aeg asutusest lahkumise ja uue väärteo sooritamise vahel oli 742 päeva (ehk veidi üle kahe aasta). Ühe aasta jooksul pärast kinnisest lasteasutusest lahkumist sooritasid noored keskmiselt 1,3 väärtegu. (Rits, 2009, lk 23). Kuigi varasemalt oli suur osa kinniste lasteasutuste endistest õpilastest karistatud õigusrikkumiste eest ning nad ei õppinud ega töötanud (Vabariigi Valitsus, 2006, lk 7), on tähtis on rõhutada, et viimastel aastel on viidud läbi mitmeid reforme ja usutavasti on MHK praeguste õpilaste toimetulek tavaühiskonnas mõnevõrra parem.

Ometi on statistika järgi 1/5 täisealistest kurjategijatest, kes juba lapsena on toime pannud õigusrikkumisi, kujunenud retsidiivseteks kurjategijateks. Nende resotsialiseerimine ei ole õnnestunud viibimisega kinnises lasteasutuses ega kinnipidamisasutuses. (Voronkova, 2013, lk 45) Mendeli (2000, p. 51) hinnangul näitavad peaaegu kõik kinnisesse lasteasutusse saadetud noorukite retsidiivsuse uuringud, et 50–70% alaealistest õigusrikkujatest arreteeritakse kuni 2-aasta jooksul pärast korrektsiooniasutusest lahkumist ning erinevate uuringute andmetel jääb kinniste lasteasutuste retsidiivsete kasvandike hulk vahemikku 35%-100% (Salla, 2011; Vabariigi valitsus, 2006; Rits, 2009, Riigikontroll, 2010, Hänni, 2010). Riigikontrolli erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit (2010, lk 13) toob välja küll erikoolist vabanevate õpilaste kõrge retsidiivsuse, aga tõdeb ka seda, et suur osa nende noorte registreeritud õigusrikkumistest võib olla tingitud mitte niivõrd noorte õigusrikkumiste hulga kasvust, vaid hoopis politsei teravdatud tähelepanust nende suhtes ning iga ebameeldiva ja/või ebasobivana tõlgendatud käitumise registreerimises õigusrikkumisena.

Olukorra muudab keeruliseks ka asjaolu, et Eesti kinnises lasteasutuses viibivate noorte peretaust on sageli väga probleemne – puuduvad vanemlikud oskused, lastele pole seatud piire, nad on kogenud emotsionaalset hüljatust ning sageli ka füüsilist- ja vaimset vägivalda. Lisaks on noortel tihti diagnoosimata ja ravimata psüühikahäired, mis on tinginud probleemse käitumise, sildistamise koolis, kehva õppeedukuse, koolikohustuse mittetäitmise ja riskikäitumise. Noorte suurimad riskid ja toimetulekutegurid on samuti seotud nende peredega. Kahjuks puutuvad noored oma peres pidevalt kokku selliste probleemidega nagu alkoholism, vägivaldsus, vanemlike oskuste puudumine, pere toimetulematus, kriminaalsus ning ka lapse erivajaduste märkamata jätmine, millest tulenevalt puudub kokkupuude ravi ja rehabilitatsiooniteenustega ja mis omakorda soodustavad probleemide süvenemist. Enam kui kolmandik kinnises lasteasutusest viibivatest noortest tõid välja oma perekonnaliikmete kriminaalse mineviku, samas kui üldhariduskoolides on sama näit vaid 3%. Vaid vähestel lastel on olemas toetus ja tähelepanu pere poolt (erinevate spetsialistide arvamuse kohaselt puudub see kas kõigil või on olemas vaid kahel lapsel kümnest) ning suurem osa noortest on elanud kas kasuvanemaga, kasuperes või asenduskodus. (Kollamaa Rander, *et al.*, 2014, lk 37-42)

Varasemalt on täheldatud ka seda, et õpilaste resotsialiseerimise ja retsidiivsuse vähendamise teeb keeruliseks asjaolu, et Eestis puudub MHK-st lahkunud õpilaste järelhooldus. Riigikontroll on soovitanud Haridus- ja Teadusministeeriumil korraldada järelkontroll ning tagada seeläbi konkreetse tegevuskava olemasolu õpilaste taasühiskonnastamiseks ja selge vastutaja selle täitmise eest. (Vabariigi Valitsus, 2006, lk 31; Riigikontroll, 2010, lk 2) Taolise järelhooldussüsteemi puudumine võib viia olukorrani, kus keskkonnavahetus (ehk MHK-st lahkumine) mõjutab kogu MHK-s tehtud töö tulemuslikkust – probleeme tekitanud keskkonda naastes on risk alaealise antisotsiaalsele käitumisele suur, kuna noored ei pruugi vanas (või ka uues mittedobivas) keskkonnas iseseisvalt toime tulla. Kui puudub piisav sotsiaalne kontroll kinnise lasteasutuse teenuselt lahkunud noore ja tema tegevuste üle ning pole tugimehhanisme, mis aitaksid tal ühiskonnas paremini kohaneda, siis on tõenäosus uue seadusrikkumise sooritamiseks suur. Sageli sõltub järelhoolduse kvaliteet kohaliku sotsiaaltöötaja tahtest ja oskustest, sest selged juhised paraku puuduvad. (Vabariigi Valitsus, 2006, lk 31; Riigikontroll, 2010, lk 12) Ka dokumendis „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“ rõhutatakse MHK lõpetanute järelhoolduse tagamise tähtsust ning tuuakse välja, et Haridus- ja Teadusministeeriumil tuleb arendada MHK toimivaks õppekasvatusasutuseks: vajalik on infrastruktuuri korrastamine, õppe- ja kasvatustöö

individualiseerimine ja vajalike tugiteenuste tagamine (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, 2010).

Noorte probleemidest tingituna peavad MHK töötajad olema nii hinnangutevabad toetajad, nõuandjad, asjade lahti mõtestajad, julgustajad kui ka sõbrad, kes tunnevad rõõmu nende saavutuste üle, aitavad langetada õigeid otsuseid ja panna paika prioriteete (Pitts, 1999, pp. 86-87). Kriminaalse karjääri lõpetamine pole noore õigusrikkuja jaoks kerge. Näiteks kestab kõige kauem varavastaseid süütegusid toime pannud inimeste kriminaalne karjäär, mis tähendab, et kõrgeim on retsidiivsuse määr varguste ja teiste varavastaste õigusrikkumiste puhul. Madalam on retsidiivsus naistel, vanematel ning raskeid isikuvastaseid ja seksuaalkuritegusid toime pannud isikutel ning suurem meeste, noorte, varem karistatute ja korduvalt vanglas viibinute puhul. Lisaks on teada, et kõige kõrgem on retsidiivsuse määr alaealisena vangistatud isikute seas – kahe aasta jooksul pärast vanglast vabanemist paneb uue süüteo toime enam kui 2/3 alaealisena vanglakaristust kandma asunud isikutest. Ometi väheneb alaealistena vangistatud isikute retsidiivsuse määr nende vanuse suurenedes. (Ahven, Salla & Vahtrus, 2010, lk 10 & lk 75-76)

Kokkuvõtvalt saab öelda, et alaealiste õigusrikkumine on viimastel aastatel küll vähenenud, ent riigi seisukohast on endiselt oluline pidurdada õigusrikkumiste toimepanemist alaealiste hulgas, kuna see võimaldab hoida ära tulevaste kurjategijate pealekasvu. MHK rakendab alaealiste õigusrikkujate mõjutamiseks küll mitmeid erinevaid meetmeid (näiteks pideva järelevalve tagamine, raampäevakava järgmine, valvekaamerate kasutamine, õppetöö tagamine, tugisüsteemides ning haridus- ja sotsiaalprogrammides osalemine jms), ent nende mõju on paraku vähene. Suur hulk MHK õpilastest on sattunud peale koolist lahkumist uuesti kriminaalsele teele ning pea pooled neist suunatud varem või hiljem kinnipidamisasutusse. Alaealiste korduvkuritegevuse edukamaks ennetamiseks tuleb tagada kinnise lasteasutuse teenuselt vabanenud õpilaste järelhooldus, tõhustada tööd peredega ning võtta kasutusele uusi meetmeid noorte retsidiivsuse vähendamiseks.

3 KINNISE LASTEASUTUSE TEENUSELE SUUNATUD ALAEALISTE RETSIDIIVSUSE VÄHENDAMINE

3.1 Uurimismetoodika ja valim

Käesolevas alapeatükis tutvustatakse antud magistritöö empiirilise uuringu uurimisstrateegiat, uurimisinstrumente, valimit ja uuringu protseduure.

Uuringu läbiviimiseks valis magistritöö autor uurimisstrateegiaks **kvalitatiivse uuringu**. Antud uurimisviis kasutab naturalistlikku lähenemisviisi, mille eesmärk on mõista nähtusi kontekstipõhistes seadetes (Patton, 2001, p. 39 ref Golafshani, 2003 p. 600) ning mis on suunatud inimeste endi kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele (Laherand, 2008, lk 24). Kui kvantitatiivsetes uuringutes otsitakse seoseid ja üldistatakse, siis kvalitatiivsetes uuringutes keskendutakse konkreetse objekti mõistmisele (Hoepfl, 1997, p. 48). Kvalitatiivses uurimistöö andmed võivad pärineda nii suulistest allikatest kui ka kirjalikest tekstidest (Gabriano & Holland, 2009, p. 7). Antud empiirilise magistritöö uurimisinstrumentideks ongi valitud **dokumendianalüüs** ja **poolstruktureeritud intervjuud** kui sobivaimad viisid uurimisküsimustele vastuste leidmisel, et selgitada välja retsidiivsuse tõenäosust vähendavaid meetmeid. Nii dokumendianalüüsi kui poolstruktureeritud intervjuude läbiviimisel rakendati eesmärgistatud valimit, mille kohaselt koostatakse valim kindla eesmärgiga ning uuritavad nähtused valitakse kindlate sisuliste kriteeriumite alusel (Flick, 2006, p. 165).

Esimese uurimisinstrumendina kasutati dokumendianalüüsi, mis annab võimaluse luua ülevaate soovitud teemadest ning täiendab teisi, antud juhul intervjuudest saadavaid, andmeid (Flick, 2009, p 262). Dokumendianalüüsi eesmärk on lahata rahvusvahelisi standardeid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisest ja alaealiste retsidiivsuse vähendamise praktikaid Euroopa Liidu riikides. **Dokumendianalüüsi eesmärgistatud valimiks** on rahvusvahelisi standardeid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ja alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmeid teistes Euroopa Liidu riikides käsitlevad dokumendid (Tabel 3). Dokumendianalüüsi esimeses osas analüüsiti kokku üheksat ÜRO või Euroopa Liidu dokumenti rahvusvahelistest standarditest alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel. Dokumendianalüüsi teises osas lahati kaheksat Euroopa Liidu riiki, mille praktikaid kajastavateks dokumentides olid Euroopa Liidu ülese järelevalvemeetodite projekti (ingl. k

Alternatives to Custody for Young Offenders) aruanded alaealiste õigusrikkujate kohtlemisest, mida täiendati võimalusel teiste sobilike allikatega. Riikide valikul lähtuti dokumentide kättesaadavusest ning magistritöö eesmärgist tulenevast vajadusest käsitleda võimalikult erinevaid lähenemisi ja praktikaid alaealiste õigusrikkujate kohtlemise ja nende retsidiivsuse vähendamise osas, et leida maksimaalset sisendit kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks.

Tabel 2. Dokumendianalüüsi valim.

Rahvusvahelised standardid	Alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmed EU riikides	
ÜRO reeglid vabaduse kaotanud alaealiste kaitseks; ÜRO Lapse õiguste konventsioon	Holland	Hazelzet, M. & Liefwaard, T., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Netherlands</i>
ÜRO Riyadh'i juhiseid alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks	Poola	Stańdo-Kawecka, B., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Poland.</i>
ÜRO Beijing juhised alaealiste õigusrikkujate kohtlemiseks kriminaalmenetluses	Rootsi	Andersson, S., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Sweden.</i>
		Hollander, A. and Tärnfalk, M., 2007. <i>Juvenile crime and the justice system in Sweden. Youth Justice and Child Protection</i> , pp.90-103.
Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel meetmete rakendamiseks alaealistele õigusrikkujatele	Portugal	Carvalho, M. J. L. D., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Portugal</i>
Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitusel alaealiste õigusrikkujate kohtlemise kohta õigussüsteemis	Tšehhi	Centrum, R. & Doubravova, D., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Czech Republic.</i>
Euroopa Parlamendi resolutsioon alaealiste kuritegevuse ning naiste, perekonna ja ühiskonna rolli kohta; Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel meetmete rakendamiseks alaealistele õigusrikkujatele	Saksamaa	Pruin, I., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Germany.</i>
		Dünkel, F., 2006. <i>Juvenile justice in Germany: Between welfare and justice.</i> In <i>International handbook of juvenile justice</i> (pp. 225-262). Springer Netherlands.
Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta	Sloveenia	Prelić, D. M., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Slovenia.</i>
Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal "Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus"	Soome	Lappi-Seppälä, T., 2014. <i>Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Finland.</i>
		Lappi-Seppälä, T., 2006. <i>Finland: A model of tolerance.</i> <i>Comparative Youth Justice. Critical Issues.</i> London: Sage, pp.177-195.
Euroopa Parlamendi resolutsioon alaealiste kuritegevuse ning naiste, perekonna ja ühiskonna rolli kohta		

Teise uurimisinstrumendina kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis on kvalitatiivsetes uuringutes levinud (Laherand, 2008, lk 181) andmekogumismeetod, sest see võimaldab olla

uuritavaga vahetus keelelises kontaktis (Hirsjärvi, *et al.*, 2010, lk 191). Intervjuu eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, mis võimaldab andmekogumist vastavalt olukorrale reguleerida (Laherand, 2008, lk 177), sealhulgas muuta vajadusel käsitletavate teemade järjekorda. Ent mitmed tegurid, mida peetakse intervjuu plussideks, sisaldavad endas ka probleeme. Näiteks eeldab intervjuu hoolikat kavandamist, selle analüüsimine võtab palju aega, vastuseid võib valesti tõlgendada, arvestada tuleb intervjuu konteksti ja intervjuueeritav võib anda soovitatud/ilustatud vastuseid või sellist teavet, mida uurija pole küsinud. (Hirsjärvi, *et al.*, 2010, lk 192-194) Intervjuueerimine on teaduslik meetod üksnes siis kui intervjuueeritavaid küsitletakse ettevalmistatud programmi alusel, mis on ühesugune kõigile uuritavatele ning vastused jäädvustatakse (lindistatakse ja transkribeeritakse) (Viru, 1993, 59).

Eesmärgistatud intervjuu valimi moodustasid eksperdid, kes omavad reaalselt kokkupuudet ja isiklikku kogemust antud magistriöös käsitletud valdkonnaga ning MHK töötajad ja lõpuklasside (8.-9. klass) kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilased. Intervjuueeritavad jäävad antud magistristöös anonüümseks – avalikustatakse vaid ekspertide täpsem tegutsemisvaldkond, MHK töötajate ametinimetus intervjuu läbiviimise hetkel ning õpilaste klass, vanus ja sugu (Tabel 3). MHK õpilaste vanematele saadeti nõusoleku vorm, kus kirjeldati magistristöe eesmärki, anti ülevaade intervjuu teemadest ja sellest, et kogu vestlus salvestatakse ja transkribeeritakse hiljem (vt lisa 4). Intervjuueeriti vaid neid noori, kelle vanem/hooldaja oli andud selleks vastava kirjaliku loa allkirjastades nõusoleku vormi (nõusolekut ei andnud 81% vanematest/hooldajatest). Intervjuuks valmistati ette avatud küsimused (vt lisa 1, lisa 2 ja lisa 3), kuna nende rakendamisel on võimalik uuritavat teemat süvitsi käsitleda.

Tabel 3. Intervjuude valim

Intervjuu kood	Intervjuueeritav	Intervjuu toimumise aeg	Kestus (h:min:sek)
E1	Tartu Ülikooli ekspert	14.02.2018	00:58:34
E2	Õiguskantsleri Kantslei ekspert	15.03.2018	00:55:04
E3	Riigiprokuratuuri ekspert	16.02.2018	00:56:12
E4	Kinniste lasteasutuste ekspert	19.02.2018	00:59:29
E5	Justiitsministeeriumi ekspert	20.02.2018	00:32:32
E6	Kinniste lasteasutuste ekspert	07.03.2018	01:12:12
T1	MHK Emajõe õppekeskuse sotsiaalpedagoog	07.03.2018	00:54:29
T2	MHK Valgejõe õppekeskuse kasvatuspedagoog	12.03.2018	00:58:10
Õ1	MHK Emajõe õppekeskuse 8. klassi tüdruk, 16-aastane	07.03.2018	00:37:57
Õ2	MHK Valgejõe õppekeskuse 9. klassi poiss, 15-aastane	12.03.2018	00:30:27
Õ3	MHK Valgejõe õppekeskuse 9. klassi poiss, 17-aastane	12.03.2018	00:31:39

Intervjuude eesmärgiks oli koondada ekspertide ning MHK personali ja õpilaste seisukohad, võrrelda ja analüüsida kogutud hinnanguid, tuua välja kasutatavate meetmete tugevused ja puudujäägid ning leida täiendavaid meetmeid MHK-sse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks. Andmete tõlgendamise eesmärgil lindistati kõik intervjuud ja transkribeeriti hiljem. Intervjuude helisalvestised ja nende transkriptsioonid on autori käes ega ole antud magistritöö osad.

Andmeanalüüsi meetodina kasutati **kvalitatiivset sisuanalüüsi** ning dokumentide ja intervjuude sisuanalüüsi teostamisel kasutati programmide NVivo 11 Pro ja NVivo 12 Pro abi. Magistritöö teooria ja püstitatud uurimisküsimuste alusel moodustati programmi põhikategooriad, mille alla koostati alamkategooriad ja koodid. Dokumentide ja intervjuude analüüsimine toimus **avatud kodeerimise meetodil** (Flick, 2009, p. 308). Dokumendi-analüüsi kategooriad ja koodid koos esinemissagedusega on esitatud joonisel 3 (vt lisa 5) ning joonisel 4, joonisel 5 ja joonisel 6 (vt lisa 6). Intervjuude andmeanalüüsi kategooriad ja koodid koos esinemissagedusega leiab jooniselt 7, jooniselt 8 ja jooniselt 9 (vt lisa 7).

3.2 Rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmed Euroopa Liidus

Toetudes dokumendianalüüsile saadi vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised on rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel?
2. Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes Euroopa Liidu riikides?

Dokumendianalüüsi eesmärgiks oli koondada rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning analüüsida teistes Euroopa Liidu riikides kasutatavaid alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmeid. Dokumendianalüüsi raames koostati kaks koodipuud – üks rahvusvaheliste standardite ja teine alaealiste retsidiivsust vähendavate meetmete kohta Euroopa Liidu riikides (vt lisa 9, Tabel 26).

Esimeses koodipuus moodustati esimesest uurimisküsimusest lähtuvalt 4 põhikategooriat: üldised mõjutusmeetmed; kinnised lasteasutused; mõjutusmeetmed kinnistes lasteasutustes;

üldised suunad. Esimene kategooria jaguneb viieks koodiks ning teine kategooria jaguneb kuueks alamkategooriaks, millest esimene nimega asutuse töökorraldus sisaldab kahte koodi, teine nimega distsipliin ja korra tagamine kolme koodi, kolmas nimega füüsiline keskkond kahte koodi, neljas nimega põhiõigused nelja koodi ning viies nimega vaimne keskkond ja kuuses nimega personal mõlemad ühte koodi. Kolmas kategooria, mis sisaldab mõjutusmeetmeid kinnistes lasteasutustes, jaguneb samuti kuueks alamkategooriaks: hariduse omandamine (1 kood); individuaalne lähenemine (3 koodi); teenused, teraapiad, programmid (4 koodi); töö peredega (2 koodi); töötamine (1 kood); vaba aja tegevused (2 koodi). Viimane kategooria nimega üldised suunad sisaldab ühte koodi.

Alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmeid kajastavas koodipuus moodustati teisest uurimisküsimusest tulenevalt seitse põhikategooriat: karistusliku meetme puudumine; kriminaalvastutuse kohaldamine; kohtusüsteem; mõjutusmeetmed; kinnipidamis-asutused; kinnised lasteasutused; kinniste lasteasutuste mõjutusmeetmed. Esimene kategooria sisaldab ühte koodi ning teine kategooria kuute alamkategooriat: alates 12. eluaastast (1 kood); alates 14. eluaastast (1 kood); alates 15. eluaastast (3 koodi), alates 16. eluaastast (2 koodi); alates 17. eluaastast (1 kood); alates 18. eluaastast (1 kood). Neljanda kategooria esimene alakategooria spetsiaalsed alaealiste kohtud ning teine alamkategooria tavakohtud kätkevad kumbi endas kahte koodi. Sama kategooria kaks teist alamkoodi tavakohtute juures nooreosakonnad ja tavakohtutes spetsiaalsed kohtunikud jagunevad kumbi üheks koodiks. Kategooria mõjutusmeetmed jaguneb neljateistkümneks alakategooriaks: annetamine heategevusorganisatsioonile (1 kood); asenduspereid (4 koodi); elektrooniline järelevalve (1 kood); kinnipidamisasutustesse suunamine (7 koodi); kinnistesse lasteasutustesse suunamine (7 koodi); koduaresti (1 kood); mõjutus tavakooli tasandil (1 kood); koolitus- ja õppeprogrammid (2 koodi); taastav õigus (2 koodi); ühiskondliku töö (6 koodi); rahaline trahv (7 koodi); tingimisi karistus (2 koodi); vaba aja sisustamine (1 kood); vara konfiskeerimine (1 kood).

Järgmine kategooria kinnipidamisasutused jagunes kolmeks alamkategooriaks, millest esimene spetsiaalsed noortevanglad sisaldas nelja koodi ning järgmised nimedega tavavangla ja tavavangla noorteosakond kumbki ühte koodi. Kinniste lasteasutuste alamkategooriad nimedega suunatakse määratama ajaks ja väikesed asutused jagunesid kumbki kaheks koodiks ning alamkategooria nimega spetsiaalne väljaõppe töötajatele üheks koodiks. Viimane kategooria kinnistes lasteasutustes rakendatavatest mõjutusmeetmetest jagunes

üheteistkümneks alamkategoriaks: hariduse omandamine (8 koodi); individuaalne lähenemine (6 koodi); peretöö (3 koodi); jätkutugi (1 kood); kriminaalõiguslik abi (1 kood); töötamine (1 kood); juhilubade omandamine (1 kood); rehabilitatsioonimeetmed (4 koodi); taasühiskonnastamise meetmed (6 koodi); vaba aja veetmise võimalused (1 kood); vaimse- ja füüsilise tervise parandamine (4 koodi).

Dokumendianalüüsi tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa analüüsiva tekstina: esimesena tutvustatakse rahvusvahelisi standardeid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ja seejärel alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmeid Euroopa Liidu riikides.

Rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel

Euroopa Liidu ja ÜRO rahvusvahelistes standardites alaealiste õigusrikkumiste kohtlemisel kirjutatakse palju noortele suunatud **üldistest mõjutusmeetmetest** ning tuuakse välja, et oluline on asendada vabaduskaotuslikke mõjutusmeetmeid järkjärgult teiste alternatiividega, mis toetavad noore inimese kujunemist ja arengut (Euroopa Parlament, 2007). Sellest tulenevalt tohib alaealist paigutada **kinnipidamisasutusse viimase abinõuna** juhul kui eelnevad mõjutusmeetmed ei ole olnud tulemuslikud ning ka siis tohib noorele määrata vaid võimalikult **lühiajalisi karistusi**. Laste paigutamisel kinnipidamisasutusse on oluline **noored eraldada täiskasvanutest** – alaealine võib kanda karistus koos täiskasvanuga vaid juhul, kui see on seotud lapse parimate huvide tagamisega (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Lisaks ei tohi alla 18-aastasele lapsele määrata karistuseks surmanuhtlust ega eluaegset vangistust ilma vabanemisvõimaluseta (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, 1991). Vältimaks alaealiste sattumist kinnipidamisasutusse võib neid suunata ka **vastavatesse noorte institutsioonidesse** ehk laste kinnistesse asutustesse.

Alaealistele õigusrikkujatele mõeldud **kinniste lasteasutuste** töö tulemuslikkust mõjutavad mitmed erinevad tegurid, nende seas ka **asutuste töökorraldus**, millega seoses tuuakse välja vajadust panna **rõhku ennetustegevusele ja laste kaasamisele**. Kuşjuures ennekõike tuleb ennetustegevusega seotud ressursse suunata tõsiste, vägivaldsete, narkootikumidega ja alkoholiga seotud õigusrikkumiste ennetamisele (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Kinnistes lasteasutustes on tähtis ka **distipliini ja korra tagamine**,

näiteks on tähtis noorte puhul **vältida ohtu endale ja teistele** – selleks on vaja tagada kontroll vältimaks noorte enesevigastamist ja/või -kahjustamist ning kaitsta sealseid töötajaid ja ühiskonda laiemalt (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Samuti ei tohi lapse mõjutamise eesmärgil kasutada **füüsilist ja vaimset vägivalda** ning tuleb **vältida liigset karistamist**. Näiteks tuleb vältida lapse karistamist käitumise eest, mis ei põhjusta talle ega teistele tõsist kahju (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990). Kuna noortele pakutavate hariduslike- ja kasvatuslike teenuste kvaliteet sõltub suuresti ka institutsioonide **personalist**, on tähtis sealsete töötajate **kvalifikatsiooni tagamine** – seega on oluline pakkuda inimestele kaasaegseid täiendõppevõimalusi (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990; Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008).

Probleemsete alaealiste resotsialiseerimist saab toetada ka läbi **füüsilise keskkonna**. Sellest lähtuvalt peaksid kinnise lasteasutuse teenust pakkuma piisavalt **väikesed asutused**, et oleks võimalik tagada individuaalne lähenemine ja toetamine. Ühtlasi on tähtis ka **piirkonnapõhisus**, mille kohaselt tuleb rajada alaealistele õigusrikkujatele suunatud institutsioonid asukohtadesse, mis on hõlpsasti ligipääsetavad, et soodustada noore ja tema perekonna vahelist suhtlust (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Taasühiskonnastamise raames soovitatakse asutustes rakendada ka astmelist lähenemist, mis jaguneb järgmiselt: vabanemiseelne faas, avavangla faas, tingimisi vabanemise faas ja kohanemise faas (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Rõhku tuleb pöörata ka kinniste lasteasutuste **vaimsele keskkonnale**, mille kohaselt on oluline noorte **turvatunde tagamine**.

Analüüsitud Euroopa Liidu ja ÜRO dokumentides rõhutati, et alaealistele tuleb tagada nende **põhiõigused**. Selle raames tuleb garanteerida laste **heaolu** ega tohi neid millekski **sundida**, näiteks on alaealistel küll soovi korral õigus hariduse omandamiseks ja töötamiseks, kuid seda ei tohi neilt nõuda (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, 1990). Väga tähtsad on ka **põhiseaduslike õiguste tagamine** ja **võrdne kohtlemine**. Noorte füüsilist ja vaimset heaolu tuleb toetada, sealhulgas kohelda kõiki noori võrdselt

olenemata nende rassist, nahavärvist, soost, vanusest, kodakondsusest, usutunnistusest, kultuurilistest uskumustest, moraalist ja muudest eripäradest (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, 1990). Lastel on õigus kohtlemisele, mis arvestab nende väärikustunnet ja väärtushinnanguid, suurendab austust inimõiguste ja põhivabaduste vastu, arvestab nende vanust, toetab nende taasühiskonnastamist ja võtab arvesse laste seisukohti (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, 1991; Council of Europe & European Union, 2010, lk 17-61). Samuti peavad noori mõjutavad õigusaktid ja meetmed olema esinevate probleemide osas mõistvad ja sallivad ega tohiks noori sildistada (Euroopa Parlament, 2007).

Rahvusvahelistes standardites tuuakse välja ka mitmeid alaealiste õigusrikkumisi ennetavaid **mõjutusmeetmeid kinnistes lasteasutustes**, nende seas ka **individuaalne lähenemine**. Alaealiste retsidiivsust aitab vähendada **individuaalse lähenemise tagamine**, mille raames pööratakse tähelepanu noore isiklikule olukorrale, heaolule ja erivajadustele ning rahuldatakse tema individuaalseid vajadusi (Council of Europe & European Union, 2010, lk 17-61; Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008). Alaealiste antisotsiaalse käitumise vältimiseks tuleb koostada põhjalik ja **individuaalne ennetuspla**an, mis võtab arvesse kõiki õigusrikkumise toimepanemist mõjutavaid asjaolusid ja noore isiksust ning on suunatud erinevate asjasse puutuvate institutsioonide ja organisatsioonide (sh riigi, kohaliku omavalitsuse, kolmanda sektori) koostööle (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990). Lisaks soovitatakse viia läbi ka noore õigusrikkuja **riskihindamine** nii enne karistuse määramist, karistuse kandmise ajal kui ka taasühiskonnastamise ettevalmistamisel (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008).

Alaealiste resotsialiseerimise eesmärgil on tähtis **hariduse omandamine** ning sellest tulenevalt peab noortele olema tagatud **õigus hariduse omandamiseks**. Dokumentidest ja õigusaktidest selgus, et noore inimese moraali ja käitumisnorme ei ole võimalik muuta seaduste ja karistustega, vaid hoopis läbi harimise ja sotsiaalse kaasatuse (Euroopa Parlament, 2007). Noore edasist toimetulekut toetab ka **töötamine**, mistõttu on alaealisel õigusrikkujal soovi korral **õigus töötamiseks**. Alaealisele, kes soovib kinnises lasteasutuses (või kinnipidamisasutuses) töötada, on õigus õiglasele tasule. Sel juhul tuleb osa alaealise

sissetulekust kanda spetsiaalselt tema jaoks loodud hoiupanka, kuhu kogunenud raha saab noor kätte tavaühiskonda naastes, ülejäänud osa sissetulekust võib alaealine kasutada oma nägemuse kohaselt – ta võib endale midagi osta, maksta sooritatud süüteo kannatanule kompensatsiooni või kanda osa rahast oma lähedastele (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, 1990). Lisaks õpingutele ja töötamisele toetavad noori ka erinevad **vaba aja tegevused**, mistõttu tuleb neile tagada **sportimisvõimalused ja huvitegevustes osalemine**.

Rahvusvahelistes standardites alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel rõhutatakse erinevate **teenuste, teraapiate ja programmide** tähtsust, läbi mille tuleb toetada lapse **arengut, õpetada sotsiaalseid oskusi, tagada sõltuvusravi ja toetada taasühiskonnastamist**. Seega tuleb kinnistes lasteasutustes viibivatele alaealistele õigusrikkujatele võimaldada tugiteenustes osalemist, mis soodustavad nende edukat ja seaduskuulekat toimetulekut tavaühiskonda naastes. Noorte isikliku- ja sotsiaalse arengu ning rehabilitatsiooni toetamiseks on tähtsad sotsiaalsete oskuste ja pädevuste õpetamine, vihajuhtimise tunnid, erinevad sõltuvusteraapiad, sportimisvõimaluste tagamine ja võimalus tegeleda oma hobidega (Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008;). Rahvusvahelistes dokumentides peetakse oluliseks ka **tööd peredega**. **Peretöö** raames on oluline pöörata tähelepanu just nendele lastele, kes kasvavad probleemsetes peredes (vanemate oskamatus kohaneda ühiskondlike muutustega, majanduslikud probleemid jne) ning töötada välja spetsiaalseid **programme lapsevanematele**, sealhulgas pakkuda vanemaharidust (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990; Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 2008).

Analüüsitud dokumentides käsitleti ka **üldiseid suunasid** alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel, mille kohaselt tuleb luua antud valdkonnas **Euroopa Liidu ühine strateegia**, mille raames rakendatavad meetmed peaksid sisaldama nii aktiivset sekkumist kui ka karistamist. Strateegia loomise vajalikkuse põhjuseks pole üksnes asjaolu, et antud teema puudutab eriti tundlikku inimgruppi (noored, kes sageli on ka sotsiaalselt tõrjutud), vaid ennetus- ja sekkumismeetmete kasutusele võtmine aitaks lisaks noorte õigusrikkujate taasühiskonnastamisele ka ennetada täiskasvanute õigusrikkumisi tulevikus. (Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee, 2006, lk 75-78)

Kokkuvõtvalt jääb Euroopa Liidu ja ÜRO dokumentidest kõlama, et vabaduskaotuslike meetmeid tuleb asendada teiste alternatiividega ning kõikidel juhtudel tuleb arvestada alaealiste õigustega. Sellest tingituna võib alaealiste vangistamist rakendada ainult viimase abinõuna juhul kui muud mõjutusvahendid ei ole oma eesmärgi täitnud. Alaealiseid õigusrikkujaid võib suunata vastavatesse institutsioonidesse ehk laste kinnistesse asutustesse, mis soovitud tulemuste saavutamiseks peaksid olema piisavalt väikesed lapse individuaalse lähenemise ja arengu tagamiseks ning olema hõlpsasti ligipääsetavad, et soodustada alaealise suhtlust oma perega. Lastel peab olema võimalus omandada üld- või kutseharidust ja saada osa tugiteenustest, et soodustada nende taasühiskonnastamist. Tähtis on igale noorele individuaalselt läheneda: tuleb lähtuda noore heaolust, rahuldada tema individuaalseid vajadusi, kasutatavad meetmed peavad olema proportsioonis nii süüteo raskusastme kui ka toimepanija isikust tulenevate asjaoludega, ennetusplaan tuleb koostada lähtuvalt noore vajadustest ja riskihindamine tuleb viia läbi individuaalselt.

Alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmed Euroopa Liidus

Alaealiste õigusrikkujatega puutuvad loomulikult kokku ka teised Euroopa Liidu riigid ning seetõttu saame oma kriminaal- ja noorsoopoliitika kujundamisel võtta neist eeskuju – meil on võimalus õppida teiste vigadest ning rakendada nende edukaid praktikaid ka Eestis. Järgnevalt on toodud välja vastavad praktikad valitud Euroopa Liidu riikides: Saksamaal, Sloveenias, Soomes, Hollandis, Tšehhis, Poolas, Rootsis ja Portugalis.

Karistuslik meede puudub täielikult ainult **Portugalis**. Sealne süsteem erineb teiste Euroopa Liidu riikide omadest, kuna nad ei pööra alla 16-aastaste noorte õigusrikkumistele nii palju tähelepanu kui seda tehakse mujal, vaid panustavad noore kurjategija harimisele ja resotsialiseerimisele. Nendi endi sõnul on tegu justkui kolmanda perspektiiviga, mis jääb heaolu- ja karistusmudeli vahele ning sealses alaealiste kohtusüsteemis puudub karistuslik eesmärk – põhiseadusest tulenevalt austatakse noore isiksust, tema ideoloogilisi, kultuurilisi ja usulisi vaateid ning keskendutakse tema resotsialiseerimisele ja haridustee jätkamisele. Riik sekkub alaealiste ellu ainult hädavajalikel juhtudel ning alaealiste rehabilitatsioon põhineb vajadusel toetada noorte ühiskonnas toimetulekut ja selle täisväärtuslikuks liikmeks olemist. (Carvalho, 2014, p. 3-11)

Dokumendianalüüsi raames lahatud Euroopa Liidu riikides rakendatakse **kriminaalvastutuse kohaldamist** riigiti erinevalt. Näiteks **Hollandis** saab noort võtta kriminaalvastutusele **alates 12. eluaastast**, **Saksamaal** saab **alates 14. eluaastast** ning **Rootsis**, **Soomes** ja **Tšehhis** **alates 14. eluaastast**. **Alates 16. eluaastast** saab võtta noori kriminaalvastutusele **Portugalis** ja **Sloveenias**, kuid viimases võib seda väga raskete kuritegude puhul teha ka alates 14. eluaastast. Lisaks kasutatakse **Sloveenia** kriminaalõiguses ka mõistet **noored täiskasvanud** ehk isikud, kes sooritavad õigusrikkumise täiskasvanuna, ent on kohtuistungil nooremad kui 21. aastased. Olukorras, kus kohus tuvastab, et noorele täiskasvanule oleks otstarbekam kohaldada vanglakaristuse asemel hariduslikke meetmeid, siis võib ta seda teha arvestades noore isikulisi eripärasid ja süüteo toimepanemise asjaolusid. (Prelić, 2014, pp. 2-8) **Alates 17. eluaastast** saab võtta noori kriminaalvastutusele **Poolas**.

Samuti leidub erinevusi analüüsitud riikide **kohtusüsteemis**. **Rootsis** ja **Soomes** tegelevad alaealiste õigusrikkujatega **tavakohtud**, millest tulenevalt koheldakse nii alaealisi kui täisealisi seadusrikkujaid samadel õiguslikel alustel. **Spetsiaalsed alaealiste kohtud** on olemas **Hollandis** ja **Tšehhis**, näiteks viimases tegelevad alaealiste kohtud alla 15-aastaste noorte poolt toime pandud seadusrikkumistega ning kõik alaealist puudutavad menetlused viiakse läbi tema kodukohale lähimas kohtus (Centrum & Doubravova, 2014, pp. 1-13). **Sloveenias** töötavad **tavakohtutes spetsiaalsed kohtunikud** ning **Saksamaal** on **tavakohtute juures noorteosakonnad**, mis tegelevadki ainult alaealiste poolt sooritatud õigusrikkumistega.

Euroopa Liidu riikides rakendatakse alaealiste õigusrikkujate peal mitmeid erinevaid **mõjutusmeetmeid**. Näiteks **Rootsis** alustatakse lastele suunatud **mõjutustegevusega tavakooli tasandil**: õpetajad on koolitatud tundma ära antisotsiaalse käitumise tunnused, koolides töötavad psühholoogid, sotsiaaltöötajad ja meditsiiniline personal ning spetsiaalse väljaõppega õpetajad, kes on koolitatud tegelema käitumishäiretega ja õpiraskustega noortega (Andersson, 2014, pp. 9-10). Laste mõjutamiseks, kes on juba puutunud kokku õigussüsteemiga, kasutatakse **rahalisi trahve** **Hollandis**, **Portugalis**, **Rootsis**, **Soomes**, **Sloveenias**, **Tšehhis** ja **Saksamaal**, kusjuures viimases rakendatakse mõjutusmeetmena ka kindla rahasumma **annetamist heategevusorganisatsioonile**. **Ühiskondlikku tööd** määratakse karistuseks **Hollandis**, **Rootsis**, **Saksamaal**, **Sloveenias**, **Soomes** ja **Tšehhis** ning **taastavat õigust** rakendatakse **Saksamaal** ja **Sloveenias**. **Tšehhis** kasutakse mõjutusmeetmena ka **vara konfiskeerimist** ning **vaba aja tegevuste keelamist** (teatud

spordi-, kultuuri- või muud üritused). **Elektroonilist järelvalvet** noorte mõjutamiseks kasutakse **Rootsis, koduaresti Tšehhis ning koolitus- ja õppeprogrammidesse** suunamist rakendatakse **Hollandis ja Saksamaal**.

Hollandis, Saksamaal, Sloveenias ja Soomes suunatakse noori õigusrikkujaid elama **asendusperedesse**, mille eesmärgiks on stimuleerida laste positiivset käitumist, sotsiaalseid võimeid, probleemilahendamisoskusi ning suhtlust täiskasvanute ja eakaaslastega (Hazelzet & Liefwaard, 2014, pp. 7-16). Enamasti rakendatakse taolist hoolekannet ainult siis, kui lapse hooldajad sellega nõustuvad, ent tõsistes olukordades võtab kohalik lastekaitseasutus vastutuse ja suunab lapse ajutiselt asendusperesse (Lappi-Seppälä, 2006, pp. 191-192; Lappi-Seppälä, 2014, pp. 20-21; Pruin, 2014, p. 12). Näiteks Soomes rakendatakse sundviimist ühest perest teise ligikaud 20% juhtudest (Lappi-Seppälä, 2006, pp. 191-192). Saksamaal ja Soomes võivad lapse hooldajaks saada nii tema sugulased kui ka talle võõrad spetsialistid, kuid Hollandis suunatakse noor elama ainult vastava väljaõppe saanud asendusperedesse (Lappi-Seppälä, 2006, pp. 191-192; Lappi-Seppälä, 2014, pp. 20-21; Pruin, 2014, p. 12; Hazelzet & Liefwaard, 2014, pp. 7-16). Kõige viimane ja äärmuslikum variant noorte mõjutamiseks **Hollandis, Portugalis, Rootsis, Saksamaal, Sloveenias, Soomes ja Tšehhis** on nende **kinnipidamisasutustesse suunamine**, mida rakendatakse juhul kui eelnevad meetmed ei ole olnud piisavalt tulemuslikud. Näiteks Hollandis sõltub karistuse pikkus noore vanusest (Hazelzet & Liefwaard, 2014, pp. 7-16) ning Sloveenias saab suunata kinnipidamisasutusse noori, kelle õigusrikkumised on nii tõsised, et täiskasvanuid karistatakse sama teo eest vähemalt viie aastase vangistusega (Prelić, 2014, pp. 2-8). Paralleelselt reaalse karistusega rakendatakse **tingimisi karistust Rootsis ja Soomes**.

Kinnipidamisasutuste alternatiivina kasutatakse enamustes riikides ka **alaealiste suunamist laste kinnistesse asutustesse**. **Sloveenias** nimetatakse taolisi institutsioone õppeasutusteks või ümberõppeasutusteks (Prelić, 2014, pp. 2-8), **Poolas** korrektsiooniasutusteks (ingl k *correctional institution*) (Stańdo-Kawecka, 2014, pp. 1-3), **Rootsis** suletud noorteaasutusteks (ingl k *closed youth detention*) (Andersson, 2014, pp. 9-22) ning **Saksamaal** Alaealiste Kinnipidamisasutusteks (saksa k Jugendarrest) (Pruin, 2014, pp. 5-6). **Portugalis** tegutsevad samadel eesmärkidel Hariduskeskused (ingl k *Educational Centres* ja portug k *Centros Educativos*) (Carvalho, 2014, p. 18), **Soomes** riiklikud ümberõppekoolid (ingl k state reformatory school) ja spetsiaalsed lastele või teismelistele mõeldud asutused (ingl k *special children's homes or juvenile homes*) (Lappi-Seppälä, 2014, pp. 20-21) ning **Tšehhis**

Lastekodud ja -Koolid (ingl k *Children's Home and School*) ja Noorte Haridusasutused (ingl k *Educational Institution for Youth*) (Centrum & Doubravova, 2014, pp. 1-7). Kusjuures Portugali Hariduskeskused jagunevad režiimi järgi kolmeks: avatud hariduskeskused, pool-avatud hariduskeskused ja kinnised hariduskeskused (Carvalho, 2014, p. 18).

Dokumendianalüüsist selgus, et kõnealuste riikide **kinniste lasteasutuste** praktika on riigiti mõnevõrra erinev. **Väikesi asutusi**, kuhu paigutatakse maksimaalset 14 noort, kasutatakse **Portugalis** ja **Soomes** ning **Poolas** ja **Sloveenias** suunatakse noori kinnistesse lasteasutustesse **määramata ajaks**. Sloveenias saadetakse alaealine antud asutusse määramata ajaks ning kohus lõpetab karistuse kestuse sõltuvalt meetmete edukusest (Prelić, 2014, pp. 2-8). Poolas saab noori hoida korrektsiooniasutuses kuni nende 21. aastaseks saamiseni, samas võib neid ka varem tingimisi vabastada (Stańdo-Kawecka, 2014, pp. 13-29). **Tšehhis** tagatakse **spetsiaalne väljaõppe töötajatele**, mis tähendab, et kõik alaealistega töötavad kohtunikud, prokurörid, politseiametnikud ja teised valdkonna ametnikud peavad noortega töötamiseks läbima ettenähtud õppeprogrammid (Centrum & Doubravova, 2014, pp. 1-7).

Euroopa Liidu riikide **kinniste lasteasutuste mõjutusmeetmete** eesmärk on toetada last tema edaspidises elus. Kõikides väljatoodud riikides (**Holland, Poola, Portugal, Rootsi, Saksamaa, Sloveenia, Soome, Tšehhi**) kasutatakse ühe mõjutusmeetmena **hariduse omandamist**. Näiteks on Soome ümberõppekoolide üks peamisi eesmärke tagada, et sinna suunatud alaealised omandaksid põhihariduse ja jätkaksid oma haridusteed pärast antud asutusest lahkumist (Lappi-Seppälä, 2014, pp. 20-21). Noorte edasise toimetuleku toetamiseks rakendatakse **Hollandis, Portugalis, Rootsis, Sloveenias, Soomes** ja **Tšehhis** ka erinevaid **taasühiskonnastamise meetmeid**, mille alla kuuluvad erinevad sotsiaal-, hoolekande ja tugiteenused. Eelnevate teenuste eesmärk on toetada alaealise ühiskonda taassulandumist, õpetada talle ühiskondlike ja sotsiaalseid väärtusi, ennetada retsidiivsust ning tagada tema edukas iseseisev toimetulek peale kinnisest asutustest lahkumist (Prelić, 2014, pp. 2-8; Centrum & Doubravova, 2014, pp. 1-7). Näiteks on Hollandis kasutusel noortele suunatud mitmemõõtmelise ravi programm (ingl k *Multidimensional Treatment Foster Care*), mis on mõeldud sotsiaalsete käitumishäiretega ja retsidiivsusehuga noortele (Hazelzet & Liefwaard, 2014, pp. 7-16) ning Soomes ISC (ingl k *intensive specific care*) ehk intentsiivne ja spetsiifiline noorte hoolekanne, mille tulemus peaks noor katkestama oma enesehävitamise (Lappi-Seppälä, 2014, p. 21).

Hollandis, Poolas, Rootsis, Saksamaal, Sloveenias ja Soomes on tagatud **individuaalne lähenemine** igale lapsele. Näiteks Saksamaal keskendutakse isikupõhisele asjaajamisele (Dünkel, 2006, pp. 244-247), Sloveenias koostavad spetsialistid igale noorele individuaalse taastusravi- ja ümberõppe kava (Prelić, 2014, pp. 2-8) ning Poolas ja Rootsis tuuakse välja noore peamised riskid ning planeeritakse tema isiklik kinnipidamisplaan (Stańdo-Kawecka, 2014, pp. 13-29; Andersson, 2014, pp. 9-22). Alaealiste toetamiseks rakendatakse Euroopa Liidus ka erinevaid **rehabilitatsioonimeetmeid**. **Tšehhis, Rootsis, Poolas ja Sloveenias** pakutakse rehabilitatsiooni eesmärgil sõltuvusravi, teraapiaid ja teisi rehabilitatsioonimeetmete programme. **Poolas, Rootsis, Sloveenias ja Tšehhis** tegeletakse noore kinnises lasteasutuses viibimise ajal ka tema **vaimse- ja füüsilise tervise parandamisega** ning **Poolas, Portugalis ja Sloveenias** ennetatakse lapse antisotsiaalse käitumise kordumist läbi **peretöö**. Näiteks Poolas pakutakse supervisiooni lapsevanematele või hooldajatele (Stańdo-Kawecka, 2014, pp. 1-3). Lisaks on **Portugalis** alaealistele tagatud mitmed **vaba aja veetmise võimalused** ning **Tšehhi** pakub kinnisest lasteasutusest lahkunud lastele **jätkutuge**. **Sloveenias** pakutakse lastele ka **kriminaalõiguslikku abi** ning võimalusi **juhilubade omandamiseks või soovi korral töötamiseks**.

Juhul, kui eelnevad mõjutusmeetmed ei ole olnud piisavalt tulemuslikud ning lapsed jätkavad oma antisotsiaalset käitumist, võivad nad tehtud jõupingutustest hoolimata siiski sattuda **kinnipidamisasutustesse**. **Portugalis** kannavad alaealised karistus **tavavanglates**, kuid **Saksamaal ja Sloveenias** ainult selleks ette nähtud **spetsiaalsetes noortevanglates**. **Tšehhi** alaealiseid õigusrikkujaid suunatakse nii spetsiaalsetesse noortevanglatesse kui ka **tavavangla noorteosakondadesse**. Näiteks Saksamaal erinevad noortevanglad oma olemuselt tavavanglatest, kuna seal on paremad võimalused hariduse omandamiseks, tavavanglatest erinev personal ja distsiplinaarmenetlusi rakendatakse sagedamini. Alaealised õigusrikkujad veedavad Saksamaa noortevanglas vähemalt kuus kuud ning maksimaalne karistuse pikkus 14-17-aastaste puhul on viis aastat – erandolukorras, väga raskete kuritegude puhul, saab noort karistada ka kuni kümne aastase vabadusekaotusega ning mõrvade korral kuni viieteist aastase vabadusekaotusega. (Pruin, 2014, p. 6)

Tabel 4. Alaealiste kohtlemise ja kinniste lasteasutuste meetmed teistes Euroopa Liidu riikides (autori koostatud toetudes Dünkel, 2006; Pruin, 2014; Filipčić, 2006 ref Haridus- ja Teadusministeerium, 2011; Prelić, 2014; Lappi-Seppälä, 2006; Lappi-Seppälä; Hazelzet & Liefwaard, 2014; Centrum & Doubravova, 2014; Stańdo-Kawecka, 2014; Hollander & Tärnfalk, 2007; Andersson, 2014; Carvalho, 2014; Grzywa-Holten, *et al.*, 2014)

	Saksamaa	Sloveenia	Soome	Holland	Tšehhi	Poola	Rootsi	Portugal
Karistusliku eesmärgi puudumine								✓
Kinnisesse lasteasutusse suunamine	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Kinnipidamisasutusse suunamine	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Asendusperesse suunamine	✓	✓	✓	✓				
Alternatiivsed mõjutusmeetmed (rahatrahv, ühiskondlik töö, taastav õigus, õppeprogrammid vms)	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Hariduse omandamine	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Individuaalne lähenemine	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Taasühiskonnastamise meetmed		✓	✓	✓	✓		✓	✓
Peretöö		✓				✓		✓
Vaimse ja füüsilise tervise parandamine		✓			✓	✓	✓	
Rehabilitatsioonimeetmed		✓			✓	✓	✓	
Jätkutugi					✓			
Kriminaalvastutusele võtmise vanus	14	14/ 16	15	12	15	17	15	16

Antud töös eelnevalt väljatoodud Euroopa Liidu riikide meetmeid kajastab kokkuvõtvalt Tabel 2. Kõik antud magistritöös analüüsitud riigid kasutavad alaealiste õigusrikkujate käitumise muutmiseks vabuduskaotuslike meetmete alternatiivina ka mõnda teist mõjutusmeetet (näiteks rahatrahvi, ühiskondlikku tööd, taastavat õigust vms) ning enamus suunavad vajadusel alaealisi õigusrikkujaid kinnistesse lasteasutustesse. Pooltes dokumendianalüüsi raames lahatud riikides suunatakse lapsi nende heaolu huvides elama ka asendusperedesse. Kõikides riikides peetakse väga tähtsaks mõjutusmeetmeks hariduse omandamist ning valdav osa neist rakendab alaealiste retsidiivsuse ennetamiseks ja seaduskuuleka toimetuleku suurendamiseks nii individuaalset lähenemist kui ka erinevaid taasühiskonnastamise- ja rehabilitatsioonimeetmeid. Samuti toetatakse noore edasist toimetulekut läbi tema vaimse- ja füüsilise tervise parandamise ning peretöö. Kui eelnevad meetmed ei ole avaldanud piisavalt mõju ning noor jätkab antisotsiaalset käitumist, siis pea kõikides analüüsitud riikides võib teda suunata ka kinnipidamisasutusse.

3.3 Maarjamaa Hariduskolleegeiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine

Toetudes poolstruktureeritud intervjuude analüüsile saadi vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes Euroopa Liidu riikides?
2. Millised on ekspertide ja kinnise lasteasutuse töötajate hinnangud Maarjamaa Hariduskolleegeiumi retsidiivsust vähendavate meetmete plussidest ja miinustest?
3. Millised on täiendavad võimalused toetada kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamist tuginedes ekspertide ning Maarjamaa Hariduskolleegeiumi töötajate ja õpilaste kogemustele?

Intervjuude eesmärgiks oli koondada ekspertide ning MHK personali ja õpilaste seisukohad, võrrelda ja analüüsida kogutud hinnanguid, tuua välja ekspertide kokkupuuted teiste riikide praktikatega, selgitada välja kasutatavate meetmete tugevused ja puudujäägid ning toetudes ekspertide, MHK töötajate ja õpilaste kogemustele leida täiendavaid võimalusi kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamise toetamiseks. Analüüsimisel kõrvutati ekspertide, MHK töötajate ja õpilaste hinnanguid töö teoreetiliste seisukohtadega, rahvusvaheliste standarditega alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning teiste Euroopa Liidu riikide praktikatega noorte retsidiivsuse tõenäosuse vähendamisel.

Analüüsi tulemusena moodustati uurimisküsimustest ja MHK õpilaste tulevikuplaanidest lähtuvalt neli põhikategooriat: teiste riikide meetmed noorte retsidiivsuse vähendamiseks; MHK meetmed noorte retsidiivsuse vähendamiseks; võimalikud meetmed noorte retsidiivsuse vähendamiseks; õpilaste plaanid peale MHK lõpetamist (vt lisa 9, tabel 26). Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks koondati teiste riikide praktilised näited kuute kategooriasse. Esimene kategooria kätkeb endas alternatiive kinnistele lasteasutustele ja selle all on kaks koodi, teises kirjeldati asutuste töökorraldust ja see jaguneb viieks koodiks ning kolmandas toodi näiteid füüsilisest keskkonnas ja need on jagatud kahte koodi. Neljandas kategoorias toodi välja erinevad teenused, teraapiad ja programmid (4 koodi), viiendas töö peredega (1 kood) ja kuuendas noortele suunatud vaba aja tegevused (2 koodi). Teisele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks loodi kokku üheksa MHK retsidiivsust vähendavaid meetmeid ning nende tugevusi ja puudujääke kirjeldavat kategooriat: asutuse töökorraldus (puudujääkide koode 1;

tugevuste koode 4); füüsiline keskkond (puudujääkide koode 5; tugevuste koode 4); individuaalne lähenemine (puudujääkide koode 0; tugevuste koode 9); MHK personal (puudujääkide koode 4; tugevuste koode 1); õppetegevus (puudujääkide koode 0; tugevuste koode 3); teenused teraapiad ja programmid (puudujääkide koode 3; tugevuste koode 5); töö peredega (puudujääkide koode 3; tugevuste koode 2); vaba aja tegevused (puudujääkide koode 1; tugevuste koode 3); vaimne keskkond (puudujääkide koode 2; tugevuste koode 2).

Kolmandale uurimisküsimusele vastamiseks loodi samuti üheksa kategooriat, mis koondavad enda alla täiendavaid meetmeid kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilaste retsidiivsuse vähendamise toetamiseks. Esimeses kategoorias pakutakse välja alternatiive laste kinnise asutusele ja see sisaldab ühte koodi. Teine kategooria sisaldab asutuse töökorraldusega seotud muudatusi (7 koodi) ning kolmandas kategoorias selgitatakse retsidiivsuse vähendamist toetavaid võimalusi läbi füüsilise keskkonna (2 koodi). Neljas kategooria kannab nime jätkutugi (1 kood) ning viies nime MHK personal ja see jaguneb neljaks koodiks. Kategooria poliitilised suunad jaguneb üheks koodiks ja kategooria nimega teenused, teraapiad, programmid kolmeks koodiks. Seitsmes ning kaheksas kategooria töö peredega ja vaba aja tegevused koosnevad mõlemad kahest koodist. Viimane kategooria vaimsest keskkonnast sisaldab ühte koodi. Analüüsitulemustest lähtuvalt loodi lisaks uurimisküsimustel põhinevatele kategooriatele ka põhikategooria, mis annab ülevaate õpilaste plaanidest peale MHK lõpetamist, mille all on üks kategooria nimega õpingute jätkamine (2 koodi).

Magistritöös esitatakse intervjuude analüüsi tulemused uurimisküsimuste kaupa analüüsiva tekstina, mida illustreeritakse intervjuueeritute tsitaatidega ning seostatakse teoreetiliste seisukohtadega, rahvusvaheliste standarditega ja teiste riikide praktikatega. Täpsemalt esitatakse esmalt meetmed, mida juba praegu MHK-s rakendatakse ning tutvustatakse nende plusse ja/või miinuseid, võimalusel võrreldakse meedet teiste riikide praktikatega ning vajadusel tuuakse välja intervjuude käigus välja pakutud täiendused kõnealuse meetme tulemuslikkuse tõstmiseks. Nende kõrval esitletakse ka meetmeid, mida hetkel MHK-s ei rakendata, ent mida praktiseeritakse teistes riikides tulemuslikult ja/või mis intervjuueeritavate arvates aitaksid alaealist õigusrikkujat paremini mõjutada.

Kui rääkida MHK töö tulemuslikkusest ja selle mõju võimalikust suurendamisest, siis algab kõik ikkagi **asutuse töökorraldusest**. MHK on **viimane mõjutusmeede enne vanglat** ja üks eesmärkidest ongi mõjutada noort nii palju, et ta ei satuks kinnipidamisasutusse. MHK

suureks tugevuseks on see, et tegu on **lastele spetsialiseerunud** asutusega, kus noorte arvamus läheb töötajatele korda ning **õpilasi kaastakse** näiteks reeglite ja boonussüsteemide väljatöötamisse. Intervjuudes märgiti ka **positiivseid arenguid ja suunasid** (Tabel 5), mille tulemusel on MHK viimastel aastatel muutunud palju lastesõbralikumaks ning seatud suunad soodustavad alaealiste positiivset mõjutamist. Asutuse töökorraldusega seotud arengukohtadena toodi välja **liigset bürokraatiat**, mille vajadust töötajad küll mõistavad, ent samas tunnistavad, et sellest tingituna on kodukülastuste, arstivisiitide ja väljasõitude organiseerimine keeruline ja ajakulukas.

Tabel 5. Kategooria 2.1.2 kood positiivsed arengud ja suunad (autori koostatud)

„Et selles mõttes ma arvan jah, et erikooli puhul küll üheks suureks tugevuseks saab seda tehtud tööd, mida nad viimastel aastatel seal teinud – need on oluliselt humansemaks läinud, need erikoolid. See kindlasti on /.../ üks suur pluss, kui see laps tuleb teenusele, kus ta pigem leiab toetamist ja nõustamist, /.../ ja arusaamist ja mõistmist, et see kindlasti on üks oluline tugev faktor, mis aitab ka retsidiivsust vähendada. Et /.../ see peaks olema asutus, kuhu laps ei tule /.../ karistust saama ja kuhu ta ei pea kartma tulla, vaid ta peakski tulema selles julguses ja ootuses, et ma saan sealt abi, ma saan oma muredele lahenduse, võibolla ma ühel hetkel saan aru, et see endine elustiil ei olnud okei, mis mul oli...“ (E4, 2018)

Intervjuudest selgusid mitmed huvitavad teiste riikide asutuste töökorraldusega seotud praktikad ja meetmed. Näiteks **töötamine enne kooli suunamist** (kinnisesse asutusse suunatud laps peab esmalt töötama ja pärast seda saab võimaluse oma õpingute jätkamiseks), **laste kohanemise toetamine** (sh täpse ülevaate koostamine lapse senisest elust), **asutusesised astmesüsteemid** (heade tulemuste korral saab noor aina rohkem vabadust) ning **poolavatud asutused**, mille raames laps elab kinnises asutuses, kuid jätkab oma õpinguid tavakoolis. Lisaks nimetati ka **õpilaste eraldamist sisseelamisperiodiks**, mida Eestis ei peeta väga positiivseks meetmeks, ent mille raames paigutatakse kinnisesse lasteasutusse saabunud laps esimeseks nädalaks üksikusse tuppa, kus teda jälgivad pidevalt valvekaamerad. Taolise meetme eesmärk on viia end kurssi lapse käitumise ja probleemidega. Sarnaselt teiste riikide meetmetega pakuti ka intervjuudes võimalike meetmetena noorte retsidiivsuse vähendamiseks **asutusesisest astmesüsteemi ja poolavatud keskuste rakendamist**, mis võimaldaks hea käitumise korral noortele aina rohkem vabadust anda. Lisaks peetakse oluliseks ka **taastava õiguse** kasutamist, **laste kaasamist** igapäevaste otsuste langetamisesse ning **tagasiside süsteemi** loomist, mille raames oleks võimalik saada noortelt tagasisidet nii igapäevaste olude ja teenuste kohta kui ka uurida, kuidas läheb juba MHK-st lahkunud noortel. Laste antisotsiaalse käitumise vähendamist toetaks ka **paindlik päevakava**, mis lubaks hea käitumise korral lastel näiteks natuke kauem telekat vaadata ning see, kui **teave laste kohta** jõuaks MHK töötajateni enne lapse saabumist. Viimane toetaks

kasvatusteaduste nende töös, kuna neil oleks võimalik end juba varasemalt lapse erivajaduste ja probleemidega kurssi viia (Tabel 6).

Tabel 6. Kategooria 3.2 koodid tagasiside süsteem ja teave laste kohta (autori koostatud)

<i>„Aga siin on tegelikult nii, et /.../ ma lähen lapse juurde tegelikult nime küsima, vanust küsima, miks sa siin oled. Tegelikult võiks see toimik jõuda siia varem. Aga see on ka, /.../ et kui olete otsustanud, kuhu rühma ta läheb, et meiega tehtaks enne, kõik, kes me seal töötame /.../ Võiks olla niimoodi, et ongi need rääkimised, kõike teada, kõike niimoodi ja mismoodi me peaksime temaga käituma. (T2, 2018)</i>
<i>„Aga meie ise (MHK – autor) /.../ ei ole siin nagu väga põhja panevalt teinud seda statistikat, et kus nad kahe või kolme või kümne /.../ või viie aasta pärast on. Aga küll võtavad need noored ise ühendust meie töötajatega – küll mitte kõik, aga üksikud. Mõned suhtlevad veel aastaid hiljem ja räägivad kui hästi neil on läinud ja kui toredad neil lapsed on /.../. Eks ühendust võtavad ja hoiavad need, kellel on läinud hästi. Nendel, kellel on läinud kehvemini... Ise paraku ei tule ju otsima kontakti.“ (E6, 2018)</i>

MHK üks põhilisi meetodeid alaealiste mõjutamiseks on **õppetegevus**. Õppetegevuse tugevusteks noorte retsidiivsuse vähendamisel on nii **õpingute jätkamine**, õppimine **väikeklassides** kui ka kooli poolne **paindlikus ja toetus** (Tabel 7). Viimane väljendub selles, et MHK õpilastel puuduvad kodused ülesanded, neil on võimalus individuaalseks õppeks ning soovi korral tagatakse neile võimalus osaleda mõnes kutseõppe ettevalmistusprogrammis või kursusel (näiteks kokakoolis). Lisaks on õpilasel võimalus pingelises olukorras õppeklassist lahkuda, koridoris jalutada, emotsionaalselt maha rahuneda ning alles seejärel koolitundi naasta. Teooria kohaselt soodustavad varane haridustee katkemine, õpiraskuste esinemine ja puudulik koolikeskkond antisotsiaalset käitumist ja noorte resotsialiseerimiseks tuleb tagada nende edukas hariduskäik ja soodustada kõrget õpimotivatsiooni. (käesolev töö, lk 17-18)

Tabel 7. Kategooria 2.5.1 kood õpingute jätkamine (autori koostatud)

<i>„...tihti nendel, kes sinna jõuavad, on probleeme koolis käimisega, on täiesti suvaline või pooleli see haridustee, et see on üks koht, kus siis nagu kaardistatakse ära, et mis nende see reaalne tase on ja /.../ koostatakse neile mingi õppeplaan, saavad nii-öelda oma õppimisega rajale.“ (E2, 2018)</i>

Intervjuudest selgus, et noored soovivad peale MHK-st lahkumist oma **õpinguid jätkata** – kaks neist teavad, mis koolis ja/või mis eriala nad edaspidi õppima hakkavad, kuid kolmas pole konkreetset kooli või eriala veel välja valinud (Tabel 8). Teoreetilistest allikatest tulenevalt ei saa kindlalt väita, et madal haridustase ja õigusrikkumiste sooritamine on omavahel seotud, kuid tegu on olulise antisotsiaalset käitumist soosiva teguriga. Madala haridustasemega noortel tekib enamasti sama haridustasemega suhtlusringkond ning stabiilse ja tasuva töökoha leidmine tulevikus on raskendatud. Lisaks toovad kriminogeensete noortega töötavad spetsialistid välja, et madala haridustasemega noored tunnevad end rumalamana ja vähem vääruslikumana kui teised. (käesolev töö, lk 17-18)

Tabel 8. Kategooria 4.1 kood õpingute jätkamine (autori koostatud)

<p>„Kui ma ära lõpetan, siis ma /.../ lähen kokaks edasi õppima. Ma saaksin sinna ema töökohta võibolla tööle ja siis ma õpin edasi kokaks. /.../ Ma õpin Vana-Võidus ja tööle saaksin Armeenia Kööki Viljandis. Seal töötas ka üks mu suur õde ja siis läks ema sinna. Seal saab jah. Ma kunagi käisin, kolmandas klassis käisin ka seal tööl – aitasin kartuleid koorida ja niimoodi, nõusid pesta.“ (Õ2, 2018)</p>
<p>„Kui /.../ Noarootsi kooli lõpetan ära ja kui mul on viied-neljad ja kui ma saan gümnaasiumi edasi, siis ma lähen sinna gümnaasiumi. Aga kui ma ei saa, siis ma lähen kutseka Tallinna.“ (Õ1, 2018)</p>

Lisaks õppetegevusele peetakse MHK-s väga tähtsaks **individuaalset lähenemist**. Kaks korda aastas viiakse lastega läbi **arenguestlused**, neile koostatakse rehabilitatsiooni toetavad **individuaalsed plaanid**, lepatakse kokku **individuaalsed motivatsioonipaketid** (näiteks seatakse koos õpilasega eesmärgid, luuakse boonussüsteem, lepatakse kokku boonustes) ning tagatakse iga lapse **probleemidega tegelemine**. Samuti **kontrollitakse noorte käitumist, luuakse usalduslik suhe** ning proovitakse leida viise tema **edasise elu toetamiseks** pakkudes talle turvalist keskkonda iseenda tundmaõppimiseks, oma probleemide lahendamiseks, edasise elu planeerimiseks ja tunnustuse saamiseks. Erakorralistes olukordades koguneb probleemi lahendamiseks ka **juhtumi-korraldusnõukogu**, kes tegeleb iga olukorraga eraldi ja süvitsi. MHK-s püütakse tagada ka **individuaalsus igapäevaelus**, näiteks vajadusel noorte lohutamine ja toetamine (Tabel 9). Läbi individuaalse lähenemise on võimalik vähendada noore individuaalsete riskitegurite mõju, näiteks parandada tema sotsiaalseid oskuseid, tegeleda käitumis- ja vaimse tervise probleemidega, vähendada mässumeelsusust ja impulsiivsust, toetada sõltuvusprobleemidest vabanemist, parandada sotsiaalseid oskuseid ning tegeleda hüperaktiivsus ning tähelepanu- ja aktiivsushäiretega (käesolev töö lk 18-20).

Tabel 9. Kategooria 2.3.1 kood individuaalsus igapäevaelus (autori koostatud)

<p>„Nüüd on see, et pandi meile see helistamine, kasvatuspedagoogidele, siis kui ma näen, et kui ta on ära helistanud, et kuidas... Kas ta vajab nüüd toetust või mitte. Sa näed ära – noh, ma olen nendega juba nii pikalt koos olnud, et ma näen ära, kas neil oli okei kõne või on ta kurb või on ta vihane. /.../, et ma saan uurida ainult tema käest, mis /.../ temal on viga, mis tal juhtus või mis talle öeldi. Et noh leevendada /.../ vahest ka vanemate ütlemisi või asju.“ (T2, 2018)</p>
--

Noortele pakutakse resotsialiseerimise eesmärgil erinevaid **teenuseid, teraapiaid ja programme**, nende seas **grupiteraapiad ja sotsiaalprogrammid, sõltuvusravi, nõustamine** (sh karjäärinõustamine) ning mitmed **teraapiad**, näiteks loovteraapia, hipoteraapia ja psühhoteraapia ning intervjuude läbiviimise hetkel olid MHK-1 pooleli läbirääkimised tegevus- ja kunstiterapeutidega. Lastele on tagatud võimalused **füüsilise ja vaimse tervise parandamiseks**, näiteks tegeletakse psüühikahäirete ja terviseprobleemide diagnoosimise ja

vajaliku ravi tagamisega. Valdkonna arengukohtadena tuuakse välja, et hetkel pakutakse **vähe teraapiaid** ja **vähe vaimse tervise teenuseid** ning **MHK madalat tulemuslikkust retsidiivsuse vähendamisel**. Teistes riikides pakutakse selliseid teenuseid, teraapiaid ja programme nagu **võõrutus nutiseadmetest, eriala õpetamine** ja **riskihindamine**. Välismaiste praktikate puhul nimetati ka **teenuste intensiivust**, mis soodustab püsivate tulemuste saavutamist. MHK õpilaste retsidiivsuse vähendamiseks soovitati tagada **rohkem psühholoogilisi teenuseid** ning luua võimalused **riskihindamise** läbiviimisteks, et tagada mõjutustöö individuaalsus ja tulemuslikkus (Tabel 10). Teooria analüüsist selgus samuti, et retsidiivsust suurendavad käitumis- ja vaimse tervise probleemid ning kriminogeensetel noortel esinevad sageli madal enesehinnang ja identiteediprobleemid, mistõttu on oluline neid läbi erinevate teenuste toetada (käesolev töö, lk 18-20). Lisaks soovitatakse ka alaealiste õigusrikkujate kohtlemise standardeid käsitlevates dokumentides viia läbi lapse täielik riskihindamine (käesolev töö, lk 46), mille abil on võimalik määrata kindlaks võimalikud retsidiivsuse riskitegurid ja nende mõju vähendada (käesolev töö lk 14).

Tabel 10. Kategooria 3.7 kood riskihindamine (autori koostatud)

„Teiste riikide näitel, kes siis rakendavad riskipõhiseid vajaduspõhiseid meetmeid, siis seal on see hindamine esimesel kohal, et me saaks öelda, mida see noor vajab. Kui ma aga seda hindamist ei tee ja kui me ei vaata seda tema minevikku nagu tervikuna või tulevikku ka, siis me jõuamegi juhuslike tulemusteni. Et mõnedega läheb täppi, aga mõnedega ei lähe. Et see on nagu üks koht, et meil esiteks ei olegi kedagi, kes seda hindamist teeks ja ei ole meil ka neid hindamisinstrumente. Need tekivad ilmselt nagu reeglite käigus, /.../ aga selles suhtes ta /.../ ikka vajab tugevat süsteemi.“ (E3, 2018)

Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noorte retsidiivsuse vähendamiseks tehakse ka **tööd peredega**. Pärast MHK-st lahkumist suunduvad lapsed tagasi oma vanasse keskkonda, mis on sageli olnud otseselt seotud nende varasemate probleemide tekkega (vanemate poolne mõnuainete kuritarvitamine, seadusrikkumised, perevägivald). Sellest tulenevalt ongi peretöö eesmärk toetada ja nõustada lapsevanemaid/hooldajaid ning aidata neil lahendada kodu- ja perekonnasiseseid probleeme. Praegu kasutatakse perede mõjutamiseks ja abistamiseks **koostööd kohalike omavalitsustega** ning rakendatakse **peretööd** (Tabel 11), mille raames vanemaid/hooldajaid nõustatakse, toetatakse, antakse ülevaade lapse käekäigust, tehakse esmaseid kodukülastusi ja pakutakse erinevaid teenuseid, sealhulgas mitmedimensioonilist pereteraapiat. Näiteks on teada, et paljudes probleemsetes peredes ei tunne lapsevanemad ära oma laste probleeme või neuropsühholoogilisi häireid ega tea, millist abi nende lapsed vajavad. Lapsevanemate vastavate oskuste ja teadmiste puudumisest tulenevalt võivad noorte

probleemid süveneda, nad muutuvad impulsiivsemaks ja käituvad antisotsiaalselt, mistõttu on oluline taolisesse olukorda sattunud peresid toetada ja nõustada. (käesolev töö, lk 19)

Paraku mõjutab peretöö tulemuslikkust **teenuse vähene kättesaadavus** – tegu on kalli teenusega ning hetkel pole piisavalt spetsialiste, et pakkuda perepõhiseid teenuseid kõigile vajajatele. Lisaks on lastele ette nähtud **vähe telefoni- ja internetiaega**, mis takistab nende suhtlus lähedastega. Noortel on võimalus iga päev 10 minutit telefoniga rääkida (boonusena 20 minutit), ent töötajate sõnul suudavad nad selle ajaga sageli vanematega tülli minna, kuid leppimiseks enam aega ei jagu. Olukorra lahendamiseks antakse noortele vahel ka lisaajaga telefoni kasutamiseks, et tekkinud probleemid ära lahendada. Internetti saavad õpilased kasutada hea käitumise korral kaks korda nädalas ja korraga kuni 45 minutit. Kinnise lasteasutuse teenuse tulemuslikkust mõjutab ka **puudulik koostöö kohalike omavalitsustega**. Kohalik omavalitsus peaks aitama luua lapsele tugivõrgustikku, kes teda koju minnes aitaks ja toetaks, korraldama pere vajadustest lähtuvalt teraapiaid ning soodustama lapsevanemate suhtlus kinnise lasteasutuse teenusele suunatud lastega, kuid paraku pole kõik omavalitsused selleks veel valmis ning neil puuduvad vajalikud ressursid. Tugivõrgustiku roll on eriti tähtis sel ajal, mil noor lahkub kinnise lasteasutuse teenuselt – kui noore tugivõrgustikku kuuluvad inimesed soosivad õigusrikkumiste sooritamist, siis võib ka MHK-st lahkunud noor taas alustada antisotsiaalset käitumist (käesolev töö, lk 18).

Tabel 11. Kategooria 3.8 kood peretöö (autori koostatud)

<i>„Ma arvan, /.../ et nende laste siia jõudmise puhul kaasata ikka neid peresid. Ja saada suhe selle perega korda, sest kui vanem on ka huvitatud, et tema lapsel läheks hästi ja kui laps tunneb, et vanem temast hoolib ja on huvitatud, siis see mõjub päris palju... Noh, mõjutab seda last.“ (E6, 2018)</i>
<i>„Aga tagasi tulles selle pereteraapia juurde /.../, siis selle suurem eesmärk on jah see, et kui see noor tagasi koju läheb, et siis vähemalt mingid olulised faktorid, mis tema puhul riskikäitumiseni, kuritegudeni, uimastiteni viisid – et need sageli on perega seotud – et need oleks muutunud.“ (E3, 2018)</i>

Peretööd hinnatakse kõrgelt ka teistes riikides ning näiteks Norras ollakse seisukohal, et positiivseid tulemusi on võimalik saavutada vaid läbi väga intensiivse töö lapsevanemate/hooldajatega. Ka intervjuueeritavad peavad tähtsaks **peretöö arendamist** ja selle kättesaadavuse suurendamist kinnise lasteasutuse teenusele suunatud laste predele. Lapse antisotsiaalse käitumise kordumise vältimiseks tuleb pakkuda peredele senisest rohkem võimalusi nõustamisteenustest ja teraapiatest osa saada, et nad oskaksid täita oma vanemakohust, märgata probleeme ning last rohkem toetada ja suunata. Lisaks selgus intervjuusid analüüsides, et MHK peaks soodustama ka lapse suhtlemist oma perega ning

lapse ja lapsevanema vaheliste probleemide lahendamist (Tabel 12). Kaks MHK õpilast töid samuti välja, et nende suhted vanematega on puudulikud ja vanemad ei tunne nende ega nende tegevuste vastu piisavalt huvi. Teooria kohaselt mõjutavad peresisesed probleemid, kriminaalsus, konfliktid ja tähelepanuta kasvamine last negatiivselt ning lapse ühiskonnas aktsepteeritavate väärtushinnangute kujunemist soodustab pidev ja toetav kasvatustegevus ning hea läbisaamine ja usalduslik suhe vähemalt ühe vanemaga (käesolev töö, lk 16-17).

Tabel 12. Kategooria 3.8 kood peretöö (autori koostatud)

„Ma pole kodus käinud terve see aeg (1 aasta ja 4 päeva – autor) ja mul pole keegi külas käinud. /.../ Ta (ema - autor) ise ei helista kunagi. Ma aint viimati veebruari kuuses helistasin kui tal sünnipäev oli.“ (Õ3, 2018)

Tagamaks, et last ootab peale MHK-st lahkumist kodus turvaline ja toetav keskkond, on tähtis arendada **koostööd kohalike omavalitsustega** (Tabel 12). Koostöö kooli ja lapse kodukoha lastekaitsetöötajaga on vaieldamatult üks eeldus edukas peretööks, kuid nii eksperdid kui MHK töötajad leiavad, et antud koostöö ei ole kõigi omavalitsustega nii sujuv ja põhjalik kui see peaks olema soovitud eesmärkide saavutamiseks. Intervjuudest selgus, et lapsed soovivad oma vanematega suhelda ja ootavad neid endale külla, kuid oma probleemidest tingituna nad sageli kooli kohale ei jõua ning nõustamine telefoni ja/või e-kirjade vahendusel pole piisavalt mõjus. Paraku on Eestis veel piirkondi, kus kohalik omavalitsus ei tegele lapse äraoleku ajal ei pere ega nende probleemidega ning laps satub tagasi vanasse mittesobivasse keskkonda, millest tulenevalt on risk antisotsiaalse käitumise kordumiseks suur. Sellest tingituna pakuti välja, et kohalik omavalitsus võiks leida elamispinna nendele noortele, kellel ei ole pereliikmete probleemidest tingituna võimalik koju tagasi minna.

Tabel 13. Kategooria 3.8 kood koostöö kohalike omavalitsustega (autori koostatud)

„Ma näengi, et seda koostööd selle kohaga, kust ta tuleb, peaks olema oluliselt rohkem. Sest tihtipeale nad tulevad ja ega me nendest ka tihtipeale midagi ei tea, et noh, mingid dokumendid tulevad, aga siis me hakkame nagu kaevama sinna sisse, et mis temaga varem tehtud on, mis talle meeldib, kõik sellised asjad. Me alustame tegelikult nagu nullist seda tööd. Et noh, tore oleks, kui see laps siia kool tuleb, kogu need eelnevad teraapiad ja meetmed, tuleksid ka meile – need kokkuvõtted nii-öelda.“ (T1, 2018)

„Ja just see töö peredega ja koostöö kohalike omavalitsustega, kust laps tuleb, lastekaitse, sotsiaaltöötajaga ja perega. Kui ta läheb tagasi, et tal oleks tugivõrgustik olemas, et see töö, mis koolis tehakse, et see ei läheks nagu tühja.“ (E2, 2018)

Õpilasi püütakse mõjutada ka läbi neile **vaba aja tegevuste** pakkumise. On positiivne, et õpilastele on tagatud oma vaba aja sisustamiseks erinevad **rühmasisesed tegevused** (käsitöö, meisterdamine, Xbox mängud jms), **väljasõidud** (kino, teater, matkamine, raamatukogu, bowling jms) ning **võimalused huvitegevusteks** (sportimisvõimalused, käsitöö, hipoteraapia,

muusikaringid, tantsimine jms). Samas tähendatakse ajaveetmise võimaluste puudujäägina siiski **vaba aja tegevuste puudust**, kuna rühmasisesed tegevused sõltuvad palju kasvatuspedagoogist, koolis ei pakuta piisavalt mõtestatud vaba aja veetmise võimalusi, valikus on vähe erinevaid trenne ja huviringe ning lastel on sageli igav. Seega on ka praegu MHK-s huvitavaid võimalusi vaba aja sisustamiseks, kuid kahjuks pole noortel alati võimalust endale meelepärast tegevust valida. Ka teiste riikide praktikas omavad vaba aja tegevused väga tähtsat kohta ning noortele tagatakse **võimalused huvitegevusteks** (skulptuurid, klaasmosaiigid, jalgpall, aiandus jms) ning toetatakse nende **sotsiaalset õppimist** läbi praktiliste oskuste õpetamise, majanduslike oskuste arendamise, võõrkeelte õpetamise ning koos söögi valmistamise. Teoorias rõhutatakse samuti, et alaealistele õigusrikkujatele tuleb õpetada sotsiaalseid- ja töösusi, mis aitavad neil tulevikus õigusrikkumisi vältida (käesolev töö, lk 27)

Samuti nägid intervjueeritavad noorte retsidiivsuse vähendamist soodustava meetmena ka **rohkemate vaba aja teenuste** tagamist. Intervjueeritavad leiavad, et noortele tuleb tagada mõtestatud tegevused, mis neile tegelikult huvi võiksid pakkuda ning millest neil edaspidises elus kasu oleks (Tabel 14). Intervjuude raames soovitasid eksperdid ja MHK töötajad järgmisi huvitegevusi: programmeerimine, ettevõtlus, voolimine, autode ja jalgrataste parandamine, robotika, keevitus- ja metallitööd, erinevad treeningud ning tehnika- ja IT-alased huvitegevused. MHK õpilaste arvamused huvitegevuste osas jagunesid kaheks: tüdruk tahtis osaleda rahvatantsu- ja kunstiringis, mida tema sõnul hetkel noortele ei pakuta, samas kui poisid tunnistasid igavlemist ja ebaefektiivset ajakasutust, ent ei soovinud sellest hoolimata täiendavaid vabaajategevusi. Poisid põhjendasid oma seisukohta sellega, et neil puudub huvi mõne konkreetse tegevuse või valdkonna vastu.

Tabel 14. Kategooria 3.9 kood rohkem vaba aja tegevusi (autori koostatud)

<p>„Mingeid selliseid asju /.../, näiteks keevitus- ja metallitööd, mille järgi on tegelik vajadus. Natuke on jäänud kinni sellistesse kangastelgedesse, kangastelgedel kudumisse, heegeldamisringidesse ja see sama, see mingi linnumajade meisterdamine. See kõik on tore ja lastele meeldibki seda teha ja miks mitte, see võiks ka olla, aga just kui mõelda selle tegeliku väljundi peale, siis peaks see ikkagi olema midagi sellist mille järgi on ühiskonnas vajadus ja mis on kaasaegne. Ma pakun, et kõik see, mis on selle digi-asjandusega seotud ja arvutitega seonduv, siis sellised mingid metallitööd, autoremontimine, mingid asjad, mida reaalselt tõesti nagu vaja on.“ (E2, 2018)</p>
<p>„Ja, õpetagu seal /.../ jalgrattaid parandama – trikijalgrattaid. Ise teed ja ise pärast hüppad.“ (E1, 2018)</p>
<p>„Ei peakski olema /.../ niimoodi, et peaks terve aasta käima – et ma valin nüüd selle robotika ja pean terve aasta seal käima. Vaid tõesti, et kui ta tunneb, et ta ei taha, siis ta valiks midagi muud, et oleks võimalik üldse valida. /.../ Need ringijuhid peaks ka olema natuke rohkem vabamad, mitte, et sa eile ei käinud, siis ma täna sind ei võta või ma eile kutsusin sind. Ei saa niimoodi, meil kõigil /.../ üks päev on parem, teine päev on halvem. Natuke peaks nagu paindlikum olema.“ (T2, 2018)</p>

Samuti mõjutab alaealiste retsidiivsuse vähendamist ka **füüsiline keskkond**, kus õpilased igapäevaselt viibivad. MHK füüsilise keskkonna tugevusteks on **vabaduse piiramine**, mis aitab allutada last mingile kindlale korrale ja rutiinile ning **uued hooned** – Valgejõe õppekeskus Tapal on renoveeritud ning Emajõe õppekeskusesse Kaagveres on rajatud täiesti uued rühma- ja õppehooned. Positiivne on ka see, et õpilased **elavad rühmades** (Emajõe õppekeskuses eraldi rühmamajades) ning **igal lapsel on oma tuba**. MHK füüsilise keskkonna puudujääkidena tõid intervjuueeritavad välja **kodutunde puudumist** ja **hoonete planeeringuid**. Viimase puhul tähendati, et Valgejõe õppekeskus ei meenuta oma arhitektuurilt lasteasutust ning Emajõe õppekeskuses on küll uued hooned, kuid puudust tuntakse väikestest akendega abiruumidest, kus viia läbi teraapiad ja õpilastega segamatult vestelda. Puudujäägiks peetakse ka **piirkonnapõhisuse puudumist**, mis takistab peretöö läbiviimist ning teenuse pakkumist **suurtes keskustes**, kuna taoliste probleemide ja erivajadustega laste majutamine väiksemates üksustes oleks tulemuslikum. Probleemina nähakse ka seda, et Emajõe õppekeskuses pakutakse erinevaid teenuseid, mistõttu on sinna koondatud kokku **erinevate vajadustega lapsed**, mis muudab asutuse töö tunduvalt komplitseeritumaks (Tabel 15).

Tabel 15. Kategooria 2.2.1 koodid piirkonnapõhisuse puudumine ja erinevate vajadustega lapsed ühes kompleksis (autori koostatud)

„Aga siin ongi see, et väga keeruline on lapsevanemaid siia kohapeale saada, sest väga paljud on ikkagi kas Tallinnast, meil on ka Saaremaalt olnud... Et see liikumine siia sellel lapsevanemal, kelle toimetulek ei ole ka kõige parem, eks ole... Siis see telefoni teel ja meili teel nõustamine on see, mis me peamiselt teeme. See ei ole muidugi päris see.“ (T1, 2018)

„Ja /.../ siis Kaagveres on probleemiks, /.../ et nad on ühes selles koolikompleksis hakanud osutama väga erinevaid teenuseid – üks on see sama niioelda erikooli teenus, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kool, siis on seal erihoolekandeteenus ehk üks maja lapsi, kus on need sotsiaalhoolekande seaduse alusel kinnises erihoolekandes olevad lapsed. Nad on natuke teistmoodi lapsed. Ja siis on neil nüüd seal veel vanema avalduse alusel olevad lapsed. /.../. See /.../ on mingi eri väljakutse kogu sellele personalile. Sest kuidas sa ikkagi seletad nendele, kes on kinnisel režiimil, et teised teie klassikaaslased on seal ja nemad võivadki käia sellelt territooriumilt sisse ja välja kui nad tahavad. /.../ Seal ongi see, et osadel lastel on mingid psüühikahäired, osadel on võibolla isegi mingi kergem vaimne puue, miks ta on seal erihoolekandeteenusel või nii ja siis on tegelikult /.../ täiesti terved lapsed, kellel on lihtsalt mingid sotsiaalprobleemid või mingid pereprobleemid. Ja siis nad on sinna vanema avalduse alusel tulnud ja noh, eks /.../ nad neid nõrgemaid ja natuke totumaid siis ikka püüavad ära kasutada ja kiusata ja...“ (E2, 2018)

Teiste riikide praktikatest leiab nii **suuri üleriigilisi keskusi** kui ka **väikesi keskusi suurte asemel**. Viimane neist on ressursikulukas, ent seda peetakse kõige tulemuslikumaks, kuna taolistesse väikestesse keskustesse on suunatud kokku kuni kaheksa last, kellega spetsialistid tegelevad intensiivselt ja individuaalselt. Ka Eestis kinnise lasteasutuse teenusele suunatud

noorte paremaks mõjutamiseks on intervjueeritavate arvates oluline **piirkonnapõhisuse tagamine** ja **väiksemate asutuste loomine** (Tabel 16). Läbi nende on võimalik paremini arendada peretööd, vältida õpilaste vahelisi erimeelsusi, läheneda lastele individuaalselt, lahendada nende probleeme ja mõjutada nende käitumist soovitud suunas.

Tabel 16. Kategooria 3.3 koodid piirkonnapõhisuse tagamine ja väiksemad asutused (autori koostatud)

<i>„Sest ikkagi natukene on (lastel – autor) erivajadused. Me võime küll öelda, et käitumisprobleem on kõigil sama, aga seal on ikkagi väike vahe, kas sul on vaimne puue, kas sul on... Ütleme, et osad on depressiivsed ja suitsiidile kalduvad ja teised on käitumishäirega ja aktiivsus-tähelepanuhäirega, hüperaktiivsed ja sellised, noh... Natuke ikka teist moodi. Ja siis vanuse kaupa, sest /.../ 12-aastased, 11-aastased on seal olnud, isegi 10-aastane on vist saadetud sinna ja siis on 17-aastased. /.../ Jah, väiksemad asutused oleksid paremad. Ja siis saaks neid ka vajaduste ja riskide põhjal rohkem ka paremini jaotada.“ (E2, 2018)</i>
<i>„Aga kui sa ühe hoovi peale kokku paned nad (lapsed – autor), siis tekib juba institutsioon ja need lapsed hakkavad üksteist mõjutama ja need teised töötajad hakkavad üksteist sinna vahele segama ja tekib see rist-rästi... Et tegelikult me tekitame sellega nagu tööd ja pingeid juurde. Et seega see võiks olla üks asutus, üks organisatsioon – et organisatsiooni dokumentatsioon ja asjaajamine ja mis iganes võiks olla selline üks osa sellest, aga need majad võiksid olla just nimelt üle Eesti laiali.“ (E6, 2018)</i>

Lisaks füüsilisele keskkonnale mõjutab kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noorte retsidiivsuse vähendamist ka **vaimne keskkond**. MHK pakub noortele sageli senisest **paremat keskkonda**, kus kõik teenused ja spetsialistid on kohapeal olemas ning neil on võimalus igapäevasele toetusele ja abile. Tähtsaks peetakse ka **turvatunde** tagamist, mis väljendub selles, et kodukülastusele läinud lapsed tulevad probleemide ilmnemisel sageli ise varem MHK-sse tagasi, sealsed reeglid ja struktureeritud päevakava on neile tuttavad ning nad saavad oma probleeme kellegagi arutada (Tabel 17). Ka üks õpilastest tõi välja, et ta tunneb end turvaliselt kuna teab, et temaga ei juhtu MHK-s midagi halba. Rahvusvahelistes standardites peetakse samuti tähtsaks noorte turvatunde tagamine (käesolev töö, lk 45).

Tabel 17. Kategooria 3.9.2 kood turvatunne (autori koostatud)

<i>„See on nagu üks suur pluss, sest ta läheb sinna koju, ta käib seal ära, ta on selle nädalavahetuse, ta on selle vaheaja. Kui seal tekivad mingid probleemid, siis ta teab, et meil on turvaline keskkond, et meil on täpselt need samad reeglid nagu enne ära minekut. Ta tuleb tagasi, me räägime need olukorrad läbi ja ta saab järgmisel korral jälle võimalusel koju minna – tema oskab midagi paremini teha, ma olen emaga vahepeal suhelnud või perega ja pere oskab võibolla juba midagi muudmoodi teha. Et /.../ ta saab siin ära käia vahepeal, et ta ei jää kuskile tänavale hulkuma või midagi – muidugi seda ka tuleb ette. Aga neil on see turvaline koht, kuhu nad tulevad tagasi ja me saame selle olukorra läbi rääkida kui kodus on midagi valesti läinud.“ (T1, 2018)</i>

Samas nimetatakse ka MHK arengukohtadena **subkultuuri olemasolu** ja **turvatunde puudumist**. Õpilaste vahelised konfliktid päädivad sageli füüsilise ja vaimse vägivallega ning vanemad õpilased kohtlevad äsja kinnise lasteasutuse teenusele suunatud lapsi halvasti

sundides neid ähvardustega endale kuuletuma, sageli MHK-st põgenema ja endale soovitud esemeid tooma (Tabel 18). Intervjuudest selgus, et õpilaste retsidiivsuse vähendamise seisukohast on väga oluline **turvatunde suurendamine** – turvatunne on eeltingimus, et õpilane ennast avaks ning töötajad saaksid hakata tema probleemidega tegelema, teda mõjutama ja suunama.

Tabel 18. Kategooria 3.9.1 kood turvatunde puudumine (autori koostatud)

<p>„Kui ma olen rühmas, siis /.../ ma olen oma toas, siis ma tunnen, et kõik on korras ja ma ei pea midagi kartma. Kui ma koolis olen, siis seal need inimesed liiguvad koguaeg. Mul on see hirm lihtsalt sees, et no nüüd juhtub jälle midagi. Iga päev, nädala sees, on mul see mõte, et kui ma kooli lähen, siis kardan, et tuleb järsku jälle midagi.“ (Ö2, 2018)</p>
<p>„Minu jaoks on probleem, mis mind ennast väga häirib, /.../ et tahetakse olla nagu... Et keegi oleks nagu kooli juht õpilastest, kes käseb, poob ja laseb nii-öelda. Siin varasemad jooksud eelmistel aastatel ongi olnud nii, et uus õpilane tuleb, et antaksegi käsk, et sa pead nüüd jooksu minema, pead tooma mulle suitsu või ma ei tea mida, raha või riided. Ma ei oska täpselt öelda, mis neil kõik on ette tehtud. Ja siis see noor peab minema. Kui ta ei lähe, siis /.../ mingil hetkel antakse pekka või nii. Et see mentaliteet, et /.../ mõned, kes on juba olnud selles, nad tahavad seda sama süsteemi nagu järgmistele edasi anda. Siis sa lõhud seda süsteemi ja... Hästi keeruline on.“ (T2, 2018)</p>

Kõigi eelnevate meetmete tulemuslikkus on eelkõige seotud **MHK personali** igapäevase tööga. MHK personali tugevustena tähendati Emajõe õppekeskuses **toetust ja abi töökohal**, mis väljendub peamiselt uute töötajate aitamises ja teadmiste vahetamises, kuid samas toodi Valgejõe õppekeskuses just puudujäägina välja **vähem toetust töökohal**. MHK kollektiiviga seotud arengukohtadena nägid intervjuueeritavad veel ka **tööjõu puudust, vastava kvalifikatsiooni puudumist ja ühise filosoofia puudumist**. Intervjuude läbiviimise hetkel oli MHK-s täitmata kohti umbes viiendik kõigist ning tööjõu puudus ja kaadri volavus mõjutavad tugevalt nii kollektiivi tööd kui õpilaste heaolu. Ühise filosoofia puudumine väljendub eelkõige reeglite ebaselguses ja/või nende erinevas rakendamises rühmade siseselt. Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noorte edukamaks mõjutamiseks peetakse oluliseks **stabiilse ja kvalifitseeritud personali** tagamist (Tabel 19), kuna MHK töötajad peavad omama oskusi ja teadmisi käitumisraskusega, arenguprobleemidega ja psüühikahäiretega lastega toimetulekuks ning nende toetamiseks. ÜRO Riyadh'i juhised alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks rõhutavad samuti kaasaegse väljaõppega personali tähtsust alaealiste korduvkuritegevuse vältimiseks (käesolev töö, lk 45).

Tabel 19. Kategooria 3.5 kood stabiilne ja kvalifitseeritud personal (autori koostatud)

<p>„Kui personal koguaeg vahetub, siis see tekitab nendele lastele stressi – on erinevad reeglid, on erinevad arusaamad, kuidas seda teha, eriti kui juhid vahetuvad. See võtab alati nagu kuid aega enne kui jälle mingi rahu tekib, seda nii terve selle asutuse kui ka rühma tasandil.“ (E3, 2018)</p>
<p>„Ma olin kolmandas majas ja mul oli teine sots alguses. /.../ Siis ma usaldasin teda ja ühte kolmanda maja sotspedagoogi ka. Ja ma suhtlesin nendega kogu aeg ja... /.../ Ja ma läksin esimesse majja – kõik töötajad olid võõrad, sots vahetus, ei olnud enam sama sotsiaalpedagoog, kes oli mul kolmandas. Ja ei suutnud lihtsalt läbi elada seda, mis oli, et ma tahtsin lihtsalt täiega tagasi minna. Ma teadsin, et mul ei ole kellelegi enam muresid rääkida. Aga... Nüüd on peaaegu aasta möödas ja ma saan Mari (sotsiaalpedagoog, nimi muudetud - autor) usaldada.“ (Ö1, 2018)</p>

Lisaks pakuti personali toetamiseks välja **rühmatöötajate koosolekuid**, kuna kasvatuspedagoogid töötavad vahetustega ega puutu sageli omavahel kokku, mis raskendab nende tööd ja reeglite ühist tõlgendamist. Intervjuudest selgus, et stabiilse töötajaskonna tagamiseks on väga tähtsad **koolitused personalile**. Töö tavapärasest keerulisemas keskkonnas nõuab ka spetsiifilist ettevalmistust ning sellest tulenevalt vajavad algajad või tavakoolist tulnud töötajad (õpetajad, sotsiaalpedagoogid, tugispetsialistid jt) vastavat eriväljaõpet. Taolised koolitused aitaksid MHK-s tööd alustaval inimesel omandada vastavaid teadmisi ja praktilisi oskusi seoses MHK noorte erivajadustega, probleemidega, käitumisraskustega, laste motiveerimisega ning toetaksid tööstressiga toimetulekut. Samuti tõi üks kinnise lasteasutuse teenusel viibiv noor välja, et uusi töötajaid pannakse õpilaste poolt proovile, käitatakse ebakorrektelt ja jälgitakse, kuidas inimene olukorrale reageerib. Sellest tulenevalt on oluline, et uus töötaja oskaks keerulistele olukordadele korrektelt reageerida ja ennast kehtestada. Hetkel pole kummaski MHK õppekeskuses eraldi koolitusprogrammi uutele töötajatele ning ka asutuse sisesed mitteformaalsed toetamisviisid erinevad eri õppehoonetes suuresti. Näiteks selgus intervjuude käigus, et kollektiivi poolne toetus uuele töötajale sõltub sellest, kumba õppekeskusesse tööle asutakse: Emajõe õppekeskuses toetab kogenum personal uut kolleegi ja aitab tal kohaneda, ent Valgejõe õppekeskuses tuleb värskel töötajal iseseisvalt hakkama saada (Tabel 20).

Tabel 20. Kategooria 3.5 kood koolitused personalile (autori koostatud)

<p>„Raske on paljudel uutel õpetajatel, kes kuskilt tavakoolist tulevad või ei ole kaua õpetanud, tulevad siia, kus see eripära on nii kui nii, nii suur. Aga see inimese isiksus mängib nii suurt rolli, et siin ongi hästi oluline see, milline sa inimesena oled, kas sa suudad kohaneda kõige sellega või ei suuda. Palju ongi inimesi ära läinud selle tõttu, et on raske kohaneda sellega. Otseselt jah mingeid programme ei ole, aga meil selles mõttes kolleegid kõik nagu ükskeist toetavad – kui tuleb uus inimene, siis on alati keegi, kelle käest küsida abi, et kes nagu toetab.“ (T1, 2018)</p>
<p>„Noh esimene aasta on vägagi raske ja ma võin öelda, et ega vanad olijad ei aita sind – kui sul on endal hea närvikava, siis sa jääd ellu ja kui sa ei jää ellu... Siis ei jää ellu. Vägagi raske on sisse kohaneda.“ (T2, 2018)</p>

Intervjuude analüüsi käigus selgus, et intervjuueeritavad peavad väga oluliseks **järelhoolduse** tagamist. Osad MHK töötajad hoiavad küll endiste õpilastega kontakti ja nõustavad neid vajadusel, kuid tegu on isiklikust vabast ajast tehtava omaalgatusega ning ametlikult taolist järelhooldust Eestis ei eksisteeri. Ometi peavad nii eksperdid kui MHK töötajad tähtsaks, et õpilasel oleks MHK-st lahkudes olemas ametlik tugi- ja hooldussüsteem, mille raames saaks noori toetada, nõustada, kontrollida nende käitumist ning jälgida nende käekäiku ja vajadusel õigel hetkel sekkuda. On oluline, et MHK suunatud nooruk saaks koju naastes võtta probleemide ja küsimuste ilmnemisel ühendust kellegagi, keda ta usaldab ja kelle abile ta saab kindel olla (Tabel 21).

Tabel 21. Kategooria 3.4 kood järelhooldus (autori koostatud)

<p>„Aga /.../ nemad (töötajad – autor) teevad seda tööd selle noorega aasta aega, üheksa kuud, siis saavutavad juba mingid tulemused, ta lõpetab oma klassi ära ja tundub, et kõik on juba nagu kenasti ning siis juba nagu mingi suvega on ta jälle jõudnud juba mingisse oma kampa, on midagi kuskil jälle korda saata jõudnud, võibolla juba sügisel tuleb uue kohtumäärusega tagasi.“ (E2, 2018)</p>
<p>„...erikoolide puhul /.../ puudub see jätkutoe süsteem. Kõige hullem ongi see, et sul (õpilasel – autor) lõppeb kool ära juuni kuus, lükatakse uksest välja, väljas on suvi, kaks pool kuud mitte midagi ei toimu, päev on täiesti struktureerimata. Vanemad käivad võibolla tööl või ei ole neid ka kuskil näha, eks ole, siis on aru saada, et see enamikel juhtudel tähendab ainult pahandust.“ (E3, 2018)</p>

Järelhoolduse olemasolu võimaldaks aidata eriti just neid noori, kellel ei ole võimalik koju naasta, kelle kodune keskkond soodustaks korduvkuritegevust ning keda keegi väljapool MHK-d ei toeta ega nõusta (Tabel 22). Noorte õigusrikkumiste ja koduse kasvukeskkonna omavahelised seosed sageli tingitud sotsiaalse õppimise teooriast, mille kohaselt lapsed jäljendavad oma vanemate käitumismudeleid (käesolev töö, lk 16-17). Järelhoolduste puudumisega kaasnevat probleeme on kajastanud ka Riigikontroll ning Justiitsministeerium dokumendis „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“. Järelhooldussüsteemi puudumine võib tingida olukorra, kus õpilase naasmisega probleemsesse keskkonda suureneb oht tema antisotsiaalse käitumise kordumisele, kuna puuduvad kontroll ja tugimehhanismid, mis aitaksid tal uue olukorraga paremini kohaneda. (käesolev töö, lk 37)

Tabel 22. Kategooria 3.4 kood järelhooldus (autori koostatud)

<p>„Nad (MHK õpilased – autor) arvavad, et nad saavad ise hakkama, aga /.../ hakkama saamine on nende arust see, et kui kõht on tühi, siis lähen ja varastangi. Et siin on jälle see, et antakse toit ja peavari, voodi ja /.../ sul on soe koht olemas, sa saad süüa, sul on kõht alati täis, aga väljas sind ei oota selline elu. Ja /.../ nad on ikkagi veel liiga noored või liiga väikesed, et päris ise hakkama saada. Sest siin nad ei mõtle selle peale, et mul on kodus vaja maksta üüri. See, et me räägime sellest, telefoni ja asju maksta, sa võid rääkida, aga reaalselt see ei toimi.“ (T2, 2018)</p>
<p>„Mitte keegi. (õpilase vastus küsimusele kes teda väljas/kodus ootavad – autor) /.../ Vanaema võibolla isegi ootab, aga ma ei ole kindel.“ (Õ3, 2018)</p>

Alternatiivid laste kinnistele asutustele teiste riikide näitel on **sotsiaaltöökeskused** ja **professionaalsed asenduspered**. Sotsiaaltöökeskuste eesmärk on toetada koolikohustust mittetäitvaid lapsi läbi erinevate tegevuste pakkumise, et õpetada neile mingit kindlat eriala, mille valdamine aitaks neil tulevikus edukalt toime tulla. Professionaalsete asendusperede siht on suunata probleemsed noored kinnise asutuse asemel elama hoopis mõne pere juurde, kes neid igapäevaselt toetaks ja nõustaks. Intervjueeritavad usuvad, et **professionaalsed asenduspered** oleksid positiivne alternatiiv kinnise lasteasutuse teenusele ning toetaksid lapse taasühiskonnastamist, ent see nõuab inimeste väljakoolitamist erivajadustega noortega toimetulekuks ning lisaressursse peredele teenuse osutamise eest tasumiseks, mistõttu pole eksperdid kindlad, kas Eesti on praegu selleks valmis (Tabel 23). Taolisi asendusperesid kasutatakse laste mõjutamiseks Saksamaal, Soomes ja Hollandis ning antud otsuse langetamisel võetakse arvesse lapse vanust, arengutaset, emotsionaalset kiindumust ja seda, et asenduskodus oleksid lapse kasvutingimused paremad kui tema seaduslike hooldajate juures. Saksamaal ja Soomes võivad saada lapse hooldajaks nii sugulased kui ka vastavad spetsialistid, kuid Hollandis suunatakse noor elama ainult vastavalt koolitatud asendusperesse. Kogu asendusperede süsteemi eesmärk on soodustada alaealise positiivset käitumist, arendada tema sotsiaalseid- ja probleemilahendamisoskusi ning edendada tema suhtlust täiskasvanutega ja eakaaslasega. (käesolek töö, lk 45) Teooria kohaselt mõjutab ka geograafilise asukoha muutus alaealise käitumist, mistõttu võib noor läbi asendusperesse suunamise asuda elama paremasse naabruskonda, kus tal võivad puududa võimalused õigusrikkumiste sooritamiseks ja ta võib alustada suhtlust seaduskuulekate kaaslastega (käesolev töö, lk 20).

Tabel 23. Kategooria 3.1 kood professionaalsed asenduspered (autori koostatud)

<p>„Ma arvan, et see on väga positiivne, kui Eestis selliseid peresid nagu oleks, aga no see eeldabki seda, et nad tuleb enne koolitada, need inimesed tuleb leida ja selleks tuleb ka raha leida. Ma kujutan ette, et see siiski eeldab neilt teatud eriharidust, et see ei saa olla lihtsalt mingisugune tavaline pere, ta peab olema ikka mingi eraldi väljaõppe saanud. Selle eest tuleb siis perele ka maksta, et nad sellist tööd teevad, sest see on ikkagi töö. Aga põhimõtteliselt ma arvan jah, et see ei ole üldse halb variant.“ (E2, 2018)</p>
<p>„Ma ei ole kindel, kas meie Eestis ollakse valmis selleks. Ja /.../ perepõhise sellise hoolduse pakkumise puhul, peab olema /.../ hästi selline hästi tugev tugisüsteem. Sest hooldusperedest meie riigist paraku /.../ mitmed lapsed tulevad tagasi nii-öelda asenduskodusse, sest hoolduspere ei saa nende laste abistamisega toime.“ (E6, 2018)</p>

Intervjuudest käis läbi ka **laste kinniste asutuste prioriteetsuse tõstmine**, mille tulemusel oleks võimalik suurendada kinnistes lasteasutustes kasutavaid ressursse, et teenuseid saaks lastele kvaliteetsemalt ja intensiivsemalt pakkuda ning seeläbi vähendada riski alaealiste antisotsiaalse käitumise kordumiseks (Tabel 24). Nii on võimalik toetada alaealiste taasühiskonnastamist, et nende antisotsiaalne käitumine piirduks vaid noorukieaga ning neil

oleks võimalik panustada oma sotsiaalsete oskuste arengusse ja hariduse omandamisesse – need oskused ja akadeemilised saavutused võimaldavad neil omandada kõrgharidust, olla õnnelikus paarisuhtes ja teha soovitud tööd. (käesolev töö, lk 21-22)

Tabel 24. Kategooria 3.6 kood laste kinniste asutuste prioriteetsuse tõstmine (autori koostatud)

„Sõnum võikski olla, et eestlasi on nii vähe, et iga päästetud hing on hindamatu. /.../ Poliitikas peakski jõudma lõpuks kohale, et see tuleb ühiskonda kõik ju tagasi – kui me toome ühe toimiva, tööil käiva, makse maksva ühiskonnaliikme riiki, siis see tuleb riigile ju pikas perspektiivis oluliselt vähem kulukam. Kinnipeetavaid vanglas pidada massiliselt on ju oluliselt kulukam. Et tegelikult sellesse ennetavas valdkonda oluliselt rohkem tähelepanu pöörata ja ressursse suunata on äärmiselt oluline.“ (E4, 2018)

Kokkuvõtvalt toetatakse MHK õpilasi läbi neile sobiva vaimse- ja füüsilise keskkonna loomise, õppe- ja vabaajategevuste tagamise, individuaalse lähenemise, erinevates teenustes, teraapiates ja programmides osalemise ning peretöö korraldamise. Intervjuude analüüsimisel selgus, et kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsust saab vähendada, kui muuta MHK töökorraldust: asutusesisese astmesüsteemi ja poolavatud keskuste loomine, päevaplaani paindlikuse tagamine, tagasiside süsteem väljatöötamine, õpilaste kaasamine, taastava õiguse rakendamine ning lapsi puudutava informatsiooni varasem MHK-sse jõudmine. Füüsilise keskkonna osas on oluline tagada piirkonnapõhisus ja rajada väiksemaid asutusi ning vaimse keskkonna koha pealt töid intervjueeritavad välja vajaduse suurendada noorte turvatunnet. Laste edukamaks toetamiseks soovitati MHK-l tagada stabiilne ja kvalifitseeritud personal ning korraldada koolitusi personalile ja koosolekuid rühmatöötajatele. Samuti peetakse tähtsaks lastele rohkemate psühholoogiliste teenuste pakkumist, riskihindamise korraldamist ning enamate vabaajategevuse ja sotsiaalsete õppimisvõimaluste pakkumist. Oluline on arendada ka peretööd, mille raames tuleb suurendada koostööd kohalike omavalitsustega. Alaealiste korduvkuritegevust aitaks ennetada ka järelhoolduse tagamine ja laste kinniste asutuste prioriteetsuse tõstmine. Alternatiivina kinnise lasteasutuse teenusele pakkusid intervjueeritavad välja professionaalseid asendusperesid, kuid nad polnud kindlad, kas Eesti ühiskond on taoliseks lahenduseks hetkel veel valmis.

3.4 Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas magistritöös läbi viidud uuringu põhjal selgitati välja, milliste meetmetega on võimalik vähendada MHK-sse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Uuring tugines antisotsiaalse käitumise, retsidiivsuse, õigusrikkumiste riskitegurite ja kuriteoennetuse teooriate teaduskirjanduse analüüsile, dokumendianalüüsile (rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ja alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmed teistes Euroopa riikides) ning intervjuudele ekspertide, MHK töötajate ja õpilaste seas. Kogutud andmed on analüüsitud ja esitatud vastavalt uurimisküsimustele ning järelduste põhjal on koostatud vastavasisulised meetmed, mis vähendavad noorte retsidiivsuse tõenäosust.

Teoreetiliste allikate analüüsist **järeldab** magistritöö autor, et valdavalt piirdub antisotsiaalne käitumine noorukieaga ehk noorte kriminaalne karjäär on ajutine ja kestab tavaliselt vaid lühikest aega teismeeas ning vaid väiksemal hulgal inimestest esineb antisotsiaalset käitumist kas ühel või teisel viisil igas eluetapis. Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamise seisukohast on oluline tagada, et nende antisotsiaalne käitumine piirduks noorukieaga ning nad oleksid võimelised tulema tavaühiskonnas edukalt ja seaduskuulekalt toime. Noorte eduka toimetuleku toetamiseks on vaja määrata kindlaks tema perekondlikud, hariduslikud, sotsiaalsed, individuaalsed ning kogukondlikud riski- ja kaitsetegurid ning vähendada nende mõju läbi mõjutusmeetmete rakendamise ja kaitsetegurite tugevdamise. Kõige paremaid tulemusi annab alaealise õigusrikkuja mõjutamine läbi õigusrikkujakeskse kuriteoennetuse, mille raames püütakse mõjutada lapse kriminaalseid kalduvusi, muuta tema iseloomu, suunata motivatsiooni ning parandada teadmisi ja oskusi, et ta keskenduks oma isiklikule arengule ning sooritaks tavaühiskonda naastes vähem õigusrikkumisi.

Rahvusvahelistest standarditest alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel **järeldab** magistritöö autor, et lastele tuleb tagada nende põhiseaduslikud õigused, kõiki noori tuleb kohelda võrdselt ning lapsi tuleb toetada tavaühiskonnas edukaks toimetulekuks rakendades individuaalset lähenemist. Vabaduskaotuslikke meetmeid tuleb asendada teiste alternatiividega ning alaealiste paigutamist kinnipidamisasutusse tohib rakendada vaid viimase abinõuna juhul kui eelnevad mõjutusmeetmed ei ole olnud tulemuslikud. Eelnevast tulenevalt võib noort vastava otsusega suunata laste kinnisesse asutusse, mis peaks olema

piisavalt väike ja piirkonnapõhine, et toetada alaealise taasühiskonnastamisprotsessi läbi individuaalse lähenemise ning soodustada tema suhtlust perekonnaga. Kõigile noortele tuleb tagada võimalused üld- või kutsehariduse omandamiseks ja tugiteenustes osalemiseks, et soodustada tema edukat toimetulekut tavahiskonnas. Euroopa Liidu ja ÜRO alaealiste õigusrikkujate kohtlemist käsitlevates dokumentides tuuakse välja, et noorte retsidiivsust aitavad vähendada individuaalne lähenemine (sh laste vajadustest lähtuv ennetusplaan ja detailne riskihindamine), töö alaealiste peredega, noorte kaasamine, vaba aja tegevuste tagamine ning erinevad noort toetavad teenused, teraapiad ja programmid. Samuti peetakse väga tähtsaks kaasaegsete täiendõppevõimaluste loomist kinniste lasteasutuste personalile ja lastega töötavatele spetsialistidele kui eeldust kvaliteetse teenuse pakkumiseks.

Alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmetest Euroopa Liidus **järeldab** autor, et üldiselt on Euroopa riikide tegevus alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel suunatud karistusmeetmete vähendamisele ja heaolumeetmete rakendamisele. Alaealiste kinnipidamise vältimiseks kasutatakse erinevaid alternatiivseid mõjutusmeetmeid (rahalised trahvid, ühiskondlik töö jms) ning noori paigutatakse elama asenduseredesse või suunatakse kinnistesse lasteasutustesse. Alaealiste õigusrikkujate retsidiivsuse vähendamisel keskendutakse hariduse omandamisele ning individuaalsetele mõjutusmeetmetele, mille raames püütakse lahendada laste probleeme ja vähendada riskitegurite mõju. Laste mõjutamiseks tagatakse neile võimalused võtta osa erinevatest rehabilitatsiooni- ja taasühiskonnastamise meetmetest, parandatakse nende vaimset- ja füüsilist tervist, pakutakse vaba aja veetmise võimalusi, tehakse tööd nende peredega ning rakendatakse teisi noorte toimetulekut toetavaid mõjutusmeetmeid. Tulemusliku meetmena rakendatakse paljudes riikides väikesi keskusi, kus pakutakse intensiivset teenust kümnekonnale noorele lähtudes nende probleemidest ja vajadustest. Lisaks leidub teiste riikide praktikas asutusesiseseid astmesüsteeme, kus heade tulemuste korral antakse noorele aina enam vabadust ning ka poolavatud keskusi, kus noored elavad kinnises asutuses, ent jätkavad oma õpinguid tavakoolis. Kõigi alaealiste retsidiivust vähendavate meetmete eesmärk on toetada lapse arengut ning kujundada temast ühiskonnas toimetulev ja õiguskuulekas kodanik.

Intervjuude sisuanalüüsi tulemustest **järeldab** magistr töö autor, et Eesti ekspertide ja MHK töötajate poolt antud hinnangud MHK-s rakendavate meetmete tugevuste ja puudujääkide kohta ühtivad paljuski teoreetiliste seisukohtadega, rahvusvaheliste standarditega alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmetega teistes

Euroopa riikides. MHK tugevusena tuuakse välja positiivseid arenguid alaealiste kohtlemisel ning spetsialiseerumist just lastele. Ekspertide sõnul on MHK retsidiivsust vähendavate meetmete tugevusteks individuaalne lähenemine lapse probleemide lahendamisel ja tema toetamisel ning õpingute jätkamine ja õppetegevuse läbiviimine väikeklassides. Positiivse arenguna nimetati ka seda, et MHK kasvatus- ja õppehooned on läbinud uuenduskuuri, õpilased elavad rühmades ja igal lapsel on oma tuba. Samuti pakutakse MHK-s lastele nende toetamiseks erinevaid teenuseid, teraapiaid ja programme ning tehakse tööd õpilaste peredega, et muuta kodune keskkond lapse jaoks sobivamaks. Noortel on ka mitmeid võimalusi oma vaba aja sisustamiseks, sealhulgas pakutakse neile huviringe ja korraldatakse väljasõite. MHK retsidiivsust vähendavate meetmete puudujääkidenäna nimetasid eksperdid peregõhiste teenuste vähest kättesaadavust, mõtestatud vaba aja tegevuste puudust, õpilaste vahelisi konflikte ning madalat tulemuslikkust retsidiivsuse vähendamisel. Probleemina nähakse ka seda, et kinnise lasteasutuse teenust pakutakse ühes suures keskses ning Emajõe õppekeskusesse on suunatud erinevate vajadustega lapsed, mis muudab MHK personali töö keerukamaks. Lisaks toodi arengukohana välja ka MHK kaadri voolavust ja personali puudulikkus kvalifikatsiooni.

Samuti **järeldab** autor, et ekspertide ning MHK töötajate ja õpilaste kogemustest lähtuvalt toetavad kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamist noorte turvatunde suurendamine, laste kaasamine igapäevastes tegevustes ja otsustesse, paindlik päevaplaan, rohkemate vaba aja tegevuste pakkumine ning kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste sotsiaalse õppimise toetamine. Samuti leidsid eksperdid, et alaealiste tegelike probleemide ja vajadusi aitaks kaardistada riskihindamiste läbiviimine ning noorte arengut toetaks, kui neile saaks pakkuda senisest enam psühholoogilisi teenuseid. Suure arengukohana nähti ka järelhoolduse puudumist, mis võimaldaks last tavaühiskonda naastes toetada, nõustada ja vajadusel õigeaegselt sekkuda. Lisaks selgus intervjuude sisuanalüüsist, et MHK töötajaid toetaks igapäevases töös alaealistega see, kui teave kinnise lasteasutuse teenusele suunatud laste kohta jõuaks nendeni enne lapse MHK-sse saabumist. Sarnaselt juba eelnevalt väljatoodule selgus, et kinnise lasteasutuse teenuse positiivse mõju suurendamiseks tuleks pakkuda seda väiksemates piirkonnapõhistes asutustes ning tagada stabiilne ja kvalifitseeritud personal. Kinnise lasteasutuse teenuse alternatiivina nähti alaealiste suunamist professionaalsesse arendusperedesse, mida rakendatakse mõjutusmeetmena juba mitmetes teistes Euroopa Liidu riikides.

Lähtuvalt magistritöö teoreetilises osas käsitletust ja empiirilise uuringu tulemuste analüüsist on pakutud välja **10 täiendavat meetet või hetkel rakendatavate meetmete täiendust (ehk ettepanekut)** Maarjamaa Hariduskolleeegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks. Järgnevad mõjutusmeetmed on esitatud tähestikulises järjekorras, kuna õpilaste individuaalsetest vajadustest tulenevalt ei ole võimalik neid reastada tähtsuse või maksimaalse saavutatava positiivse tulemuse alusel.

Järelhoolduse rakendamine

Maarjamaa Hariduskolleeegiumist lahkudes satuvad noored sageli kas juba varasemalt probleeme tekitanud keskkonda või uude mittesobivasse keskkonda, mistõttu on risk noorte antisotsiaalseks käitumiseks suur. Vältimaks MHK-st lahkunud noorte korduvkuritegevust tuleb tagada neile tugi ja järelhooldus, mis toetaks alaealist ja aitaks tal ühiskonnas paremini kohaneda. Taoline jätkutugi võimaldab noori vajadusel nõustada, toetada neid igapäevaelus, kontrollida nende käitumist ning vajadusel ka õigeaegselt sekkuda. Läbi järelhoolduse teenuse võiks olla tagatud ka võimalus (nii täis- kui alaealise) noore majutamiseks ja tema õpingute toetamiseks juhul kui tal ei ole võimalik koju naasta või tema kodune keskkond soodustab retsidiivsust.

Kohalike omavalitsuste koostöövõime arendamine

Maarjamaa Hariduskolleeegium teeb ka praegu koostööd kohalike omavalitsustega, kust on pärit nende juurde kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealised, ent paraku pole koostöö kõigi omavalitsustega nii sujuv ja põhjalik kui see peaks olema soovitud eesmärkide saavutamiseks. Koostöö kohalike omavalitsustega aitab tagada, et peale MHK-st lahkumist ootab last kodus turvaline ja toetav keskkond, tema lapsevanemaid/hooldajaid on nõustatud ja toetatud, koduses keskkonnas leiduvate probleemidega on tegeletud ning lapsevanema/hooldaja suhtlust tema kinnise lasteasutuse teenusele suunatud lapsega on toetatud. Eelnevast tulenevalt on koostöö Maarjamaa Hariduskolleeegiumi ja kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajaga vaieldamatult üks eeldus edukas peretöök ja alaealise edasiste õigusrikkumiste vältimiseks. Olukorras, kus kohalik omavalitsus ei toeta peret lapse MHK-s viibimise ajal ega tegele sealsete probleemidega, satub laps tagasi vanasse mittesobivasse keskkonda ning risk antisotsiaalse käitumise kordumiseks on suur.

Personali stabiilsuse ja kvalifikatsiooni tagamine

Peamise töö alaealise õigusrikkuja toetamiseks ja mõjutamiseks teeb ära siiski inimene. Kvaliteetse teenuse pakkumiseks on tähtis tagada personali stabiilsus, kuna tööjõu puudus ja kaadri voolavus avaldavad mõju nii kollektiivi tööle kui ka õpilaste heaolule. Tööjõupuudust aitavad vähendada MHK maine tõstmine, toetava töökeskkonna loomine, töötajatele suunatud nõustamisteenused ja supervisioonid ning motiveeriv töötasu. Lisaks tööjõu stabiilsusele mõjutab MHK-s tehtud töö tulemuslikkust ka töötajate kvalifikatsioon ning nende valdkonnapõhised teadmised ja oskused. MHK töötaja peab tulema igapäevaselt toime käitumisraskustega, arenguprobleemidega ja psüühikahäiretega lastega. Püsivate muutuste saavutamiseks peab töötaja suutma luua kontakti õpilastega, neid toetama ning tegema oma tööd kvaliteetselt ja suure pühendumusega. Kvalifitseeritud töötajate värbamiseks tuleb teha koostööd kõrgkoolidega, reklaamida vastavaid erialasid ja töövõimalusi ning pakkuda personalile pidevat võimalus enesetäiendamiseks.

Peretöö arendamine

Maarjamaa Hariduskollegium tegeleb ka praegu kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilaste perede nõustamise ja toetamisega, kuid kahjuks pole hetkel piisavalt pereterapeute kõigi perede vajaduste rahuldamiseks ning suhtlus peredega on sageli ka komplitseeritud, kuna lapsevanemad/hooldajad ei tule kokkusaamistele ja nõustamisi/infovahetusi tuleb teha telefoni või e-kirjade vahendusel. Ometi on töö õpilaste peredega hädavajalik, kuna peresisesed probleemid ja konfliktid, vanemate kriminaalsus ja vägivaldsus ning liiga karm või tähelepanuta kasvatus võivad last negatiivselt mõjutada, soodustades seeläbi tema antisotsiaalset käitumist. Vältimaks MHK õpilaste riski taas õigusrikkumisi sooritada on oluline koolitada välja rohkem (ka vene keelseid) pereterapeute ning pakkuda peredele senisest enam võimalusi nõustamisteenustes ja teraapiates osalemiseks, et nad oleks võimelised täitma oma vanemakohust, märkama lapse probleeme, last rohkem nõustama, toetama ja suunama ning vajadusel ka õigeaegselt sekkuma.

Riskihindamissüsteemi loomine

Adekvaatne ja põhjalik riskihindamissüsteem aitab teha kindlaks lapse psühholoogilised ja kriminogeensed riskid ning annab töötajatele ülevaate lapse tegelikest vajadusest ja probleemidest. Riskihindamise tulemusest lähtuvalt saab selgitada välja lapsed täpsed vajadused ning tagada seeläbi mõjutustegevuse individuaalsus ja suurem tulemuslikkus – lapsele saab pakkuda täpselt neid teenuseid, teraapiad ja programme, mis aitavad teda oma

probleemide mõistmisel ja lahendamisel, toetavad tema iseseisvat toimetulekut ning vähendavad riski antisotsiaalsele käitumisele tulevikus. Riskihindamissüsteemi loomiseks ja edukaks toimimiseks tuleb koostada põhjalik ja toimiv hindamisinstrument ning koolitada välja inimesed, kes oleksid pädevad riskihindamist läbi viima.

Tagasisidesüsteemi loomine

Tagasisidesüsteemi eesmärk on hankida informatsiooni MHK keskkonna ning kinnise lasteasutuse teenuse tagamise ja mõju kohta selle sihtgrupilt ja/või pakkujalt. Taoline informatsioon on MHK juhtkonnale oluline sisend eesmärkide seadmisel ja arengukavade koostamisel, kuna sellele tuginedes saab teha järeldusi, muuta süsteemi ning leida mõjusaid viise noorte käitumise mõjutamiseks ja edasise toimetuleku toetamiseks. Tagasisidesüsteemi loomisel tuleb arvestada, et sellega peab olema võimalik koguda tagasisidet nii MHK töötajatelt, kinnise lasteasutuse teenusele suunatud õpilastelt kui ka juba MHK lõpetanud noortelt, et kontrollida nende toimetulekut.

Turvalise keskkonna loomine

Kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noortega usaldusliku suhte loomiseks tuleb tagada, et noor tunneks ennast Maarjamaa Hariduskolleegeiumis turvaliselt – turvatunne on üks peamisi eeldusi alaealise õigusrikkuja positiivseks mõjutamiseks. Õpilased usaldavad MHK personali ja tunnevad end nendega turvaliselt, ent paraku on MHK-s just õpilaste vahelised füüsilise ja vaimse vägivalla intsidendid üsna sagedased: osa noori kardab oma kaaslast, esineb vägivaldseid rünnakuid ja verbaalseid solvanguid ning vanemad õpilased sunnivad äsja kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noori ähvardustega endale kuuletuma. Maarjamaa Hariduskolleegeiumis on juba praegu turvalisuse tagamiseks rakendatud pidev järelevalve, valvekaamerate kasutamine, õpilase eraldusruumi paigutamine (kui ilmneb, et õpilane võib olla ohtlik endale või teistele) ning seadusrikkumise (sh vägivallajuhtumite) korral politseisse pöördumine, kuid kahjuks ei täida need veel täielikult oma eesmärki. Õpilaste turvatunde suurendamiseks tuleb MHK personalil saavutada suurem teadlikkus ja kontroll õpilaste käitumise üle.

Täiendkoolitused alustavale personalile

Töö kinnise lasteasutuse teenusele suunatud noortega on keeruline, kuna töötaja peab tulema toime käitumisraskustega, arenguprobleemidega ja psüühikahäiretega lastega. On selge, et töö tavapärasest keerulisemas keskkonnas nõuab töötajatelt ka spetsiifilist ettevalmistust, mida

kõikidel paraku ei ole ning sellest tulenevalt vajavad algajad või tavakoolist tulnud töötajad täiendõppe võimalusi – olgu nendeks siis aineõpetajad, sotsiaalpedagoogid või kasvatuspedagoogid. Koolituste eesmärk on valmistada nii kasvatus- kui õppetegevusele keskendunud personali ette tööks noorte erivajadustega, probleemidega ja käitumisraskustega andes neile selleks vajalikke teadmisi ja oskusi ning jagades nõuandeid võimaliku tööstressiga toimetulekuks. Taolised täiendõppekoolitused tagavad teenuste kõrgema kvaliteedi, aitavad vältida töötajate läbipõlemist ning toetavad seeläbi MHK ja töövõtja vahelist pikemat koostööd.

Vaba aja veetmise võimaluste arendamine

Alaealisi saab mõjutada ka läbi neile uute oskuste õpetamise ja vaba aja tegevuste pakkumise. Maarjamaa Hariduskolleegiumis on ka praegu mitmeid võimalusi oma vaba aja sisustamiseks, kuid õpilased kannatavad sageli tegevusetuse käes, sest rühmasisesed tegevused sõltuvad palju kasvatuspedagoogist ja tema pühendumusest, neil pole piisavalt mõtestatud vaba aja veetmise võimalusi ning valikus on vähe erinevaid trenne ja huviringe. Ekspertide sõnul tuleks noortele pakkuda huvitekitavaid ja mõtestatud vaba aja veetmise võimalusi, mis toetaksid nende toimetulekut edaspidises elus. Näiteks programmeerimine, ettevõtlus, autode ja jalgrataste parandamine, robootika, keevitus- ja metallitööd, erinevad treeningud ning tehnika- ja IT-alased huvitegevused jms.

Väikeste kinnise lasteasutust teenust pakkuvate keskuste loomised Eesti eri piirkondades

Teenuse pakkumine väikestest keskustes on ressursikulukam kui suurtes üleriigilistes asutustes, kuna igas hoones tuleb tagada kõigi teenuste kättesaadavus, leida kvalifitseeritud personal ning tasuda keskuse loomise ja toimimise tagamisega seotud kulud. Samas on väikestes keskustes teenuse osutamine tunduvamalt tulemuslikum ning see võimaldab pakkuda teenust individuaalsemalt ja intensiivsemalt – lapsi saab suunata teenusele lähtuvalt nende vanusest, probleemidest ja erivajadustest. Alaealiste õigusrikkujate majutamine kuni kümneliikmelistes rühmades võimaldab paremini keskenduda nende erivajadustele, lahendada nende probleeme ning mõjutada nende käitumist soovitud suunas. Keskuste olemasolu Eesti eri piirkondades toetab ka peretöö läbiviimist, kuna võimalusel saab alaealist paigutada tema kodukohale lähimasse asutusse, mis soodustab nii lapse kui MHK suhtlust lapsevanemate/hooldajatega ning koostööd kohaliku omavalitsusega.

Tulenevalt käesoleva magistritöö kirjutamise ajal tekkinud tähelepanekutest ja analüüsi tulemustest teeb magistritöö autor **ettepaneku** edasist uurimist vajavate teemade osas:

- analüüsida eelnevalt välja toodud meetmeid puudutavaid õigusnorme, et veenduda nende rakendamise võimalikkuses ning vajadusel teha ettepanekuid seadusandluse muutmiseks;
- analüüsida meetmete rakendamiseks vajalikke ressursse ja määrata seeläbi võimalikult täpne ressursikulu iga meetme võimalikul rakendamisel;
- uurida MHK töötajate professionaalsust ja pädevust töötamaks probleemsete alaealistega soodustamiseks nende retsidiivsuse vähendamist.

KOKKUVÕTE

Alaealiste arengu toetamiseks ja edasise antisotsiaalse käitumise vältimiseks suunatakse noori alternatiivina kinnipidamisasutusele ka kinnise lasteasutuse teenusele. Antud magistritöös on keskendunud Maarjamaa Hariduskolleeegiumile, mille näol on tegemist kooliga käitumishäiretega ja kasvatuse eritingumusi vajavatele lastele ning kus tegeletakse noorte õiguskuulekaks kodanikuks kujundamisega. Kahjuks ei anna hetkel Maarjamaa Hariduskolleeegiumis rakendatavad mõjutusmeetmed soovitud tulemusi, kinnise lasteasutuse teenuselt lahkunud noored on koormaks meie vanglasüsteemile ning valdav osa neist alustab tavaühiskonda naastes taas antisotsiaalset käitumist. Ühiskonna turvalisuse tagamise seisukohast on oluline vähendada alaealiste retsidiivsust ja toetada nende kujunemist täisväärtuslikuks ühiskonna liikmeks. Seega tuleneb magistritöö **aktuaalsus** nii kinnistesse lasteasutustesse suunatud noorte retsidiivsusest, mida kinnitavad varasemad kinniste lasteasutuste õpilaste retsidiivsust kajastavad uuringud kui ka dokumendist „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“, mille esmasteks eesmärkideks on korduvkuritegevuse ja alaealiste õigusrikkumiste ennetamine.

Magistritöö **uudsus** seisneb täiendavate meetmete välja selgitamises, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskolleeegiumisse kinnise lasteasutuste teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Magistritöö raames analüüsiti alaealiste õigusrikkumiste ja retsidiivsusega seotud teoreetilisi lähenemisi, rahvusvahelisi standardeid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ja teiste Euroopa Liidu riikide praktikaid alaealiste retsidiivsuse vähendamisel ning viidi läbi intervjuud ekspertide, Maarjamaa Hariduskolleeegiumi töötajate ja õpilaste seas, et leida täiendavaid võimalusi kinnistes lasteasutustes viibivate noorte retsidiivsuse vähendamiseks. Eeltoodust lähtuvalt oli keskseks **uurimisprobleemiks** milliste meetmetega on võimalik vähendada kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust? Magistritöö teemast ja keskest uurimisprobleemist tulenevalt olid **uurimisküsimusteks**: 1) Millised on rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel? 2) Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes Euroopa Liidu riikides? 3) Millised on ekspertide ja kinnise lasteasutuse töötajate hinnangud Maarjamaa Hariduskolleeegiumi retsidiivsust vähendavate meetmete plussidest ja miinustest? 4) Millised on täiendavad võimalused toetada

kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamist tuginedes ekspertide ning Maarjamaa Hariduskollegiumi töötajate ja õpilaste kogemustele?

Magistritöö **eesmärgiks** oli selgitada välja meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust. Eesmärgi saavutamiseks on magistritöös püstitatud viis uurimisülesannet: analüüsida erinevaid teoreetilisi allikaid ning seisukohti noorte retsidiivsuse, antisotsiaalse käitumise, retsidiivsuse riskitegurite ja kuriteoennetuse vallas; koostada uurimismetoodika, määrata eesmärgistatud valimid ja luua poolstruktureeritud intervjuude küsimused, mis toetaksid alaealiste retsidiivsuse tõenäosust vähendavate meetmete leidmist; viia läbi dokumendianalüüs, et anda ülevaade rahvusvahelistest standarditest ning Euroopa Liidu riikides kasutatavatest praktikatest seoses alaealiste õigusrikkujate kohtlemise ja kinniste lasteasutustega; viia läbi intervjuude kvalitatiivne sisuanalüüs, et selgitada välja intervjuueeritavate hinnangul Eesti kontekstis sobilikud retsidiivsuse vähendamise praktikad; teooria ja uuringu tulemuste sünteesi abil esitada meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust.

Empiirilise magistritöö uurimisstrateegiateks valiti **kvalitatiivne uurimisviis** ning kasutatud uurimisinstrumentideks on **dokumendianalüüs ja poolstruktureeritud intervjuud**. Dokumendianalüüsi **eesmärgistatud valimi** moodustasid Euroopa Liidu ja ÜRO rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel ning alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmeid teistes Euroopa Liidu riikides (Saksamaa, Sloveenia, Soome, Holland, Tšehhi, Poola, Rootsi ja Portugal) kajastavad dokumendid. Poolstruktureeritud intervjuude eesmärgistatud valimi moodustasid Maarjamaa Hariduskollegiumi töötajad, kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealised ning valdkonna eksperdid. Andmeanalüüsi meetodina kasutati **kvalitatiivset sisuanalüüsi** ning dokumentide ja poolstruktureeritud intervjuude sisuanalüüsi teostamisel kasutati programmide NVivo 11 Pro ja NVivo 12 Pro abi.

Retsidiivsusteooria kohaselt sooritab isik, kes on oma varasemas elus õigusrikkumistega kokku puutunud, neid suurema tõenäosusega ka tulevikus. Indiviidide antisotsiaalse käitumise saab jagada kaheks: terve elu kestev ja noorukieaga piirduv antisotsiaalne käitumine. Neist viimasega puutuvad oma teismeeas kokku enamus isikuid, ent terve elu kestev antisotsiaalne käitumine esineb vaid väiksemal osal inimgrupist. Nende inimeste antisotsiaalne käitumine on

püsiv ning nad sooritavad õigusrikkumisi kas ühel või teisel viisil igas eluetapis. Taoline käitumisviis saab sageli alguse juba varases lapsepõlves või noorukieas, mille tulemusel kaldub inimene retsidiivsusele ehk alustab oma kriminaalset karjääri. Põhjuseid, miks noor satub kuritegelikule teele on palju ning teda võivad mõjutada nii perekondlikud, hariduslikud, sotsiaalsed, individuaalsed kui ka kogukondlikud riskitegurid. Alaealiste õigusrikkujate taasühiskonnastamiseks rakendatakse kolmanda tasandi ja õigusrikkujakeskset kuriteoennetust, mille eesmärk on indiviidi kriminaalsete kalduvuste mõjutamine vältimaks tema antisotsiaalset käitumist tulevikus.

Rahvusvahelised standardid alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel näevad ette, et alaealiste vangistamist võib kasutada ainult viimase abinõuna juhul kui teised mõjutusvahendid ei ole oma eesmärgi täitnud. Alaealiste resotsialiseerimise toetamiseks võib neid suunata kinnistesse lasteasutustesse, kus noortega tegeletakse individuaalselt ning neile on tagatud võimalused üld- või kutsehariduse omandamiseks ja tugiteenustes osalemiseks. Ka Euroopa Liidu riikides kasutakse alaealiste õigusrikkujate käitumise muutmiseks vabaduskaotuslike meetmete alternatiivina teisi mõjutusmeetmeid ning samuti suunatakse noori nende taasühiskonnastamise eesmärgi kinnistesse lasteasutustesse, kus on neile tagatud juba rahvusvahelistes standardites välja toodud individuaalne lähenemine, võimalused oma õpingute jätkamiseks ning erinevad rehabilitatsiooni- ja mõjutusmeetmed, sealhulgas peretöö ning noore vaimse- ja füüsilise tervise parandamine.

Maarjamaa Hariduskolleegiumisse kinnise lasteasutuste teenusele suunatud alaealiste probleemidele lähenetakse individuaalselt ja neid toetatakse mitmekülgset. Alaealiste õigusrikkujate edasist toimetulekut tavaühiskonnas toetavad õpingute jätkamine, võimalus osaleda erinevates teenustes, teraapiates ja programmides, vaba aja tegevused ning peretöö, mille raames proovitakse muuta kodune keskkond noore jaoks sobivamaks. Maarjamaa Hariduskolleegiumi arengukohtadeks on perepõhiste teenuste vähene kättesaadavus, nõrk koostöö kohalike omavalitsustega, mõtestatud vaba aja tegevuste puudus ning kaadri voolavus ja personali puudulik kvalifikatsioon. Arengukohana toodi välja ka teenuse pakkumist ühes suures kompleksis ning Maarjamaa Hariduskolleegiumi Emajõe õppekeskusesse erinevate vajadustega laste suunamist, mis muudab personali töö komplitseeritumaks. Eelnevatest puudujääkidest tingituna on kinnise lasteasutuse tulemuslikkus alaealiste retsidiivsuse vähendamisel madal.

Magistritöös jõuti teoreetilise käsitluse ja empiirilise uuringuga kogutud andmete sünteesi põhjal **järeldusteni**, et kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste eduka toimetuleku toetamiseks on vaja määrata kindlaks noorte perekondlikud, hariduslikud, sotsiaalsed, individuaalsed ning kogukondlikud riski- ja kaitsetegurid ning vähendada nende mõju läbi mõjutusmeetmete rakendamise ja kaitsetegurite tugevdamise toetudes õigusrikkujakesksele kuriteoennetusele. Alaealised õigusrikkujaid puudutavad rahvusvahelised standardid suunavad riike rakendama noori toetavaid ja resotsialiseerivaid meetmeid, mis toetavad noort tavaühiskonnas toimetulekul ning ka Euroopa riikide suund alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel on rakendada karistusmeetmete asemel aina enam heaolumeetmeid ja toetada noori läbi individuaalse lähenemise. Samuti kattuvad intervjueeritavate poolt antud hinnangud Maarjamaa Hariduskolleegiumis rakendatavate meetmete tugevuste ja puudujääkide osas nii teoreetiliste seisukohtadega, rahvusvaheliste standarditega alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel kui ka alaealiste retsidiivsuse vähendamise meetmetega teistes Euroopa riikides. Valdonna ekspertide, Maarjamaa Hariduskolleegiumi töötajate ja õpilaste ning valdkonna ekspertide kogemustest lähtuvalt aitavad kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsust ennetada noorte turvatunde suurendamine ja kaasamine, paindlik päevaplaan, rohkemate vaba aja tegevuste pakkumine ning kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste sotsiaalse õppimise toetamine.

Magistritöös esitati teoreetiliste seisukohtade, dokumendianalüüsi ja intervjuude tulemuste sünteesi põhjal järgmised **ettepanekud meetmete kujul** kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosuse vähendamiseks:

- järelehoolduse rakendamine;
- kohalike omavalitsuste koostöövõime arendamine;
- personali stabiilsuse ja kvalifikatsiooni tagamine;
- peretöö arendamine;
- riskihindamissüsteemi loomine;
- tagasisidesüsteemi loomine;
- turvalise keskkonna loomine;
- täiendkoolitused alustavale personalile;
- vaba aja veetmise võimaluste arendamine;
- väikeste kinnise lasteasutuse teenust pakkuvate keskuste loomised Eesti eri piirkondades.

Tulenevalt eeltoodust leiti magistritöös **vastused aktuaalsetele uurimisküsimustele** ning sellest tulenevalt täideti ka magistritöö **eesmärk**. Antud magistritöö vajalikkus sisejulgeolekuvaldkonnas seisneb alaealiste korduvkuritegevuse ennetamises ja seeläbi uute kurjategijate pealekasvu vähendamises. Uurimistulemuste põhjal koostatud mõjutusmeetmete rakendamisel **on võimalik vähendada** Maarjamaa Hariduskolleeegiumisse kinnise lasteasutuse teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse tõenäosust.

SUMMARY

Closed child care institution service is provided for the minors whose freedom has been restricted by the court. The aim of the service is to support the development of the child and his/her coping with the ordinary society. Unfortunately, previous studies have shown that closed child care institutions have little effect to the prevention of the recidivism and that the minors leaving the institutions will be an additional burden to Estonian prison system as they continue their criminal life. It is known that persons who start their criminal career as minors continue the similar career also in their adulthood. Thesis bases on the statement that the resocialisation of young criminals reduces recidivism and ensures the security of the society. The problem of the thesis is the following: what measures can reduce the recidivism of minors sent to the closed child care institutions service?

Research questions of the thesis are the following: 1) What international standards are applied in the treatment of the minors? 2) What kind of measures are used in other European states in reducing the recidivism of minors? 3) What are the evaluations of the experts and personell of Maarjamaa Hariduskolleegium about the pluses and minuses of the measures used in reducing the recidivism? 4) What are the additional solutions to reduce recidivism of minors considering the experience of the experts as well as the employees and students of Maarjamaa Hariduskolleegium?

Aim of the thesis is to find out the measures appropriate for reducing the probability of recidivism of minors sent to the closed child care institution service at the Maarjamaa Hariduskolleegium. Research strategy is qualitative analyse and research instrument is document analyses and semi-structured interview. As a conclusion ten measures were provided for reducing the recidivism of the minors sent to the closed child care institution service: application of aftercare; development of the cooperation of local goverments; ensuring the stability and qualification of the personell; development of the family work; establishing the risk assessment system; development of the feedback system; creating a secure environment; in-service trainings for the new personell; development of the leisure opportunities; establishing small closed child care institutions in different regions of Estonia.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Ahven, A., Leps, A., Tammiste, B., Salla, J., Tamm, K., Kraas, K., Tüllinen, K., Kaldur, K. K., Kruusmaa, K-C., Lindsalu, P., Rohtla, R., Solodov, S. & Kõiv, T., 2016. *Kuritegevus Eestis 2015*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Ahven, A., Kruusmaa, K-C., Leps, A., Tamm, K., Tammiste, B., Tüllinen, K., Solodov, S. & Söö, M-L., 2017. *Kuritegevus Eestis 2016*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Ahven, A., Kruusmaa, K-C., Leps, A. & Tamm, K. 2018. *Kuritegevus Eestis 2017*. Tallinn: Justiitsministeerium. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf [19.03.2018].

Ahven, Salla & Vahtrus. 2010. *Retsidiivsus Eestis*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Aimre, I. 2013. *Sotsioloogia*. Neljas tükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Alexandresson, L., Järg, R., Kiljako, A., Mertens, P., 2002. *Kuidas ennetada kuritegevust kohaliku omavalitsuse tasandil. Praktilisele kogemusele tuginev käsiraamat*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Andresen, M.A. & Jenion, G.W., 2008. Crime Prevention and the Science of Where People Are. *Policy Review*, 19(2), pp.164-180.

Andersson, S., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Sweden*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_sweden1.pdf [Kasutatud 01.12.2017].

Altmäe, E., 2015. *Retsidiivsust mõjutavad tegurid valitud kuriteoliikide näitel*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Auväärt, L. 1999. *Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses*. 2, täiendatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J.A. & Visher, C.A., 1986. *Criminal Careers and "Career Criminals". Volume 2*. Washington, D.C: National Academy Press.

Blumstein, A. & Cohen, J., 1987. Characterizing criminal careers. *Science*, 237(4818), pp. 985-991.

Blokland, A. and Palmen, H., 2012. Criminal career patterns. *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood: Explanation, prevention and punishment*, pp.13-50.

Bormann, C., 2017. *Alaealiste kohaldatavad karistused ja mõjutusvahendid Eestis ja Euroopas*. Magistritöö, Tallinn: Tartu Ülikool.

Brame, R., Bushway, S.D. & Kurlychek, M.C., 2006. Scarlet letters and recidivism: Does an old criminal record predict future offending?. *Criminology & Public Policy*, 5(3), pp. 483-504. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.albany.edu/bushway_research/publications/Kurlychek_et_al_2006.pdf [Kasutatud 29.11.2017].

Brantingham, P.J. & Faust, F.L., 1976. A conceptual model of crime prevention. *NPPA Journal*, 22(3), pp. 284-296.

Carvalho, M. J. L. D., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Portugal*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_portugal1.pdf [Kasutatud 01.12.2017].

Caspi, A., Moffit, T., Rutter, M. & Silva, P., 2002. *Sex Differences in Antisocial Behaviour. Conduct Disorder, Delinquency, and Violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge: Cambridge University Press.

Centrum, R. & Doubravova, D., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Czech Republic*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_czech1.pdf [Kasutatud 30.11.2017].

Chavez, R. & Dawe, S., 2007. International research and trends in education and training provision in correctional settings. *Vocational education and training for adult prisoners and offenders in Australia: Research readings*, pp. 19-33 [Võrgumaterjal] Leitav: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED499730.pdf#page=21> [17.02.2018].

Cherney, A., Sutton, A. & White, R., 2014. *Crime Prevention: Principles, Perspectives and Practices*. Cambridge University Press.

Christle, C.A., Jolivette, K. and Nelson, C.M., 2005. Breaking the School to Prison Pipeline: Identifying School Risk and Protective Factors for Youth Delinquency. *EXCEPTIONALITY*, 13(2), pp.69-88. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.populationmedicine.org/sites/default/files/inlinefiles/School%20to%20Prison%20Pipeline.pdf> [Kasutatud 01.05.2018]

Clarke, R.V.G. ed., 1997. *Situational crime prevention* (pp. 53-70). Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Coie, J., Herrenkohl, T.I., Keenan, K., Loeber, R., Petechuk, D., Tremblay, R.E. and Wasserman, G.A., 2003. Risk and protective factors of child delinquency. *Child Delinquency Bulletin Series*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pdfs.semanticscholar.org/c57e/6797bfad46ac618dbe5cb747f41912f138e9.pdf> [Kasutatud 02.05.2018]

Council of Europe & European Union, 2010. *Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf [Kasutatud 09.01.2018].

Cullen, F.T., Benson, M.L. & Makarios, M.D., 2012. Developmental and life-course theories of offending. *The Oxford handbook of crime prevention*, pp.23-45.

Demuth, S. & Brown, S.L., 2004. Family Structure, Family Processes, and Adolescent Delinquency: The Significance of Parental Absence Versus Parental Gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41(1), pp.58-81. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.5894&rep=rep1&type=pdf> [Kasutatud 29.04.2018]

Dishion, T.J. & Loeber, R., 1987. Antisocial and delinquent youths: Methods for their early identification. *Psychological Bulletin*, 94, pp. 68-99.

Doreleijers, T.A., Lodewijks, H.P. & Ruiter, C.D., 2010. The Impact of Protective Factors in Desistance From Violent Reoffending: A Study in Three Samples of Adolescent Offenders. *Journal of interpersonal violence*, 25(3), pp.568-587. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/Corine_De_Ruiter2/publication/26653894_The_Impact_of_Protective_Factors_in_Desistance_From_Violent_Reoffending_A_Study_in_Three_Samples_of_Adolescent_Offenders/links/0e0491c900b89a95967e540d.pdf [Kasutatud 01.05.2018]

Dünkel, F., 2006. *Juvenile justice in Germany: Between welfare and justice*. In International handbook of juvenile justice (pp. 225-262). Springer Netherlands.

Alexandresson, L., Järg, R., Kiljako, A., Mertens, P., 2002. *Kuidas ennetada kuritegevust kohaliku omavalitsuse tasandil. Praktilisele kogemusele tuginev käsiraamat*. Kuressaare: G. Trükk OÜ.

Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit (2010). Riigikontroll.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee, 2006. *Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal "Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus"*. Euroopa Liidu Teataja, nr 110, lk 75 –82. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52006IE0414> [Kasutatud 09.01.2018].

Euroopa Parlament, 2007. *Euroopa Parlamendi 21. juuni 2007. aasta resolutsioon alaealiste kuritegevuse ning naiste, perekonna ja ühiskonna rolli kohta*. Euroopa Liidu Teataja, nr 146, lk 344—353. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0212+0+DOC+XML+V0//ET> [Kasutatud 09.01.2018].

Farrington, D.P., 1983. *Offending from 10 to 25 years of age*. Prospective studies of crime and delinquency, (2), pp. 17-37.

Farrington, D.P., 1992. *Criminal Career research in the United Kingdom*. Brit. J. Criminology, 32 (4). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pdfs.semanticscholar.org/6998/316bd90fec6218f571523df19a49dba99618.pdf> [Kasutatud 08.09.2017].

Farrington, D.P. & Murray, J., 2010. Risk factors for conduct disorder and delinquency: key findings from longitudinal studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(10), pp.633-642. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674371005501003> [Kasutatud 01.05.2018]

Farrington, D.P. and Welsh, B., 2007. *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*. Oxford University Press on Demand.

Farrington, D.P., Loeber, R. & Ttofi, M.M., 2012. Risk and protective factors for offending. *The Oxford handbook of crime prevention*, pp.46-69.

Farrington, D.P. & Zara, G., 2016. Criminal recidivism: explanation, prediction and prevention. *Psicologia & Giustizia*, 17(1).

Fergusson, D., Swain-Campbell, N. & Horwood, J., 2004. How does childhood economic disadvantage lead to crime?. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(5), pp.956-966.

Fitzgerald, L., Heard, E. & Mutch, A., 2017. Using Applied Theater in Primary, Secondary, and Tertiary Prevention of Intimate Partner Violence: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, p.1524838017750157. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1524838017750157> [Kasutatud 01.05.2018]

Flick, U., 2009. *An introduction to qualitative research*. Sage.

Francis, B., Soothill, K. and Piquero, A.R., 2007. Estimation issues and generational changes in modeling criminal career length. *Crime & Delinquency*, 53(1), pp.84-105. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011128706294441> [Kasutatud 02.05.2018]

Garbarino, S. and Holland, J., 2009. *Quantitative and Qualitative Methods in Impact Evaluation and Measuring Results*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.betterevaluation.org/sites/default/files/EIRS4.pdf> [Kasutatud 05.05.2018]

Gendreau, P., Goggin, C. and Little, T., 1996. Meta-Analysis of the Predictors of Adult Offender Recidivism: What Works!. *Criminology*, 34(4), pp. 575-607. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://www.gwern.net/docs/iq/1996-gendreau.pdf> [Kasutatud 29.11.2017].

Golafshani, N., 2003. Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 8(4), pp.597-607. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://brainmass.com/file/1585140/Understanding+Reliability+and+Validity+in+Qualitative+Research..pdf> [Kasutatud 06.05.2018]

Graham, J. & Bennet, T. 1998. *Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas*. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu.

Grzywa-Holten, J., Horsfield, P., Păroşanu, A. & Pruin, I. 2014. *Alternatives To Custody For Young Offenders And The Influence Of Foster Care In European Juvenile Justice* [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/comparative_report_alternatives_to_custody_for_young_offenders.pdf [Kasutatud 01.12.2017],

Hanson, R.K., 2002. *Recidivism and age: Follow-up data from 4,673 sexual offenders*. *Journal of interpersonal violence*, 17(10), pp. 1046-1062. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/RKarl_Hanson/publication/258152749_Recidivism_and_Age_Follow-Up_Data_From_4673_Sexual_Offenders/links/0deec539cf0a0bf788000000.pdf [Kasutatud 19.09.2017].

Hanson, R.K. & Bussiere, M.T., 1998. Predicting relapse: a meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of consulting and clinical psychology*, 66(2), p.348. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.childabuseroyalcommission.gov.au/sites/default/files/EXH.015.022.0031.pdf> [Kasutatud 29.11.2017].

Haridus- ja Teadusministeerium, 2012. Kaagvere erikooli arengukava 2012-2018. Kaagvere: Kaagvere erikool. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.mhk.edu.ee/images/Failid/Arengukava_MHK.pdf [Kasutatud 11.01.2018].

Haridus- ja Teadusministeerium, 2011. *Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Hazelzet, M. & Liefwaard, T., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Netherlands*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_netherlands1.pdf [Kasutatud 30.11.2017].

Hilborn, J. 2007. *Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest*. Tallinn: Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika osakond.

Hill, K.G., Howell, J.C., Hawkins, J.D. and Battin-Pearson, S.R., 1999. Childhood risk factors for adolescent gang membership: Results from the Seattle Social Development Project. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36(3), pp.300-322. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/J_Hawkins/publication/23759508_Childhood_Risk_Factors_for_Adolescent_Gang_Membership_Results_from_the_Seattle_Social_Development_Project/links/0046352965ea1b9464000000/Childhood-Risk-Factors-for-Adolescent-Gang-Membership-Results-from-the-Seattle-Social-Development-Project.pdf [Kasutatud 01.05.2018]

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Medicina.

Hoepfl, M.C., 1997. Choosing Qualitative Research: A Primer for Technology Education Researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1). [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.bwgriffin.com/gsu/courses/edur7130/readings/hoepfl_qual_research.pdf [Kasutatud 05.05.2018]

Hollander, A. & Tärnfalk, M., 2007. Juvenile crime and the justice system in Sweden. *Youth Justice and Child Protection*, pp. 90-103.

Hänni, S., 2010. *Kasvatuse eritingumusi vajavate õpilaste kooli puudutava dokumentat-siooni analüüs*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Justiitsministeerium, 2006. *Viru Vangla moodustamine ja põhimäärus*. RTL 2006, 49, 893.

Justiitsministeerium, 2008. *Täitmisplaan*. RTL 2008, 29, 424.

Justiitsministeerium, 2014. Kuritegude arv on eelmise aastaga võrreldes kerges languses. *Postimees*, 9. mai. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.just.ee/et/uudised/kuritegude-arv-eelmise-aastaga-vorreldes-kerget-languses> [Kasutatud 20.03.2018].

KESA-Mauritius. 2007. *Retsidiivsus. Uuring korduvalt kriminaalkorras vabadusekaotusega karistatud noormeeste, vanuses 16-24, retsidiivsuse mõjuteguritest Eestis*. Tallinn: Kuriteoennetuse Sihtasutus.

Kidron, A., 2007. *Uurija käsiraamat: mis ja milleks? Kuidas? Mis meetodil?: teadus-ja rakendusuuringuist psühholoogias*. Mondo.

Kooskora, E., 2012. *Tütarlaste kriminaalne karjäär ja resotsialiseerumist mõjutavad tegurid Kaagvere erikooli näitel*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kraam, S., 2017. *Eneseteadustus-uuring alaealiste delinkventse käitumise levimusest ja latentsusest Lõuna-Eestis*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, vastu võetud Riigikogu otsusega 09.06.2010, jõustunud 16.06.2010-RT III 2010, 26, 51.

Kubrin, C.E. & Stewart, E.A., 2006. Predicting Who Reoffends: The Neglected Role of Neighborhood Context in Recidivism Studies. *Criminology*, 44(1), pp. 165-198.

Laherand, M.L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk..

Laine, M. 1997. *Sissejuhatuse kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.

Lamberti, J.S., 2007. *Understanding and preventing criminal recidivism among adults with psychotic disorders*. *Psychiatric Services*, 58(6), pp. 773-781. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://ps.psychiatryonline.org/doi/pdf/10.1176/ps.2007.58.6.773> [Kasutatud 19.09.2017].

Lappi-Seppälä, T., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Finland*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_finland1.pdf [Kasutatud 29.11.2017].

Lappi-Seppälä, T., 2006. *Finland: A model of tolerance*. *Comparative Youth Justice. Critical Issues*. London: Sage, pp. 177-195.

Lobjak, O., 2013. *Kriminaalhooldusaluste retsidiivsus ja retsidiivsususe riskitegurid, Rapla maakonna näitel*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Kollamaa Rander, K., Luuk, A., Luuk, H., Luuk, K., Sova, H. & Tiko, A., 2014. *Kinnises asutuses viibivate laste kognitiivsete ja isiksuslike omaduste ning vaimse tervise, sõltuvuskäitumise ja sotsiaalse tausta uuringu lõpparuanne*. Justiitsministeerium. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/loplik_aruanne_luhi_1.pdf [Kasutatud 20.03.2018].

Maarjamaa Hariduskolleeegium, 2017a. *Sotsiaalne rehabilitatsiooniteenus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.mhk.edu.ee/index.php/rehabilitatsioon/sotsiaalne-rehabilitatsiooniteenus> [Kasutatud 11.01.2018].

Maarjamaa Hariduskolleegium, 2017c. *Maarjamaa Hariduskolleegiumi eraldusruumi kasutamise ja paigutamise kord*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.mhk.edu.ee/images/Failid/Kodukord/Eraldusruumi_paigutamise_kord_27_01_2017_-1.pdf [Kasutatud 11.01.2018].

Maarjamaa Hariduskolleegium, 2018a. *Maarjamaa Hariduskolleegiumi õpilaste tunnustamine* (2018). [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.mhk.edu.ee/images/Failid/Kodukord/pilaste_tunnustamine_ja_mjutamine.pdf [Kasutatud 02.04.2018]

Maarjamaa Hariduskolleegium, 2018b. *Maarjamaa Hariduskolleegiumi kodukord*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.mhk.edu.ee/index.php/dokumendid/kodukord> [Kasutatud 11.01.2018].

MacKenzie, D.L., 2012. Preventing future criminal activities of delinquents and offenders. *The Oxford handbook of crime prevention*, pp.466-486.

Maltz, M.D., 1984. *Recidivism*. Michael Maltz.

Markina, A. & Žarkovski, B., 2014. *Laste hälbiv käitumine Eestis*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Mendel, R.A., 2000. *Less Hype, More Help: Reducing Juvenile Crime, What Works-And What Doesn't*. DIANE Publishing. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.aypf.org/publications/mendel/MendelRep.pdf> [Kasutatud 13.09.2017].

Zimmerman, G.M. & Messner, S.F., 2010. Neighborhood Context and the Gender Gap in Adolescent Violent Crime. *Am Sociol Rev*, 75(6), pp. 958-980. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/Gregory_Zimmerman4/publication/51254192_Neighborhood_Context_and_the_Gender_Gap_in_Adolescent_Violent_Crime/links/5429efa60cf277d58e8701b7/Neighborhood-Context-and-the-Gender-Gap-in-Adolescent-Violent-Crime.pdf [Kasutatud 01.05.2018]

Moffitt, T.E., 1993. *Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy*. *Psychological review*, 100(4), p.674-701.

Noorkõiv, M.V., 2016. *Kodukülastuse funktsioon erikooli kasvatusüsteemis*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool,

Paal, V., 2012. *Alaealiste kuritegevuse ennetamine Eestis ja selle efektiivsus*. Magistritöö, Tallinn: Tartu Ülikool.

Patterson, G.R., 1995. Coercion as a basis for early age of onset for arrest. *Coercion and punishment in long-term perspectives*, pp.81-105.

Payne, J., 2007. *Recidivism in Australia: Findings and future research*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://jpo.wrlc.org/bitstream/handle/11204/3107/Recidivism%20in%20Australia_Findings%20and%20Future%20Research.pdf?sequence=3 [Kasutatud 19.09.2017].

Pitts, J., 1999. *Working with young offenders*. In *Working with Young Offenders*. Macmillan Education UK.

Prelić, D. M., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Slovenia*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_slovenia1.pdf [Kasutatud 30.11.2017].

Pruin, I., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Germany*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_germany1.pdf [Kasutatud 30.11.2017].

Raska, E., 2002. *Kriminoloogia: sissejuhatus ainesse*. Juura.

Rits, B., 2009. *Alaealiste kuritegevuse ennetamise tulemuslikkus Eesti erikoolide näitel*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Rääsk, A., 2015. *Sotsiaalpedagoogiline lähenemine töös probleemidesse sattunud noortega rahvusvahelise kirjanduse põhjal*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Quinsey, V.L., Skilling, T.A., Lalumière, M.L. & Craig, W.M., 2004. *Juvenile delinquency: Understanding the origins of individual differences*. American Psychological Association.

Saar, J., 2003. *Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eestis 1985-1999 longituuduurimuse andmetel)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Saksing, R., 2015. *Alaealiste õigusrikkujate erikoolis kohtlemise hetkeseis ja selle võrdlus 20 aasta taguse ajaga. Autoetnograafiline uurimus*. Bakalaureuse töö, Tartu: Ühiskonnateaduste instituut, Tartu Ülikool.

Salla, J., 2017. Jako Salla: kaks sisse ja Kaagverre! *Postimees*, 17. september. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://arvamus.postimees.ee/4244783/jako-salla-kaks-sisse-ja-kaagverre> [Kasutatud 19.09.2017].

Salla, K.A., 2011. *Noorte subkultuur erikoolis kui totaalses asutuses*. Magistritöö, Tallinn: Tallinna Ülikool.

Salla, K.A. & Tamm, K., 2008. *Mõjutusvahendite kasutamine erikoolides*. Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika osakond.

Shader, M., 2001. *Risk factors for delinquency: An overview*. US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://attendhead2toe.com/wp-content/uploads/2013/04/39-Cradle-to-Cell-Risk-Factors-Leading-to-Juvenile-Incarceration-Handout-4.pdf> [Kasutatud 01.05.2018]

Smith, C.A. and Stern, S.B., 1997. Delinquency and antisocial behavior: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review*, 71(3), pp.382-420. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.jstor.org/stable/30012625?seq=1#page_scan_tab_contents [Kasutatud 29.04.2018]

Sotsiaalkindlustusamet, 2017. Kinnise lasteasutuse teenus. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/kinnise-lasteasutuse-teenus> [Kasutatud 21.03.2018].

Stańdo-Kawecka, B., 2014. *Alternatives to custody for youth offenders. National report on juvenile justice trends. Poland.* [Võrgumaterjal] http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_poland1.pdf [Kasutatud 01.12.2017].

Steven P. Lab, 2014. *Crime Prevention: Approaches, practices, and evaluations.* Amsterdam: Anderson.

Thornberry, T. & Krohn, M. D., 2000. The Self-Report method for Measuring Delinquency and Crime. In: J. Reno, D. Marcus, M. Leary & J. E. Samuela, eds. *Criminal Justice 2000. Measurement and Analyses of Crime and Justice.* Washington: U.S Department of Justice Office of Justice Programs, Volume 4, pp. 33-84. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.researchgate.net/profile/Marvin_Krohn/publication/237571868_The_Self-Report_Method_for_Measuring_Delinquency_and_Crime/links/02e7e526faeb007130000000.pdf [Kasutatud 20.03.2017]

Tilley, N. ed., 2002. *Evaluation for crime prevention (Vol. 12).* Monsey: Criminal Justice Press.

Tärn, J., 2015. *Vägivaldse käitumise sagedase esinemise kohad ja liigid kasvatamise eritingumusi vajavate õpilaste hinnangul.* Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Vabariigi Valitsus, 2006. *Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009.* [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.naabrivalve.ee/documents/Uudised/Kuritegevuse_arengukava_seminari.pdf [Kasutatud 11.01.2018].

Viru, A., 1993. Teadustöö alused. Tartu: Tartu Ülikooli.

Voronkova, N., 2013. *Alaealiste süütegude eest kohaldatavate mõjutusvahendite rakendamine.* Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Õigusaktid

Karistusseadustik (2018). RT I 2001, 61, 364.

Maarjamaa Hariduskolleegium, 2015. *Maarjamaa Hariduskolleegiumi põhimäärus*. RT I, 20.02.2018, 38.

Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (2008). The Committee of Ministers of the Council of Europe.

Recommendation of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. (2003). The Committee of Ministers of the Council of Europe.

Sotsiaalhoolekande seadus (2018). RT I, 30.12.2015, 5.

United Nations General Assembly, 1990a. *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)*. A/RES/45/112.

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (1990). United Nations General Assembly.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") (1985). United Nations General Assembly.

Vangistusseadus (2000).

ÜRO Lapse õiguste konventsioon (1991).

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimused ekspertidele

1. Kuidas hindate alaealiste kuritegevuse, sh korduvkuritegevuse, hetkeolukorda Eestis?
2. Milline roll on teie arvates erikoolil noorte retsidiivsusega võitlemisel?
3. Milliseid meetmeid kasutatakse alaealiste retsidiivsuse vähendamiseks teistes riikides ja kas neid on võimalik rakendada ka Eestis?
4. Milliseid peamisi meetmeid kasutatakse praegu Maarjamaa Hariduskollegiumis noorte retsidiivsuse vähendamiseks?
5. Millised on teie hinnangul eelnevalt väljatoodud meetmete plussid ja miinused?
6. Milline on teie hinnang sellele, kas ja kuivõrd vastab erikooli tegelik olukord sellele, mis see peaks või võiks olla?
7. Milliste täiendavate meetmete abil on teie arvates võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskollegiumis õppivate noorte retsidiivsust?

Lisa 2. Poolstuktureeritud intervjuu küsimused MHK õpilastele

1. Palun rääkige mulle natuke endast – vanus, klass, varasem kool ja elukoht.
2. Millal puutusite esimest korda kokku õigusrikkumistega?
3. Kui vanalt ja mis põhjustel sattusite Maarjamaa Hariduskolleegiumi?
4. Palun kirjeldage oma õpinguid Maarjamaa Hariduskolleegiumis.
5. Kas te tunnete end Maarjamaa Hariduskolleegiumis hästi ja turvaliselt? Mis seda tunnet tekitab/ei tekita?
6. Millised on teie suhted Maarjamaa Hariduskolleegiumi töötajatega?
7. Kas on midagi, millest te erikoolis puudust tunnete? Kui jah, siis millest?
8. Millised on teie suhted oma perega hetkel Maarjamaa Hariduskolleegiumis viibides?
9. Millised on teie plaanid peale erikoolist lahkumist?
10. Mis aitaks teil Maarjamaa Hariduskolleegiumis paremini õppida, enda probleemidele lahendusi leida, perega hästi läbi saada ning mis toetaks teid õpingute jätkamisel?
11. Mis aitaks teie arvates erikooli suunatud noortel edaspidi õigusrikkumisi vältida?

Lisa 3. Poolstuktureeritud intervjuu küsimused MHK töötajatele

1. Milline roll on teie arvates erikoolil noorte retsidiivusega võitlemisel?
2. Kuidas noored end teie arvates Maarjamaa Hariduskolleegiumis tunnevad?
3. Mida tehakse Maarjamaa Hariduskolleegiumis õpilaste toetamiseks õppe- ja kasvatustöös ning järelevalves?
4. Mida tehakse Maarjamaa Hariduskolleegiumis õpilaste toetamiseks töös perega, tugiteenustes ja mujal?
5. Millised on teie hinnangul eelnevalt kirjeldatud tegevuste plussid ja miinused?
6. Kas ja millest Maarjamaa Hariduskolleegiumis õppivad noored teie arvates puudust tunnevad?
7. Mida peaks teie hinnangul olema erikoolis rohkem või mis peaks olema teistmoodi, et lapsi paremini mõjutada?
8. Mis aitaks teie arvates vähendada Maarjamaa Hariduskolleegiumis õppivate noorte retsidiivsust?

Lisa 4. Lapsevanema nõusoleku vorm õpilase intervjueerimiseks

Tere,

Minu nimi on Katre Tamp ja ma õpin Sisekaitseakadeemias sisejulgeoleku magistriõppe II kursusel. Õpingute raames kirjutan magistritööd „Maarjamaa Hariduskolleegeiumisse kinnise lasteasutuste teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine“. Magistritöö eesmärk on selgitada välja meetmed, mille rakendamisel on võimalik vähendada Maarjamaa Hariduskolleegeiumisse kinnise lasteasutuste teenusele suunatud alaealiste retsidiivsust ehk korduvkuritegevust. Selle raames viiakse läbi ka intervjuud ekspertide, Maarjamaa Hariduskolleegeiumi personali ja õpilaste seas.

Õpilastega viiakse intervjuud läbi koolis ning intervjuu kestus on umbes 60 minutit. Intervjuu raames räägitakse õpilase lapseõlvest (kodukoht, kool, pere, sõbrad ja tuttavad), esimestest õigusrikkumistest ja Maarjamaa Hariduskolleegeiumi sattumisest, õpingutest Maarjamaa Hariduskolleegeiumis ning sellest, kuidas noor end praeguses koolis tunneb – kas ta tunneb end koolis hästi ja turvaliselt, millised on tema suhted töötajatega ning kas on midagi, millest ta koolis puudust tunneb. Lisaks räägitakse ka sellest, millised on noore plaanid peale Maarjamaa Hariduskolleegeiumist lahkumist (edasised õpingud, tulevane töökoht jms). Kogu intervjuu lindistatakse ja transkribeeritakse hiljem.

Oleksin väga tänulik, kui te annaksite nõusoleku mul teie lapsega vestelda. Maarjamaa Hariduskolleegeiumi õpilaste intervjueerimine aitab mul mõista noorte endi seisukohti ja ettepanekuid ning läbi nende leida viise sealsete õpilaste heaolu suurendamiseks ja edasise toimetuleku toetamiseks.

Lisainfo: *magistritöö autori e-mail ja telefoni number*

Mina, _____ (*lapsevanema/ hooldaja nimi*), annan nõusoleku Maarjamaa Hariduskolleegeiumi õpilasel _____ (*lapse nimi*) osaleda magistritöö „Kinnise lasteasutuste teenusele suunatud alaealiste retsidiivsuse vähendamine“ raames läbi viidaval intervjuul.

_____
Lapsevanema/hooldaja allkiri ning kuupäev

Lisa 5. Dokumentide (rahvusvahelised standardid) sisuanalüüsi kodeerimine

Name	Files	References	Created On	Created By	Modified On	Modified By
Kinnised lasteasutused		0	05.05.2018 21:35	K.T	05.05.2018 21:35	K.T
Asutuse töökorraldus		0	03.05.2018 15:25	K.T	03.05.2018 15:25	K.T
Noorte kaasamine		3	03.05.2018 15:25	K.T	03.05.2018 15:57	K.T
Rõhk ennetustegevusele		2	03.05.2018 16:00	K.T	03.05.2018 16:01	K.T
Distipliini ja korra tagamine		0	03.05.2018 15:31	K.T	03.05.2018 15:55	K.T
Füüsilise- ja vaimse vägivalga keeld		1	03.05.2018 15:31	K.T	03.05.2018 15:31	K.T
Liigse karistamise vältimine		1	03.05.2018 15:28	K.T	03.05.2018 15:28	K.T
Vältida ohtu endale ja teistele		2	03.05.2018 15:56	K.T	03.05.2018 15:56	K.T
Füüsiline keskkond		0	03.05.2018 15:50	K.T	03.05.2018 15:50	K.T
Piirkonnapõhisus		1	03.05.2018 15:53	K.T	03.05.2018 15:53	K.T
Väikesed asutused		1	03.05.2018 15:54	K.T	03.05.2018 15:54	K.T
Personal		0	03.05.2018 15:24	K.T	03.05.2018 15:24	K.T
Kvalifikatsiooni tagamine		2	03.05.2018 15:24	K.T	03.05.2018 15:36	K.T
Põhiõigused		0	03.05.2018 15:33	K.T	03.05.2018 15:33	K.T
Heaolu tagamine		3	03.05.2018 15:33	K.T	03.05.2018 15:48	K.T
Keeld last sundida		1	03.05.2018 15:46	K.T	03.05.2018 15:46	K.T
Põhiseaduslike õiguste tagamine		5	03.05.2018 15:39	K.T	03.05.2018 15:49	K.T
Võrdne kohtlemine		3	03.05.2018 15:44	K.T	03.05.2018 15:59	K.T
Vaimne keskkond		0	03.05.2018 15:32	K.T	03.05.2018 15:32	K.T
Turvatunde tagamine		2	03.05.2018 15:32	K.T	03.05.2018 15:44	K.T
Mõjutusmeetmed kinnistes lasteasutustes		0	05.05.2018 21:34	K.T	05.05.2018 21:34	K.T
Hariduse omandamine		0	03.05.2018 15:30	K.T	03.05.2018 15:30	K.T
Õigus hariduse omandamisele		4	03.05.2018 15:32	K.T	03.05.2018 15:57	K.T
Individuaalne lähenemine		0	03.05.2018 15:23	K.T	03.05.2018 15:23	K.T
Individuaalne ennetusplan		1	03.05.2018 15:23	K.T	03.05.2018 15:24	K.T
Individaalsuse lähenemise tagamine		4	03.05.2018 15:35	K.T	03.05.2018 15:55	K.T
Riskihindamine		1	03.05.2018 15:36	K.T	03.05.2018 15:36	K.T
Teenused, teraapiad, programmid		0	03.05.2018 15:27	K.T	03.05.2018 15:27	K.T
Arengu toetamine		2	03.05.2018 15:27	K.T	03.05.2018 15:59	K.T
Sotsiaalsete oskuste õpetamine		2	03.05.2018 15:40	K.T	03.05.2018 17:24	K.T
Sõtuvuravi		1	03.05.2018 15:51	K.T	03.05.2018 15:51	K.T
Taasühiskonnastamine		3	03.05.2018 15:37	K.T	03.05.2018 15:53	K.T
Töö peredega		0	03.05.2018 15:22	K.T	03.05.2018 15:22	K.T
Peretöö		1	03.05.2018 15:26	K.T	03.05.2018 15:26	K.T
Programmid lapsevanematele		2	03.05.2018 15:23	K.T	03.05.2018 15:35	K.T
Töötamine		0	03.05.2018 15:45	K.T	03.05.2018 15:45	K.T
Õigus töötamiseks		1	03.05.2018 15:45	K.T	03.05.2018 17:10	K.T
Vaba aja tegevused		0	03.05.2018 15:52	K.T	03.05.2018 15:52	K.T
Huvitegevused		1	03.05.2018 15:52	K.T	03.05.2018 17:13	K.T
Sportimisvõimalused		1	03.05.2018 15:52	K.T	03.05.2018 17:13	K.T
Üldised mõjutusmeetmed		0	03.05.2018 15:30	K.T	05.05.2018 21:34	K.T
Kinnipidamisasutus kui viimane abinõu		7	03.05.2018 15:29	K.T	04.05.2018 11:36	K.T
Lühiajalised karistused		2	03.05.2018 15:42	K.T	03.05.2018 15:47	K.T
Noored eraldi täiskasvanutest		2	03.05.2018 15:30	K.T	03.05.2018 15:37	K.T
Taastava õiguse rakendamine		3	03.05.2018 15:38	K.T	03.05.2018 15:57	K.T
Vastavad noore insitutsioonid		1	03.05.2018 15:50	K.T	04.05.2018 11:57	K.T
Üldised suunad		0	03.05.2018 15:40	K.T	03.05.2018 15:40	K.T
Euroopa Liidu ühine strateegia		2	03.05.2018 15:40	K.T	04.05.2018 12:32	K.T

Joonis 3. Kodeerimine programmis NVivo 12 Pro, ekraanipilt 1 (autori koostatud)

Lisa 6. Dokumendianalüüsi (EU riikide praktikad) sisuanalüüsi kodeerimine

Name	Files	References	Created On	Created By	Modified On	Modified By
Karistusliku meetme puudumine		0	04.05.2018 21:42	K.T	04.05.2018 21:43	K.T
Portugal		1	04.05.2018 21:43	K.T	04.05.2018 21:45	K.T
Kinnipidamisasutused		0	04.05.2018 20:00	K.T	05.05.2018 13:03	K.T
Spetsiaalsed noortevanglad		0	04.05.2018 20:00	K.T	04.05.2018 21:40	K.T
Saksamaa		1	04.05.2018 21:39	K.T	04.05.2018 21:39	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 22:03	K.T	04.05.2018 22:03	K.T
Soome		1	04.05.2018 22:07	K.T	04.05.2018 22:07	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:34	K.T	04.05.2018 22:35	K.T
Tavavangla		0	04.05.2018 21:39	K.T	04.05.2018 21:39	K.T
Portugal		1	04.05.2018 21:39	K.T	04.05.2018 21:39	K.T
Tavavangla noorteosakond		0	04.05.2018 22:36	K.T	05.05.2018 13:06	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:36	K.T	04.05.2018 22:36	K.T
Kinnised lasteasutused		0	04.05.2018 22:11	K.T	04.05.2018 22:11	K.T
Spetsiaalne väljaõpe töötajatele		0	04.05.2018 22:26	K.T	04.05.2018 22:26	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:26	K.T	04.05.2018 22:26	K.T
Suunatakse määramata ajaks		0	05.05.2018 10:58	K.T	05.05.2018 10:58	K.T
Poola		1	05.05.2018 10:58	K.T	05.05.2018 10:58	K.T
Sloveenia		1	05.05.2018 11:00	K.T	05.05.2018 11:00	K.T
Väikesed asutused		0	04.05.2018 22:12	K.T	04.05.2018 23:11	K.T
Portugal		1	05.05.2018 11:01	K.T	05.05.2018 11:01	K.T
Soome		1	04.05.2018 23:11	K.T	04.05.2018 23:11	K.T
Kinniste lasteasutuste mõjutusmeetmed		0	04.05.2018 20:19	K.T	05.05.2018 13:59	K.T
Hariduse omandamine		0	04.05.2018 19:49	K.T	04.05.2018 20:03	K.T
Holland		1	04.05.2018 22:19	K.T	04.05.2018 22:19	K.T
Poola		1	04.05.2018 22:43	K.T	04.05.2018 22:45	K.T
Portugal		1	04.05.2018 21:19	K.T	04.05.2018 21:24	K.T
Rootsi		1	04.05.2018 22:52	K.T	04.05.2018 22:53	K.T
Saksamaa		1	04.05.2018 19:51	K.T	04.05.2018 19:52	K.T
Sloveenia		2	04.05.2018 20:04	K.T	04.05.2018 20:12	K.T
Soome		2	04.05.2018 22:08	K.T	04.05.2018 22:13	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:27	K.T	04.05.2018 22:35	K.T
Individuaalne lähenemine		0	04.05.2018 19:54	K.T	04.05.2018 19:54	K.T
Holland		1	04.05.2018 22:18	K.T	04.05.2018 22:20	K.T
Poola		1	04.05.2018 22:41	K.T	04.05.2018 22:42	K.T
Rootsi		1	04.05.2018 22:52	K.T	04.05.2018 22:52	K.T
Saksamaa		1	04.05.2018 19:54	K.T	04.05.2018 19:55	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:12	K.T	04.05.2018 20:12	K.T
Soome		1	04.05.2018 22:16	K.T	04.05.2018 22:16	K.T
Juhilubade omandamine		0	04.05.2018 20:06	K.T	04.05.2018 20:06	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:06	K.T	04.05.2018 20:06	K.T
Jätkutugi		0	04.05.2018 22:32	K.T	04.05.2018 22:32	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:32	K.T	04.05.2018 22:33	K.T
Kriminaalõiguslik abi		0	04.05.2018 20:48	K.T	04.05.2018 20:48	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:48	K.T	04.05.2018 20:48	K.T
Peretöö		0	04.05.2018 20:49	K.T	04.05.2018 20:49	K.T
Poola		1	04.05.2018 22:44	K.T	04.05.2018 22:44	K.T
Portugal		1	04.05.2018 21:27	K.T	04.05.2018 21:28	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:49	K.T	04.05.2018 20:49	K.T
Rehabilitatsioonimeetmed		0	04.05.2018 20:10	K.T	05.05.2018 10:25	K.T
Poola		1	04.05.2018 22:42	K.T	05.05.2018 0:18	K.T
Rootsi		1	04.05.2018 22:46	K.T	04.05.2018 22:46	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:10	K.T	05.05.2018 0:18	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:37	K.T	04.05.2018 22:37	K.T
Taasühiskonnastamise meetmed		0	04.05.2018 20:47	K.T	05.05.2018 10:32	K.T
Holland		1	04.05.2018 22:21	K.T	04.05.2018 22:21	K.T
Portugal		1	04.05.2018 21:46	K.T	05.05.2018 14:14	K.T
Rootsi		1	04.05.2018 22:58	K.T	04.05.2018 22:58	K.T
Sloveenia		1	04.05.2018 20:47	K.T	04.05.2018 20:50	K.T
Soome		1	04.05.2018 22:12	K.T	04.05.2018 22:15	K.T
Tšehhi		1	04.05.2018 22:24	K.T	04.05.2018 22:35	K.T

Joonis 4. Kodeerimine programmis NVivo 12 Pro, ekraanipilt 1 (autori koostatud)

○ Töötamine		0	0	04.05.2018 20:12	K.T	04.05.2018 20:12	K.T
○ Sloveenia		1	1	04.05.2018 20:12	K.T	04.05.2018 20:12	K.T
○ Vaba aja veetmise võimalused		0	0	04.05.2018 21:19	K.T	04.05.2018 21:19	K.T
○ Portugal		1	3	04.05.2018 21:19	K.T	04.05.2018 21:24	K.T
○ Vaimse- ja füüsilise tervise parandamine		0	0	04.05.2018 20:48	K.T	04.05.2018 20:48	K.T
○ Poola		1	1	04.05.2018 22:43	K.T	04.05.2018 22:43	K.T
○ Rootsi		1	4	04.05.2018 22:49	K.T	04.05.2018 22:52	K.T
○ Sloveenia		1	2	04.05.2018 20:48	K.T	04.05.2018 20:48	K.T
○ Tsehhi		1	1	04.05.2018 22:30	K.T	04.05.2018 22:30	K.T
○ Kohtusüsteem		0	0	04.05.2018 19:52	K.T	04.05.2018 19:52	K.T
○ Spetsiaalsed alaealiste kohtud		0	0	04.05.2018 20:01	K.T	04.05.2018 22:19	K.T
○ Holland		1	1	04.05.2018 22:19	K.T	04.05.2018 22:19	K.T
○ Tsehhi		1	1	04.05.2018 22:25	K.T	04.05.2018 22:25	K.T
○ Tavakohtud		0	0	04.05.2018 22:06	K.T	04.05.2018 22:06	K.T
○ Rootsi		1	1	04.05.2018 22:46	K.T	04.05.2018 22:46	K.T
○ Soome		1	1	04.05.2018 22:06	K.T	04.05.2018 22:06	K.T
○ Tavakohtute juures noorteosakonnad		0	0	04.05.2018 19:53	K.T	04.05.2018 19:53	K.T
○ Saksamaa		1	1	04.05.2018 19:53	K.T	04.05.2018 19:53	K.T
○ Tavakohtutes spetsiaalsed kohtunikud		0	0	04.05.2018 20:02	K.T	05.05.2018 11:21	K.T
○ Sloveenia		2	3	04.05.2018 20:02	K.T	04.05.2018 20:59	K.T
○ Kriminaalvastutuse kohaldamine		0	0	04.05.2018 19:50	K.T	04.05.2018 19:50	K.T
○ Alates 12 eluaastast		0	0	04.05.2018 23:10	K.T	04.05.2018 23:10	K.T
○ Holland		1	1	04.05.2018 23:10	K.T	04.05.2018 23:10	K.T
○ Alates 14 eluaastast		0	0	04.05.2018 19:50	K.T	04.05.2018 23:09	K.T
○ Saksamaa		1	1	04.05.2018 19:50	K.T	04.05.2018 19:50	K.T
○ Alates 15 eluaastast		0	0	04.05.2018 22:25	K.T	04.05.2018 22:25	K.T
○ Rootsi		1	1	04.05.2018 22:46	K.T	04.05.2018 22:46	K.T
○ Soome		1	1	04.05.2018 23:08	K.T	04.05.2018 23:08	K.T
○ Tsehhi		1	1	04.05.2018 22:26	K.T	04.05.2018 22:26	K.T
○ Alates 16 eluaastaast		0	0	04.05.2018 21:02	K.T	04.05.2018 21:02	K.T
○ Portugal		1	1	04.05.2018 21:37	K.T	04.05.2018 21:38	K.T
○ Sloveenia		2	2	04.05.2018 21:02	K.T	04.05.2018 23:09	K.T
○ Alates 17 eluaastast		0	0	04.05.2018 22:39	K.T	04.05.2018 22:39	K.T
○ Poola		1	1	04.05.2018 22:40	K.T	04.05.2018 22:40	K.T
○ Noored täiskasvanud		0	0	04.05.2018 21:03	K.T	04.05.2018 21:04	K.T
○ Sloveenia		1	1	04.05.2018 21:04	K.T	04.05.2018 21:04	K.T
○ Mõjutusmeetmed		0	0	04.05.2018 19:55	K.T	04.05.2018 19:55	K.T
○ Annetamine heategevusorganisatsioonile		0	0	04.05.2018 19:57	K.T	05.05.2018 11:47	K.T
○ Saksamaa		1	1	04.05.2018 19:57	K.T	05.05.2018 11:45	K.T
○ Asenduspered		0	0	04.05.2018 19:59	K.T	04.05.2018 19:59	K.T
○ Holland		1	1	04.05.2018 22:22	K.T	04.05.2018 22:22	K.T
○ Saksamaa		1	1	04.05.2018 19:59	K.T	04.05.2018 19:59	K.T
○ Sloveenia		1	1	04.05.2018 20:04	K.T	04.05.2018 20:05	K.T
○ Soome		2	2	04.05.2018 22:08	K.T	04.05.2018 22:09	K.T
○ Elektrooniline järelvalve		0	0	04.05.2018 22:48	K.T	04.05.2018 22:48	K.T
○ Rootsi		1	1	04.05.2018 22:48	K.T	04.05.2018 22:49	K.T
○ Kinnipidamisasutustesse suunamine		0	0	04.05.2018 19:59	K.T	04.05.2018 19:59	K.T
○ Holland		1	3	04.05.2018 22:18	K.T	04.05.2018 22:23	K.T
○ Portugal		1	1	04.05.2018 21:40	K.T	04.05.2018 21:40	K.T
○ Rootsi		1	2	04.05.2018 22:48	K.T	04.05.2018 22:50	K.T
○ Saksamaa		1	1	04.05.2018 19:59	K.T	04.05.2018 20:00	K.T
○ Sloveenia		1	3	04.05.2018 21:00	K.T	04.05.2018 21:04	K.T
○ Soome		1	1	04.05.2018 22:07	K.T	04.05.2018 22:07	K.T
○ Tsehhi		1	4	04.05.2018 22:27	K.T	04.05.2018 22:39	K.T

Joonis 5. Kodeerimine programmis NVivo 12 Pro, ekraanipilt 2 (autori koostatud)

☐	Kinnistesse lasteasutustesse suunamine	0	0	04.05.2018 19:58	K.T	04.05.2018 19:58	K.T
☐	Poola	1	4	04.05.2018 22:41	K.T	04.05.2018 22:45	K.T
☐	Portugal	1	8	04.05.2018 21:14	K.T	04.05.2018 21:32	K.T
☐	Rootsi	1	2	04.05.2018 22:50	K.T	04.05.2018 22:56	K.T
☐	Saksamaa	1	1	04.05.2018 19:58	K.T	04.05.2018 19:58	K.T
☐	Sloveenia	2	5	04.05.2018 20:07	K.T	04.05.2018 21:02	K.T
☐	Soome	2	4	04.05.2018 22:08	K.T	04.05.2018 22:09	K.T
☐	Tšehhi	1	2	04.05.2018 22:33	K.T	04.05.2018 22:34	K.T
☐	Koduarest	0	0	04.05.2018 22:29	K.T	04.05.2018 22:29	K.T
☐	Tšehhi	1	1	04.05.2018 22:29	K.T	04.05.2018 22:29	K.T
☐	Koolitus- ja õppeprogrammid	0	0	04.05.2018 19:56	K.T	04.05.2018 19:56	K.T
☐	Holland	1	1	04.05.2018 22:20	K.T	04.05.2018 22:21	K.T
☐	Saksamaa	1	1	04.05.2018 19:57	K.T	04.05.2018 19:57	K.T
☐	Mõjutustegevus tavakooli tasandil	0	0	04.05.2018 22:55	K.T	04.05.2018 22:55	K.T
☐	Rootsi	1	2	04.05.2018 22:56	K.T	04.05.2018 22:56	K.T
☐	Rahaline trahv	0	0	04.05.2018 19:56	K.T	04.05.2018 19:56	K.T
☐	Holland	1	1	04.05.2018 22:21	K.T	04.05.2018 22:21	K.T
☐	Portugal	1	1	04.05.2018 21:41	K.T	04.05.2018 21:41	K.T
☐	Rootsi	1	1	04.05.2018 22:47	K.T	04.05.2018 22:47	K.T
☐	Saksamaa	1	1	04.05.2018 19:57	K.T	04.05.2018 19:58	K.T
☐	Sloveenia	1	1	04.05.2018 21:00	K.T	04.05.2018 21:00	K.T
☐	Soome	1	2	04.05.2018 22:04	K.T	04.05.2018 22:06	K.T
☐	Tšehhi	1	1	04.05.2018 22:28	K.T	04.05.2018 22:28	K.T
☐	Taastav õigus	0	0	04.05.2018 19:56	K.T	04.05.2018 19:56	K.T
☐	Saksamaa	1	1	04.05.2018 19:57	K.T	04.05.2018 19:57	K.T
☐	Sloveenia	1	1	04.05.2018 20:03	K.T	04.05.2018 20:03	K.T
☐	Tingimisi karistus	0	0	04.05.2018 22:05	K.T	04.05.2018 22:07	K.T
☐	Rootsi	1	1	04.05.2018 22:48	K.T	04.05.2018 22:48	K.T
☐	Soome	1	2	04.05.2018 22:05	K.T	04.05.2018 22:06	K.T
☐	Vaba aja tegevuste keelamine	0	0	04.05.2018 22:29	K.T	04.05.2018 22:29	K.T
☐	Tšehhi	1	1	04.05.2018 22:29	K.T	04.05.2018 22:29	K.T
☐	Vara konfiskeerimine	0	0	04.05.2018 22:28	K.T	04.05.2018 22:28	K.T
☐	Tšehhi	1	1	04.05.2018 22:28	K.T	04.05.2018 22:28	K.T
☐	Ühiskondlik töö	0	0	04.05.2018 19:56	K.T	04.05.2018 19:56	K.T
☐	Holland	1	1	04.05.2018 22:20	K.T	04.05.2018 22:20	K.T
☐	Rootsi	1	1	04.05.2018 22:49	K.T	04.05.2018 22:49	K.T
☐	Saksamaa	1	1	04.05.2018 19:57	K.T	04.05.2018 19:57	K.T
☐	Sloveenia	2	2	04.05.2018 20:05	K.T	04.05.2018 21:01	K.T
☐	Soome	1	1	04.05.2018 22:07	K.T	04.05.2018 22:07	K.T
☐	Tšehhi	1	1	04.05.2018 22:27	K.T	04.05.2018 22:27	K.T

Joonis 6. Kodeerimine programmis NVivo 12 Pro, ekraanipilt 3 (autori koostatud)

Lisa 7. Intervjuude sisuanalüüsi kodeerimine

Name	Sources	References	Created On	Created By	Modified On	Modified By
1 Teiste nirkide meetmed noorte retsiidivuse vähendamiseks		0	14/03/2018 18:17	K.T	28/03/2018 00:23	K.T
1.1 Alternatiivid laste kinnisele asutusele		0	22/03/2018 17:59	K.T	28/03/2018 00:23	K.T
Professionaalised asenduspereid		4	14/03/2018 18:31	K.T	16/03/2018 11:59	K.T
Sotsiaaltöökeskused		1	16/03/2018 12:15	K.T	16/03/2018 12:16	K.T
1.2 Asutuse töökorraldus		0	22/03/2018 17:54	K.T	28/03/2018 00:23	K.T
Asutusesisesed astmesüsteem		1	2 17/03/2018 13:46	K.T	17/03/2018 21:01	K.T
Laste kohanemise toetamine		1	2 15/03/2018 13:49	K.T	17/03/2018 21:02	K.T
Õpilase eraldamine sisseelamisperioodiks		1	1 15/03/2018 16:38	K.T	17/03/2018 21:01	K.T
Poolavatud asutused		2	2 15/03/2018 13:46	K.T	15/03/2018 14:34	K.T
Töötamine enne kooli suunamist		1	1 16/03/2018 12:17	K.T	17/03/2018 20:59	K.T
1.3 Füüsiline keskkond		0	22/03/2018 17:48	K.T	28/03/2018 00:24	K.T
Suured üleriigilised keskkused		1	1 15/03/2018 15:48	K.T	17/03/2018 21:04	K.T
Väikesed keskkused suurte asemel		3	4 14/03/2018 18:30	K.T	16/03/2018 12:12	K.T
1.4 Teenused, teraapiad, programmid		0	22/03/2018 17:53	K.T	28/03/2018 00:24	K.T
Eriala õpetamine		1	1 17/03/2018 13:56	K.T	17/03/2018 13:57	K.T
Riskihindamine		1	1 15/03/2018 12:29	K.T	15/03/2018 12:29	K.T
Teenuste intensiivsus		2	2 15/03/2018 15:44	K.T	22/03/2018 18:08	K.T
Võratus nutiseadmetest		1	1 16/03/2018 12:32	K.T	16/03/2018 12:32	K.T
1.5 Töö peredega		0	23/03/2018 13:20	K.T	28/03/2018 00:24	K.T
Peretöö		4	5 15/03/2018 11:18	K.T	28/03/2018 00:37	K.T
1.6 Vaba aja tegevused		0	23/03/2018 13:24	K.T	28/03/2018 00:24	K.T
Sotsiaalne õppimine		2	3 15/03/2018 13:32	K.T	17/03/2018 13:58	K.T
Võimalused huvitegevuseks		3	6 15/03/2018 11:15	K.T	23/03/2018 13:44	K.T
2 MHK meetmed noorte retsiidivuse vähendamiseks		0	14/03/2018 18:16	K.T	28/03/2018 00:28	K.T
2.1 Asutuse töökorraldus		0	23/03/2018 13:54	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
2.1.1 Puudujäägid		0	23/03/2018 13:55	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Liigne bürokraatia		1	1 17/03/2018 20:23	K.T	17/03/2018 20:23	K.T
2.1.2 Tugevused		0	23/03/2018 13:55	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Lastele spetsialiseerunud		1	1 15/03/2018 10:48	K.T	17/03/2018 20:56	K.T
Õpilaste kaasamine		1	2 16/03/2018 12:19	K.T	17/03/2018 20:57	K.T
Positiivsed arengud ja suunad		4	6 15/03/2018 12:05	K.T	22/03/2018 12:15	K.T
Viimane mõjutsaade enne vanglat		2	2 15/03/2018 10:55	K.T	15/03/2018 14:30	K.T
2.2 Füüsiline keskkond		0	22/03/2018 11:51	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
2.2.1 Puudujäägid		0	22/03/2018 11:52	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Erinevate vajadustega lapsed ühes kompleksis		4	4 15/03/2018 12:08	K.T	17/03/2018 20:50	K.T
Hoonete planeeringud		2	5 17/03/2018 20:08	K.T	18/03/2018 17:48	K.T
Kodutunde puudumine		3	3 15/03/2018 13:33	K.T	17/03/2018 20:15	K.T
Piirkonnapõhise puudumine		2	2 15/03/2018 16:57	K.T	17/03/2018 19:46	K.T
Suured keskkused		2	2 15/03/2018 17:13	K.T	17/03/2018 20:32	K.T
2.2.2 Tugevused		0	22/03/2018 11:52	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Igal lapsel oma tuba		3	3 15/03/2018 13:41	K.T	18/03/2018 17:48	K.T
Rühmades elamine		2	4 15/03/2018 13:41	K.T	15/03/2018 15:24	K.T
Uued hooned		4	5 15/03/2018 11:44	K.T	16/03/2018 13:10	K.T
Vabaduse piiramine		1	1 15/03/2018 11:00	K.T	15/03/2018 11:01	K.T
2.3 Individuaalne lähenemine		0	15/03/2018 11:19	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
2.3.1 Tugevused		0	22/03/2018 12:03	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Arenguvestlused		3	4 16/03/2018 12:24	K.T	17/03/2018 20:14	K.T
Edasise elu toetamine		5	6 15/03/2018 12:28	K.T	23/03/2018 14:14	K.T
Individaalsed plaanid		2	3 15/03/2018 12:00	K.T	22/03/2018 12:50	K.T
Individaalsus igapäevaelus		2	5 22/03/2018 12:49	K.T	23/03/2018 14:15	K.T
Isiklik motivatsioonipakett		2	4 22/03/2018 12:52	K.T	23/03/2018 14:15	K.T
Juhtumikorraldusnõukogu		1	1 16/03/2018 12:25	K.T	16/03/2018 12:25	K.T
Käitumise kontrollimine		3	3 15/03/2018 11:49	K.T	23/03/2018 14:13	K.T
Probleemidega tegelemine		2	3 22/03/2018 12:48	K.T	23/03/2018 14:13	K.T
Usaldusliku suhte loomine		5	11 16/03/2018 12:22	K.T	17/03/2018 20:58	K.T
2.4 MHK personal		0	22/03/2018 13:36	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
2.4.1 Puudujäägid		0	22/03/2018 13:36	K.T	28/03/2018 00:29	K.T
Tööjõu puudus		7	9 22/03/2018 13:37	K.T	22/03/2018 13:45	K.T
Ühise filosoofia puudumine		2	5 15/03/2018 12:02	K.T	23/03/2018 14:09	K.T
Vähene toetus töökohal		1	2 22/03/2018 13:48	K.T	22/03/2018 13:53	K.T
Vastava kvalifikatsiooni puudumine		3	3 22/03/2018 13:37	K.T	22/03/2018 13:43	K.T
2.4.2 Tugevused		0	22/03/2018 13:36	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
Toetus ja abi töökohal		1	1 22/03/2018 13:49	K.T	22/03/2018 13:51	K.T
2.5 Õppetegevus		0	15/03/2018 11:00	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
2.5.1 Tugevused		0	22/03/2018 11:57	K.T	28/03/2018 00:30	K.T

Joonis 7. Kodeerimine programmis NVivo 11 Pro, ekraanipilt 1 (autori koostatud)

2.5	Õppetegevus	0	0	15/03/2018 11:00	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
2.5.1	Tugevused	0	0	22/03/2018 11:57	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Õpingute jätkamine	6	11	15/03/2018 13:47	K.T	27/03/2018 00:22	K.T
	Paindlikkus ja toetus	2	5	22/03/2018 12:51	K.T	22/03/2018 12:52	K.T
	Väikeklassid	5	5	15/03/2018 14:44	K.T	17/03/2018 19:16	K.T
2.6	Teenused, teraapiad, programmid	0	0	15/03/2018 11:52	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
2.6.1	Puudujäägid	0	0	22/03/2018 12:06	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Madal tulemuslikkus retsiidiivuse vähendamisel	2	3	15/03/2018 14:05	K.T	27/03/2018 23:51	K.T
	Vähe teraapiad	2	2	22/03/2018 12:27	K.T	22/03/2018 12:29	K.T
	Vähe vaimse tervise teenuseid	2	3	15/03/2018 12:40	K.T	15/03/2018 17:01	K.T
2.6.2	Tugevused	0	0	22/03/2018 12:20	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Füüsilise- ja vaimse tervise parandamine	4	7	22/03/2018 12:21	K.T	22/03/2018 12:28	K.T
	Grupiteraapiad ja sotsiaalprogrammid	2	2	22/03/2018 12:21	K.T	22/03/2018 12:28	K.T
	Nõustamine	2	3	22/03/2018 12:22	K.T	22/03/2018 12:29	K.T
	Sõltuvusravi	1	1	22/03/2018 12:20	K.T	23/03/2018 14:10	K.T
	Teraapiad	3	9	22/03/2018 12:22	K.T	22/03/2018 12:29	K.T
2.7	Töö peredega	0	0	14/03/2018 18:31	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
2.7.1	Puudujäägid	0	0	22/03/2018 12:02	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Puudlik koostöö KOV-idega	2	4	22/03/2018 13:32	K.T	23/03/2018 14:11	K.T
	Teenuse vähene kättesaadavus	1	1	26/03/2018 20:48	K.T	26/03/2018 20:48	K.T
	Vähe telefoni- ja internetiaega	4	10	16/03/2018 13:19	K.T	17/03/2018 20:13	K.T
2.7.2	Tugevused	0	0	22/03/2018 12:02	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Koostöö KOV-idega	2	5	16/03/2018 11:56	K.T	23/03/2018 14:11	K.T
	Peretöö	6	12	23/03/2018 13:47	K.T	26/03/2018 20:35	K.T
2.8	Vaba aja tegevused	0	0	15/03/2018 13:28	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
2.8.1	Puudujäägid	0	0	22/03/2018 11:58	K.T	28/03/2018 00:30	K.T
	Vaba aja tegevuste puudus	2	2	15/03/2018 12:02	K.T	15/03/2018 14:13	K.T
2.8.2	Tugevused	0	0	22/03/2018 11:58	K.T	28/03/2018 00:31	K.T
	Rühmasisesed tegevused	1	3	22/03/2018 12:36	K.T	22/03/2018 12:37	K.T
	Väljasõidud	3	6	16/03/2018 14:13	K.T	17/03/2018 20:19	K.T
	Võimalused huvitegevuseks	6	16	15/03/2018 16:59	K.T	23/03/2018 13:46	K.T
2.9	Vaimne keskkond	0	0	22/03/2018 12:07	K.T	28/03/2018 00:31	K.T
2.9.1	Puudujäägid	0	0	22/03/2018 12:07	K.T	28/03/2018 00:31	K.T
	Subkultuur	1	1	17/03/2018 13:40	K.T	17/03/2018 13:40	K.T
	Turvatuimise puudumine	5	19	15/03/2018 12:01	K.T	17/03/2018 16:24	K.T
2.9.2	Tugevused	0	0	22/03/2018 12:07	K.T	28/03/2018 00:31	K.T
	Parem keskkond	1	1	17/03/2018 17:03	K.T	23/03/2018 14:12	K.T
	Turvatuimise	3	7	16/03/2018 16:28	K.T	17/03/2018 19:15	K.T
3	Võimalikud meetmed noorte retsiidiivuse vähendamiseks	0	0	14/03/2018 18:17	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
3.1	Alternatiivid laste kinnisele asutusele	0	0	23/03/2018 13:09	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
	Professionaalsed asenduspered	4	5	14/03/2018 18:27	K.T	16/03/2018 12:11	K.T
3.10	Vaimne keskkond	0	0	23/03/2018 13:07	K.T	28/03/2018 00:33	K.T

Joonis 8. Kodeerimine programmis NVivo 11 Pro, ekraanipilt 2 (autori koostatud)

3.1 Alternatiivid laste kinnisele asutusele	0	0	23/03/2018 13:09	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
Professionaalsed asendused	4	5	14/03/2018 18:27	K.T	16/03/2018 12:11	K.T
3.10 Vaimne keskkond	0	0	23/03/2018 13:07	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
Turvatunde suurendamine	2	3	15/03/2018 11:57	K.T	18/03/2018 16:40	K.T
3.2 Asutuse töökorraldus	0	0	23/03/2018 13:07	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
Asutusesisene astmesüsteem	1	1	14/03/2018 18:32	K.T	18/03/2018 16:45	K.T
Laste kaasamine	2	3	15/03/2018 17:32	K.T	17/03/2018 14:41	K.T
Paindlik päevaplaan	2	2	15/03/2018 17:42	K.T	17/03/2018 17:07	K.T
Poolavatud keskused	2	3	15/03/2018 14:32	K.T	15/03/2018 17:39	K.T
Taastav õigus	2	3	15/03/2018 11:21	K.T	17/03/2018 15:14	K.T
Tagasiside süsteem	4	10	15/03/2018 14:07	K.T	23/03/2018 03:15	K.T
Teave laste kohta	1	1	17/03/2018 18:42	K.T	27/03/2018 23:24	K.T
3.3 Füüsiline keskkond	0	0	23/03/2018 13:05	K.T	28/03/2018 00:33	K.T
Piirkonnapõhise tagamine	1	1	15/03/2018 15:47	K.T	18/03/2018 16:46	K.T
Väiksemad asutused	4	12	15/03/2018 12:10	K.T	23/03/2018 13:06	K.T
3.4 Jätkutugi	0	0	23/03/2018 13:12	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Järelhooldus	6	11	14/03/2018 18:27	K.T	22/03/2018 23:22	K.T
3.5 MHK personal	0	0	23/03/2018 13:01	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Koolitused personalile	7	12	14/03/2018 18:29	K.T	22/03/2018 13:53	K.T
Rühmatöötajate koosolekud	1	5	17/03/2018 18:44	K.T	17/03/2018 21:05	K.T
Stabiilne ja kvalifitseeritud personal	8	26	14/03/2018 18:26	K.T	22/03/2018 13:45	K.T
3.6 Poliitilised suunad	0	0	23/03/2018 13:13	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Laste kinniste asutuste prioriteetsuse tõstmine	1	1	15/03/2018 17:43	K.T	18/03/2018 16:47	K.T
3.7 Teenused, teraapiad, programmid	0	0	23/03/2018 13:04	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Riskihindamine	1	2	15/03/2018 12:29	K.T	15/03/2018 13:50	K.T
Rohkem psühholoogilisi teenuseid	1	2	15/03/2018 17:18	K.T	15/03/2018 17:23	K.T
3.8 Töö peredega	0	0	23/03/2018 13:02	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Koostöö KOV-idega	7	12	14/03/2018 18:20	K.T	23/03/2018 14:11	K.T
Peretöö arendamine	11	41	14/03/2018 18:22	K.T	28/03/2018 00:44	K.T
3.9 Vaba aja tegevused	0	0	23/03/2018 13:10	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Rohkem vaba aja tegevusi	7	15	15/03/2018 11:15	K.T	18/03/2018 16:45	K.T
Sotsiaalne õppimine	3	3	15/03/2018 13:37	K.T	15/03/2018 17:38	K.T
4 Õpilaste plaanid peale MHK lõpetamist	0	0	16/03/2018 13:59	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
4.1 Õpingute jätkamine	0	0	23/03/2018 13:22	K.T	28/03/2018 00:34	K.T
Kindel eriala või kool valimata	1	1	16/03/2018 16:34	K.T	23/03/2018 13:23	K.T
Kindel eriala või kool valitud	2	4	16/03/2018 13:59	K.T	23/03/2018 13:22	K.T

Joonis 9. Kodeerimine programmis NVivo 11 Pro, ekraanipilt 3 (autori koostatud)

Lisa 8. Dokumendianalüüsi sisuanalüüsi uurimisküsimuste seosed kategooriate ja koodidega

Tabel 25. Uurimisküsimustest tuletatud seosed alamkategooriate ja koodidega (autori koostatud)

Uurimisküsimus 1 (tulenevalt esimesest koodipuust)	
1 Üldised mõjutusmeetmed 1.1 Kinnipidamisasutus kui viimane abinõu 1.2 Lühiajalised karistused 1.3 Noored eraldi täiskasvanutest 1.4 Taastava õiguse rakendamine 1.5 Vastavad noorte institutsioonid 2 Kinnised lasteasutused 2.1 Asutuse töökorraldus - Noorte kaasamine - Rõhk ennetustegevusele 2.2 Distsipliini ja korra tagamine - Füüsilise ja vaimse vägivalla keeld - Liigse karistamise vältimine - Vältida ohtu endale ja teistele 2.3 Personal - Kvalifikatsiooni tagamine 2.4 Põhiõigused - Heaolu tagamine - Keeld last sundida - Põhiseaduslike õiguste tagamine - Võrdne kohtlemine 2.5 Vaimne keskkond - Turvatunde tagamine	3 Mõjutusmeetmed kinnistes lasteasutustes 3.1 Hariduse omandamine - Õigus hariduse omandamisele 3.2 Individuaalne lähenemine - Individuaalne ennetusplaan - Individuaalse lähenemise tagamine - Riskihindamine 3.3 Teenused, teraapiad, programmid - Arengu toetamine - Sotsiaalsete oskuste õpetamine - Sõltuvusravi - Taasühiskonnastamine 3.4 Töö peredega - Peretöö - Programmid lapsevanematele 3.5 Töötamine - Õigus töötamiseks 3.6 Vaba aja tegevused - Huvitegevused - Sportimisvõimalused 4 Ühised suunad 4.1 Euroopa Liidu ühine strateegia
Uurimisküsimus 2 (tulenevalt teisest koodipuust)	
1 Kohtusüsteem 1.1 Spetsiaalsed alaealiste kohtud - Holland - Tšehhi 1.2 Tavakohtud - Rootsi - Soome 1.3 Tavakohtute juures noorteosakonnad - Saksamaa 2 Kriminaalvastutuse kohaldamine 2.1 Alates 12. eluaastast - Holland 2.2 Alates 14. eluaastast - Saksamaa 2.3 Alates 15. eluaastast - Rootsi - Soome - Tšehhi 2.4 Alates 16. eluaastast - Portugal - Sloveenia 2.5 Alates 17. eluaastast - Poola 2.6 Noored täiskasvanud - Sloveenia	4 Kinnipidamisasutused 4.1 Spetsiaalsed noortevanglad - Saksamaa - Sloveenia - Soome - Tšehhi 4.2 Tavavangla - Portugal 4.3 Tavavangla noorteosakonnad - Tšehhi 5 Kinnised lasteasutused 5.1 Spetsiaalne väljaõppe töötajatele - Tšehhi 5.2 Suunatakse määramata ajaks - Poola - Sloveenia 5.3 Väikesed asutused - Portugal - Soome 6 Kinniste lasteasutuste mõjutusmeetmed 6.1 Hariduse omandamine - Holland - Poola - Portugal - Rootsi

3 Mõjutusmeetmed	- Saksamaa
3.1 Annetamine heategevusorganisatsioonile	- Sloveenia
- Saksamaa	- Soome
3.2 Asenduspered	- Tšehhi
- Holland	6.2 Individuaalne lähenemine
- Saksamaa	- Holland
- Sloveenia	- Poola
- Soome	- Rootsi
3.3 Elektrooniline järelevalve	- Saksamaa
- Rootsi	- Sloveenia
3.4 Kinnipidamisasutustesse suunamine	- Soome
- Holland	6.3 Juhilubade omandamine
- Portugal	- Sloveenia
- Rootsi	6.4 Jätkutugi
- Saksamaa	- Tšehhi
- Sloveenia	6.5 Kriminaalõiguslik abi
- Soome	- Sloveenia
- Tšehhi	6.6 Peretöö
3.5 Kinnistesse lasteasutustesse suunamine	- Poola
- Poola	- Portugal
- Portugal	- Sloveenia
- Rootsi	6.7 Rehabilitatsioonimeetmed
- Saksamaa	- Poola
- Sloveenia	- Rootsi
- Soome	- Sloveenia
- Tšehhi	- Tšehhi
3.6 Koduarest	6.8 Taasühiskonnastamise meetmed
- Tšehhi	- Holland
3.7 Kooolitus- ja õppeprogrammid	- Portugal
- Holland	- Rootsi
- Saksamaa	- Sloveenia
3.8 Mõjutustegevus tavakooli tasandil	- Soome
- Rootsi	- Tšehhi
3.9 Rahaline trahv	6.9 Töötamine
- Holland	- Sloveenia
- Portugal	6.10 Vaba aja veetmise võimalused
- Rootsi	- Portugal
- Saksamaa	6.11 Vaimse ja füüsilise tervise parandamine
- Sloveenia	- Poola
- Soome	- Rootsi
- Tšehhi	- Sloveenia
3. 10 Taastav õigus	- Tšehhi
- Saksamaa	
- Sloveenia	
3.11 Tingimis karistus	
- Rootsi	
- Soome	
3. 12 Vaba aja tegevuste keelamine	
- Tšehhi	
3.13 Vara konfiskeerimine	
- Tšehhi	
3.14 Ühiskondlik töö	
- Holland	
- Rootsi	
- Saksamaa	
- Sloveenia	
- Soome	
- Tšehhi	

Lisa 9. Intervjuude sisuanalüüsi uurimisküsimuste seosed kategooriate ja koodidega

Tabel 26. Uurimisküsimustest ja intervjuudest tuletatud kategooriate seosed alamkategooriate ja koodidega (autori koostatud)

Uurimisküsimus 2	Uurimisküsimus 3
<p>1.1 Alternatiivid laste kinnisele asutusele</p> <ul style="list-style-type: none"> - Professionaalsed asenduspered - Sotsiaaltöökeskused <p>1.2 Asutuse töökorraldus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Asutusesisesed astmesüsteem - Laste kohanemise toetamine - Õpilase eraldamine - sisseelamisperioodiks - Poolavatud asutused - Töötamine enne kooli suunamist <p>1.3 Füüsiline keskkond</p> <ul style="list-style-type: none"> - Suured üleriigilised keskused - Väikesed keskused suurte asemel <p>1.4 Teenused, teraapiad, programmid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eriala õpetamine - Riskihindamine - Teenuste intensiivsus - Võõrutus nutiseadmetest <p>1.5 Töö peredega</p> <p>Peretöö</p> <p>1.6 Vaba aja tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sotsiaalne õppimine - Võimalused huvitegevuseks 	<p>2.1 Asutuse töökorraldus</p> <p>2.1.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liigne bürokraatia <p>2.1.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lastele spetsialiseerunud - Õpilaste kaasamine - Positiivsed arengud ja suunad - Viimane mõjutusmeede enne vanglat <p>2.2 Füüsiline keskkond</p> <p>2.2.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Erinevate vajadustega lapsed ühes kompleksis - Hoonete planeeringud - Kodutunde puudumine - Piirkonnapõhisuse puudumine - Suured keskused <p>2.2.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Igal lapsel oma tuba - Rühmades elamine - Uued hooned - Vabaduse piiramine <p>2.3 Individuaalne lähenemine</p> <p>2.3.1 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arenguvestlused - Edasise elu toetamine - Individuaalsed plaanid - Individuaalsus igapäevaelus - Isiklik motivatsioonipakett - Juhtumikorraldusnõukogu - Käitumise kontrollimine - Probleemidega tegelemine - Usaldusliku suhte loomine <p>2.4 MHK personal</p> <p>2.4.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tööjõu puudus - Ühise filosoofia puudumine - Vähene toetus töökohal - Vastava kvalifikatsiooni puudumine <p>2.4.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toetus ja abi töökohal <p>2.5 Õppetegevus</p> <p>2.5.1 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Õpingute jätkamine - Paindlikkus ja toetus - Väikeklassid <p>2.6 Teenused, teraapiad, programmid</p> <p>2.6.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vähe teraapiaid - Vähe vaimse tervise teenuseid - Vähene tulemuslikkus retsidiiivsuse vähendamisel
Uurimisküsimus 4	
<p>3.1 Alternatiivid laste kinnisele asutusele</p> <ul style="list-style-type: none"> - Professionaalsed asenduspered <p>3.2 Asutuse töökorraldus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Asutusesisene astmesüsteem - Laste kaasamine - Paindlik päevaplaan - Poolavatud keskused - Taastav õigus - Tagasiside süsteem - Teave laste kohta varem <p>3.3 Füüsiline keskkond</p> <ul style="list-style-type: none"> - Piirkonnapõhisuse tagamine - Väiksemad asutused <p>3.4 Jätkutugi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Järelhooldus <p>3.5 MHK personal</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koolitused personalile - Rühmatöötajate koosolekud - Stabiilne ja kvalifitseeritud personal <p>3.6 Poliitilised suunad</p> <ul style="list-style-type: none"> - Laste kinniste asutuste 	

<p>prioriteetsuse tõstmine</p> <p>3.7 Teenused, teraapiad, programmid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Riskihindamine - Rohkem psühholoogilisi teenuseid <p>3.8 Töö peredega</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koostöö KOV-idega - Peretöö arendamine <p>3.9 Vaba aja tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rohkem vaba aja tegevusi - Sotsiaalne õppimine <p>3.10 Vaimne keskkond</p> <ul style="list-style-type: none"> - Turvatunde suurendamine 	<p>2.6.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Füüsilise- ja vaimse tervise parandamine - Grupiteraapiad ja sotsiaalprogrammid - Nõustamine - Sõltuvusravi - Teraapiad <p>2.7 Töö peredega</p> <p>2.7.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Puudlik koostöö KOV-idega - Vähe telefoni- ja internetiaega - Teenuse vähene kättesaadavus <p>2.7.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koostöö KOV-idega - Peretöö
Õpilaste plaanid peale MHK lõpetamist	
<p>4.1 Õpingute jätkamine</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kindel eriala või kool valimata - Kindel eriala või kool valitud 	<p>2.8 Vaba aja tegevused</p> <p>2.8.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaba aja tegevuste puudus <p>2.8.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rühmasisesed tegevused - Väljasõidud - Võimalused huvitegevuseks <p>2.9 Vaimne keskkond</p> <p>2.9.1 Puudujäägid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Subkultuur - Turvatunde puudumine <p>2.9.2 Tugevused</p> <ul style="list-style-type: none"> - Parem keskkond - Turvatunne